

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AKDENİZ POLİTİKASININ GELİŞİMİ

Doktora Tezi

Dilek Yiğit

Ankara-2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AKDENİZ POLİTİKASININ GELİŞİMİ

Doktora Tezi

Dilek Yiğit

Tez Danışmanı
Prof. Dr. A. Füsun ARSAVA

Ankara-2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AKDENİZ POLİTİKASININ GELİŞİMİ

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. A. Füsun Arsava

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. A. Füsun Arsava
Doç. Dr. Hakan Taşdemir
Doç. Dr. Çınar Özen
Doç. Dr. Sevilay Kahraman
Prof. Dr. Sertaç H. Başeren

.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi: 19.11.2008

İÇİNDEKİLER

Giriş	1
I.1951-1995 Dönemi Avrupa Toplulukları Üye Devletlerinin ve Avrupa Toplulukları'nın Akdeniz Ülkelerine Yönelik Politikaları	5
1.Küresel Akdeniz Politikası Öncesi	5
2.Küresel Akdeniz Politikası	7
3.Küresel Akdeniz Politikası'nın Hukuki Temeli	19
4.Avrupa Siyasi İşbirliği Mekanizması	28
5.Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası	43
II.Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikasında Dönüm Noktası: Barselona Süreci	58
1.Barselona Deklarasyonu'nun İlanı Öncesinde Uluslararası Politikada ve Avrupa Entegrasyon Sürecinde Yaşanan Gelişmeler	58
A. Soğuk Savaşın Sona Ermesi ve Almanya'nın Birleşmesi	58
B. Yugoslavya Krizi ve Körfez Savaşı	61
C. Ortadoğu Sorununa Çözüm Arayışları ve Avrupa Birliği	64
D. Maastricht Antlaşması ve AB'nin Dayandığı İkinci Sütun: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası	68
2. Barselona Süreci'nin İçeriği ve Hedefleri	77
A. I. Sütun: Siyasi Konularda ve Güvenlikte Ortaklık	83
B. II. Sütun: Ekonomik ve Mali Ortaklık	100
C. III.Sütun: Sosyal, Kültürel ve Beşeri Konularda Ortaklık	121
III. Avrupa Birliği'nin Dış Politikasında Yeni Açılımlar ve Akdeniz Politikasına Muhtemel Etkileri	128
1.Avrupa Komşuluk Politikası	128
2.Anayasal Antlaşma'nın Onay Krizi Sonrası AB Dış Politikasına İlişkin Tartışmalar	148
3.Akdeniz Birliği Önerisi	152
Sonuç	156
Kaynakça	162

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

AAET: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

AGSP: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası

AKÇT: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu

ASİM: Avrupa Siyasi İşbirliği Mekanizması

AT : Avrupa Toplulukları

BAB: Batı Avrupa Birliği

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

ODAÜ: Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri

ODGP: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

TABLÖLAR

Tablo 1: Akdeniz Ülkeleri ile İmzalanan İşbirliği ve Ortaklık Anlaşmaları

Tablo 2: Med Programları

Tablo 3: Ortaklık Anlaşmaları

Tablo 4: Akdeniz Ülkelerinin AB Dış Ticaretindeki Toplam Payı (%)

Tablo 5: AB'nin Akdeniz Ülkeleri İthalatındaki Payı (%)

Tablo 6: AB'nin Akdeniz Ülkeleri İhracatındaki Payı (%)

Tablo 7: Akdeniz Ekonomilerinin Dışa Açıklık Oranı

Tablo 8: MEDA Kapsamında Ayrılan Fonlar

Tablo 9: Ülkeler İtibariyle Taahhüt Edilen MEDA Fonları (milyon Avro)

Tablo 10: Sektörler İtibariyle MEDA Taahhütleri (milyon Avro)

Tablo 11: Sektörler İtibariyle Toplam MEDA Taahhütleri (milyon Avro)

Tablo 12: Akdeniz Ülkelerinin Dünya Yabancı Yatırımlarında Payları

(Ortalama 1998-2001)

GİRİŞ

Avrupa Toplulukları, kuruluşları ile birlikte uluslar arası politikada etkin bir aktör olmaya çalışmış, etkinliğini Kurucu Antlaşmalar ve Antlaşmalar'da değişiklik yapan Antlaşmalar tarafından kendisine verilen yetkiler dahilinde sürdürmüştür.

Avrupa Ekonomik Topluluğu Roma Antlaşması ile kendisine tanınan yetkiler kapsamında üçüncü devletlerle ticaret anlaşmaları yapmak ve mali yardımda bulunmak gibi ekonomik araçlar kullanarak uluslararası politikada rol almış, Avrupa entegrasyon hareketi ilerledikçe, uluslar arası politikada, entegrasyon hareketinin seyrine paralel olarak, ekonomik ve ticari etkinliği yanında siyasi bir aktör olma arayışı içine girmiştir. Siyasi bir aktör olma arayışı içindeki supranasyonel oluşumun, üçüncü ülkelere yönelik politikasındaki değişimler, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Akdeniz ülkelerine yönelik politikası incelenerek değerlendirilebilir.

Avrupa Toplulukları üye devletleri, Akdeniz ülkeleri ile 1970'li yılların başına kadar ikili ticari ilişkiler kurmuşlardır. Ancak üye devletler arasında gümrük birliğinin tamamlanmasına bağlı olarak, üye devletlerin ortak dış ticaret politikası uygulama zorunluluğu, üye devletlerin Akdeniz ülkeleri ile ikili ticari ilişkiler sürdürmesini olanaksız kılmıştır. Üye devletlerin Akdeniz ülkelerine yönelik politikalarının uyumlu hale getirilmesi çalışmalarında ilk adım 1972'de Küresel Akdeniz Politikası'nın başlatılması olmuştur. Ticaret

ve mali yardım konularıyla sınırlı olan Küresel Akdeniz Politikası, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Akdeniz ülkeleri arasında sanayi ürünlerinde serbest ticaret bölgesi oluşturulmasını, tarım ürünleri ticaretinde gümrük vergilerinin azaltılmasını ve az gelişmiş Akdeniz ülkelerine mali yardım yapılmasını amaçlamıştır. Küresel Akdeniz Politikası anılan dönemde Avrupa Toplulukları'nın uluslar arası ilişkilerinin niteliğini göstermek açısından önem arz etmektedir.

Küresel Akdeniz Politikası'nı, 1989'da başlatılan Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası izlemiştir.

Avrupa Birliği'nin Akdeniz ülkelerine yönelik politikasında dönüm noktası 1995 yılında Barselona Deklarasyonu'nun ilanı ile başlatılan ve on iki Akdeniz ülkesini¹ içeren Barselona Süreci olmuştur. Barselona Süreci, Küresel Akdeniz Politikası ve Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası'ndan farklı olarak, sadece ticaret ve mali konularla sınırlı kalmayarak, siyasi ve kültürel boyut taşımaktadır. Bu nedenle Barselona Süreci üç sütunlu bir süreç olarak adlandırılmaktadır. Barselona Sürecini, Avrupa Birliği'nin diğer iki politikasından ayıran özelliklerin kaynağını, 1990'lı yıllarda uluslar arası politikada ve Avrupa entegrasyon hareketinde yaşanan değişimler ve gelişmelerde aramak gerekir.

¹ Barselona Süreci kapsamındaki Akdeniz ülkeleri, Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Fas, Suriye, Tunus, Türkiye, Filistin Özerk Yönetimi, Malta ve "Kıbrıs" tır. Son iki ülkenin 2004'de AB üyesi olması itibarıyla Barselona Süreci günümüzde 10 Akdeniz ülkesini içermektedir.

Tezde amaç, uluslararası politikada yaşanan olaylar ve gelişmeler ile Avrupa entegrasyon hareketinin, Avrupa Birliği'nin dış politika oluşturma ve uygulama sürecine etkisi çerçevesinde, Avrupa Birliği'nin Akdeniz ülkelerine yönelik politikasının gelişiminin analiz edilmesi ve politikanın dinamik yapısının sergilenmesidir.

Tezin ilk bölümünü Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nu oluşturan Paris Antlaşması'nın imzalandığı 1951 yılından, Barselona Deklarasyonu'nun ilan edildiği 1995 yılına kadar Avrupa Toplulukları üye devletlerinin ve Avrupa Toplulukları'nın Akdeniz ülkelerine yönelik politikasının analizi oluşturmaktadır.

Tezin ikinci bölümünde Barselona Deklarasyonu'nun ilanı öncesi Avrupa entegrasyon hareketinde ve uluslar arası ilişkilerde yaşanan gelişmelerin değerlendirilmesini müteakip, anılan gelişmelere yanıt niteliği taşıyan ve Barselona Deklarasyonu'nun ilanı ile başlayan Barselona Süreci'nin sütunları incelenecektir.

Tezin son bölümünde, Avrupa Birliği'nin beşinci genişlemesi sonrası komşu ülkelere yönelik politikasını genel bir çerçeveye yerleştirmeyi amaçlayan Avrupa Komşuluk Politikası ile Avrupa entegrasyon hareketindeki son gelişmeler, Avrupa Birliği'nin Akdeniz ülkelerine yönelik politikasına etkisi bakımından değerlendirilecek ve Akdeniz Birliği önerisi tartışılacaktır.

Avrupa Birliği'nin Akdeniz politikası içinde İsrail ve Filistin Yönetimi'nin yer alıyor olması, Birliğin Akdeniz politikası ile Ortadoğu sorunu arasında kaçınılmaz bir ilişki kurduğundan, tezde Avrupa Birliği'nin Ortadoğu sorununa yaklaşımı da değinilecektir. Zira, Ortadoğu da Avrupa Birliği'nin uluslararası ilişkilerde etkin bir aktör olma çabalarının sergilendiği bir alanı oluşturmaktadır.

Tezde, Maastricht Antlaşması'nın onaylanmasına kadar olan dönem için Avrupa Toplulukları, Maastricht Antlaşması sonrası dönem için Avrupa Birliği kavramı kullanılacaktır. 2004 yılında gerçekleştirilen genişlemeye kadar olan dönem için Akdeniz ülkeleri kavramı, Malta ve "Kıbrıs"ı içerir şekilde kullanılırken, 2004 sonrası dönem için Akdeniz ülkeleri kavramı anılan iki ülkeyi içermeyecektir.

I.1951-1995 DÖNEMİ AVRUPA TOPLULUKLARI ÜYE DEVLETLERİNİN VE AVRUPA TOPLULUKLARI'NIN AKDENİZ ÜLKELERİNE YÖNELİK POLİTİKALARI

1. KÜRESEL AKDENİZ POLİTİKASI ÖNCESİ

I. Dünya Savaşı öncesi Kuzey Afrika ülkeleri, Fransa, İtalya ve İngiltere'nin sömürgesi altındaydı. I. Dünya Savaşı sonrası da durum değişmemiş, Akdeniz ülkeleri Anglo-Fransız gözetimi altında kalmışlardır. Cezayir Fransız kolonisi altında kalmaya devam etmiş², Fas ve Tunus koruma altında ülke statüsü kapsamında (protectorate)³ 1956 yılına kadar Fransa kontrolünde kalmıştır. Libya'daki İtalyan yönetimi 1942'de İngiltere'ye geçmiştir. İngiltere'nin Filistindeki manda⁴ yönetimi ise 1948'e kadar sürmüştür. Suriye ve Lübnan tam bağımsızlıklarını, Fransa'nın 1946'da ülkelerinden ordusunu çekmesiyle kazanmışlardır.⁵ Avrupa ülkeleri ile sömürge ilişkisi bulunan Akdeniz ülkelerinde, Avrupalı devletlere karşı bağımsızlık mücadelesi ulusal kimliklerinin bir parçası olmuştur.⁶ Dolayısıyla, Avrupalı devletlerin Akdeniz ülkelerine yönelik politikası, Akdeniz ülkelerinde

² Cezayir, bir Avrupa devleti tarafından işgal edilen (1830) ilk Arap devletidir. Cezayir bağımsızlığını 1954-1962 yılları arasında Fransa'ya karşı sürdürülen savaş sonrası kazanmıştır.

³ Koruma altında ülke (protectorate) kavramı, daha önce bağımsız olan bir devletin dış ilişkilerinin tamamen ya da kısmen bir başka ülkeye bırakılmasını ifade etmektedir. Bkz.Hüseyin Pazarcı, **Uluslar arası Hukuk Dersleri II.Kitap**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1993, s. 104.

⁴ Manda altında ülke statüsü (mandate) I. Dünya savaşı sonrası Almanya'nın denizaşırı sömürgeleri ile Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan Arap Yarımadası ülkelerine uygulanmış olup, bu ülkeler Milletler Cemiyeti adına Avrupa ülkelerinin yönetimine konulmuşlardır.

⁵ E. L. Rogan, "The Emergence of the Middle East into the Modern State System", **International Relations of the Middle East**, Louise Fawcett (ed.), Oxford University Press, New York, 2005, s.34-35.

⁶ İbid, s.314.

genellikle tereddütle karşılanmıştır. A. M. Abdellatif, 19. yüzyılda Arap devletlerinde modernizasyon projelerinin sömürgecilik ilişkilerinin bir sonucu olarak Batı tarafından empoze edildiğini belirtirken, Arap aydınlarının ülkelerinin batı ile olan ilişkileri hususunda görüş ayrılıkları içinde bulduklarını, Batı medeniyetini bilgi ve ilerlemenin kaynağı olarak görenlerin yanında, Batı medeniyetini islam dünyasını hakimiyeti altına almaya yönelik siyasi ve kültürel proje olarak görenlerin varlığına dikkat çekmektedir.⁷ Anılan ikinci tür görüşlerin ve Batı'nın Akdeniz ile Ortadoğu bölgesindeki rolüne ilişkin tereddütlerin giderilmesi amacıyla Avrupalı devletler, öncelikli olarak Akdeniz ülkeleri ile ticari ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesine önem vermişlerdir.

Küresel Akdeniz Politikası öncesi, üye devletler Akdeniz ülkeleri ile ticari ilişkiler kurmuşlar, ticari imtiyazlar ve ticarete kota artışları sağlamak suretiyle ticari ilişkileri geliştirmeye çalışmışlardır. Ancak üye devletlerin uyguladıkları ticari politikaların uyumlu olmadıkları görülmüş, bir "anlaşmalar mosaği" oluşmuştur.⁸ Oysa, Avrupa entegrasyon hareketinin istinat ettiği gümrük birliği, üye devletlerin üçüncü ülkelere karşı ortak ticaret politikası uygulamasını gerektirdiğinden, üye ülkelerinin Akdeniz ülkelerine yönelik

⁷ A. M. Abdellatif, "Human Rights in the Arab Mediterranean Countries: Intellectual Discourse, Socio-Economic Background and Legal Instruments", **Mediterranean Politics**, Volume 9, Number 3, Autumn 2004, p.321.

⁸ F. Pierros, J. Meunier, S. Abrams, **Bridges and Barriers: The European Union's Mediterranean Policy 1961-1998**, Ashgate Publishing, Great Britain, 1999, s. 49.

ikili ve uyumsuz ticaret politikaları uygulamaları sürdürülebilir bir durum değildir.

2. KÜRESEL AKDENİZ POLİTİKASI

Küresel Akdeniz Politikası, Avrupa Toplulukları'na üye devletlerin Akdeniz ülkelerine yönelik politikasını genel bir çerçeveye yerleştirmeye ve böylelikle üye devletlerin Akdeniz ülkeleri ile sürdürdüğü birbirleri ile uyumlu olmayan ikili ticari ilişkilerinin oluşturduğu kompleks yapıya son vermeye yönelik olarak, 1972 Paris Zirvesi'nde alınan bir kararla başlatılmıştır.

Küresel Akdeniz Politikası'nın oluşumu öncesi, Avrupa entegrasyon hareketinin önceliğini oluşturan gümrük birliği 1968 yılında tamamlanmıştır.⁹ Gümrük birliğinin tamamlanmasını müteakip, Komisyon, Avrupa Parlamentosu ve üye devletlerden Fransa tarafından sürdürülen Toplulukların üçüncü ülkelere yönelik politikalarının ne şekilde olması gerektiği konusundaki tartışmalar yoğunluk kazanmıştır.

Şubat 1971 tarihinde Avrupa Parlamentosu tarafından sunulan Rossi Raporu'nda, Akdeniz ülkelerine karşı tek bir politika benimsenmesinin öneminin altı çizilmiş, ancak anılan Rapor beklenen desteği görmemiş, dönemin Avrupa Komiseri Dahrendorf, Toplulukların tüm Akdeniz ülkelerine

⁹ AET'ni kuran Roma Antlaşması'nın 9. maddesinde, Topluluğun, mal alışverişinin tümünü kapsayan ve üye devletler arasından, ithalat ve ihracattan alınan gümrük vergileri ile eş etkili başka tüm vergileri yasaklayan ve üçüncü ülkelerle ilişkilerde ortak bir gümrük tarifesinin uygulamasına dayanan gümrük birliği üzerine kurulduğu hüküm altına alınmıştır.

yönelik tutarlı bir politika oluşturması için çok erken olduğunu ifade etmiştir. Ancak, Fransa'nın, Akdeniz ülkeleri ile olan tarihi bağları nedeniyle, AET ve tüm Akdeniz ülkeleri arasında sanayi ürünleri için serbest ticaret alanı oluşturulması önerisindeki ısrarıyla,¹⁰ Fransa'nın adı geçen Komiser ile aynı fikirde olmadığı görülmüştür.

27 Temmuz 1971 tarihli Komisyon Bildirgesi'nde; Roma Antlaşması'nın üye devletlerin çıkarlarını birleştirdiği ve üye devletleri ortak bir siyasi geleceğe hazırladığı, ancak bunu yaparken üye devletlerin geliştirmekte olan ülkelerle olan bağlarını gözardı etmediği, Topluluğun üçüncü ülkelere yönelik işbirliği politikası geliştirmesinin zamanının geldiği, Topluluğun kalkınmada işbirliği için ortak bir politika geliştirmesi gerektiği, ülkelerin ulusal politikaları devam edecek olsa da, etkinliğin, üyelerin uyumlu davranması ve ilkelerin ortaklaşa tanımlanması halinde artırılabilceği, üye devletlerin ulusal politikalarının içeriğini geliştirmekte olan ülkelere mali ve teknik yardımın oluşturduğu, ancak üye ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere sağladıkları mali ve teknik yardımlarda, bağışın borca oranı, borcun vadesi gibi konularda üye devletler politikalarında ciddi farklılıklar olduğu, bu farklılıkların nedeninin, üye ülkelerin geliştirmekte olan ülkelerle tarihi ve ekonomik bağları ile siyasi kaygıları olduğu ve anılan nedenlerin de ülkeden ülkeye değiştiği, üye ülkelerin üçüncü ülkelere olan ikili ilişkilerinde koordinasyonun sağlanamadığı belirtilmiş ve ulusal politikaların

¹⁰ F. Bicchi, **The European Origins of Euro-Mediterranean Practices**, Institute of European Studies, University of California, Berkeley, Paper 040612, June 2004.

uyumlaştırılması istenmiştir.¹¹ Görüldüğü gibi, Komisyon, üye devletlerin üçüncü ülkelere karşı farklı politikalar uygulamasından rahatsızlık duymakta ve ulusal politikaların uyumlaştırılması gerektiğinin altını çizmektedir.

Anılan Bildirge'de dikkat çeken önemli bir husus, Komisyon'un, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun gelişmekte olan ülkelere karşı uygulanmasını önerdiği işbirliği politikasının araçlarının,

- Teknik ve mali işbirliği
- Ticaret politikası,
- Gıda yardımı,
- Ekonomik ve sosyal politikalar

olarak sıralanmış olmasıdır.¹²

Anılan politika araçları, Avrupa Toplulukları'nın yetkilerinin, Kurucu Antlaşmalar'da kendilerine verilen yetkilerle sınırlı olduğunu göstermektedir.¹³ Aşağıda bu konu ayrıntılı olarak tartışılacaktır.

1972 Paris Zirvesi hazırlık çalışmalarında Komisyon Başkanı Sicco Mansholt, dünyanın en önemli ekonomik ve ticari güçlerinden biri olan AET'nun, 3. Dünya halklarına karşı sorumluluk üstlenmesi ile zengin ve fakir

¹¹ Commission Memorandum on a Community Policy for a development co-operation, **Bulletin of the European Communities**, Supplement No.5/71-Annex to Bulletin 9/10-1971, Brussels.

¹² Ibid, s.16-17.

¹³ Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmaları, anayasal nitelik taşımakla birlikte, uluslar arası antlaşmalardır. Dolayısıyla, anılan antlaşmalar ile kurulan supranasyonel örgütlerin yetkileri, kurucu antlaşmalarda kendilerine tanınan yetkilerle sınırlıdır.

lkeler arasındaki uçurumu kapatması gerektiğini vurgulamış, anılan zirvede devlet ve hükümet başkanları da gelişmekte olan ülkelere karşı sorumlulukları olduğunu kabul etmişlerdir.¹⁴

Bu kapsamda, Ekim 1972 Paris Zirvesi'nde Küresel Akdeniz Politikası'nın başlatılmasına karar verilmiştir. Anılan politikanın temel özelliği, politikanın uygulanması ile Akdeniz lkeleri sanayi rnlerinin Topluluk pazarına girişinin sağlanmasının hedeflenmesidir.¹⁵

Ticaret ve mali yardım konularıyla sınırlı Küresel Akdeniz Politikası ncesi, AET'nun iki Akdeniz lkesi olan Türkiye ve Yunanistan ile gümrük birliği kurulmasını hedefleyen ortaklık anlaşmaları imzaladığını belirtmek gerekir.¹⁶ öyleki, 1995'de başlatılan Barselona Süreci kapsamında bile diğer Akdeniz lkeleriyle yapılan hiçbir anlaşma, Ankara ve Atina Anlaşmaları kadar kapsamlı olmayacaktır.

Küresel Akdeniz Politikası kapsamında, AET Akdeniz lkeleri ile İşbirliği Anlaşmaları ve Ortaklık Anlaşmaları imzalama yoluna gitmiştir. Aşağıdaki tabloda Akdeniz lkeleri ile imzalanan İşbirliği ve Ortaklık Anlaşmaları'nın imza tarihi gösterilmektedir. Tabloda, Küresel Akdeniz Politikası ncesi, 1960'lı yıllarda akdedildiği için AET'nun Türkiye ve

¹⁴ "Meeting of the Heads of State or Government", Paris, 19-21 October 1972 **Bulletin of the European Communities**, No.8, 1972

¹⁵ **La Politica Ue nel Mediterraneo**, Ministero degli Affari Esteri, Italia, www.esteri.it, erişim tarihi:20.03.2006.

¹⁶ Yunanistan ile Ortaklık Anlaşması (Atina Antlaşması) 1962'de, Türkiye ile Ortaklık Anlaşması (Ankara Antlaşması) 1963'de imzalanmıştır.

Yunanistan ile imzaladığı Ortaklık Anlaşmaları yer almamaktadır. Anılan Tablo'dan da görüleceği üzere, Akdeniz ülkeleri arasında yer alan Malta ve "Kıbrıs" ile İşbirliği Anlaşması yerine Ortaklık Anlaşması akdedilmiştir. K.E Smith, Avrupa Toplulukları'nın işbirliği ve ortaklık antlaşmaları ile üçüncü ülkeler arasında hiyerarşi yarattığını düşünmektedir.¹⁷ Anılan görüş ışığında Avrupa Toplulukları'nın Akdeniz ülkelerine yönelik politikasını değerlendirdiğimizde, Malta ve "Kıbrıs" a diğer Akdeniz ülkelerine kıyasla öncelik verildiğini, hatta anılan ülkelerin Avrupa Toplulukları'na üyeliğinin 1970'li yıllarda öngörüldüğünü söyleyebiliriz.

¹⁷ K. E. Smith, **European Union Foreign Policy in a Changing World**, Polity Press, 2003, UK, s.56.

TABLO 1: Akdeniz Ülkeleri ile Akdedilen İşbirliği ve Ortaklık Anlaşmaları

AKDENİZ ÜLKESİ	İŞBİRLİĞİ ANLAŞMASININ İMZA TARİHİ
Cezayir	1976
Fas	1976
İsrail	1976
Lübnan	1977
Mısır	1977
Suriye	1977
Tunus	1976
Ürdün	1977
AKDENİZ ÜLKESİ	ORTAKLIK ANLAŞMASININ İMZA TARİHİ
Malta	1970
“Kıbrıs”	1973

Kaynak: La Politica Mediterranea Dell’UE E Le Questioni Del Commercio, Agricola

Con i PTM, Istituto Nazionale di Economia Agraria, www.inea.it, erişim tarihi: 12.11.2006.

Avrupa Toplulukları'nın Akdeniz ülkelerine yönelik politikasının, 1970'lerin sonunda İşbirliği Anlaşmaları ve Ortaklık Anlaşmaları çerçevesinde şekillenmesi nedeniyle, anılan dönemde ilişkilerin niteliğinin anlaşılabilmesi için İşbirliği Anlaşmaları ile Ortaklık Anlaşmaları'nın içeriğinin değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

AET'nin Akdeniz ülkeleri ile akdettiği İşbirliği Anlaşmaları'nın içerikleri aynıdır. Anılan Anlaşmalar;

- Ekonomik, Teknik ve Mali İşbirliği
- Ticarette İşbirliği
- Genel ve Son Hükümler,

olmak üzere üç ayrı başlıktan oluşmaktadır.

İşbirliği Anlaşmaları'nın amacı, anlaşmaların 1. maddelerinde belirtilmekte olup, anılan maddede, anlaşmanın amacının, taraf Akdeniz ülkesinin¹⁸ ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunmak ve akit taraflar arasındaki ilişkileri güçlendirmek amacıyla taraflar arasında kapsamlı işbirliğini ilerletmek olduğu hüküm altına alınmıştır.

Anlaşmaların 2. maddesinde, taraflar arasında, Akdeniz ülkesi tarafından gösterilen çabalara destek vermek suretiyle anılan ülkenin kalkınmasına katkı sağlamaya ve karşılıklı çıkar temelinde mevcut ekonomik bağları güçlendirmeye yönelik kurumsal işbirliği oluşturulacağı belirtilmektedir.

¹⁸ AET'nun Akdeniz ülkeleri ile yaptığı İşbirliği Anlaşmaları benzer hükümler taşıdığından, Anlaşmalar birer birer değil genel olarak değerlendirilmiş ve hükümlerde geçen taraf Akdeniz ülkesinin ismi yerine "taraf Akdeniz ülkesi" ifadesi kullanılmıştır.

İşbirliği Anlaşmaları'nda, taraf Akdeniz ülkesinin, ekonomik yapısını çeşitlendirmek amacıyla üretim ve ekonomik altyapısını geliştirmeye yönelik çabalarına Topluluğun iştirak edeceği ve bu iştirakin,

-Tara f Akdeniz ülkesinin sanayileşmesi ve tarım sektörünün modernizasyonu,

-Akdeniz ülkesinin ihraç ürünlerinin pazarlanması ve promosyonu,

-Akdeniz ülkesinde sanayi üretimi canlandırmak amacıyla sanayi alanında işbirliği,

-Anlaşmanın amacına uygun olacak şekilde sanayi alanında işbirliğinin sağlanması amacıyla karar vericiler ve firmalar arasında toplantıların desteklenmesi,

-Patent ve diğer sınai malların ediniminin kolaylaştırılması,

-Pazara girişi engelleyen tarife ve kota dışı engellerin kaldırılması,

-Bilim, teknoloji ve çevrenin korunmasında işbirliği,

-Akdeniz ülkesinin kaynaklarının araştırılması, üretimi ve işlenmesine Topluluk operatörlerinin katılımının sağlanması

-Balıkçılık sektöründe işbirliği,

-Özel sektörün teşvik edilmesi,

-Anlaşmanın sağlıklı işleyebilmesi için, ekonomik ve mali koşullara ilişkin bilgi alışverişinin sağlanması,

konuları ile ilgili olacağı ifade edilmektedir.

İşbirliği Anlaşmaları'nda, Topluluğun, Akdeniz ülkesinin kalkınmasını sağlamak için alınan önlemlerin finansmanına katılmasına ve akit tarafların,

Anlaşma kapsamına giren ve tarafların çıkarına olan işbirliği ve yatırım sözleşmelerinin icrasını kolaylaştıracaklarına dair hükümleri, Avrupa Toplulukları'nın Akdeniz ülkesine mali yardım yapma yolunu açmaktadır.

AET ve Akdeniz ülkeleri arasında imzalanan İşbirliği Anlaşmaları'nda, taraflar arasında, Anlaşma'nın amaçlarının gerçekleştirilmesi amacıyla işbirliğinin ilkelerini tanımlayacak ve karar alma yetkisine sahip İşbirliği Konseyi kurulması kararlaştırılmıştır.

İşbirliği Anlaşmaları'nın "Ticarette İşbirliği" başlığı altında yer alan hükümlerinde, Anlaşma'nın amacının, tarafların kalkınma düzeyi dikkate alınarak taraflar arasında ticareti geliştirmek olduğu vurgulanmaktadır. Anılan bölümde ticarete konu ürünlerin "sanayi ürünleri" ve "tarım ürünleri" olarak ayrımına tutulduğu görülmektedir.¹⁹ Taraf Akdeniz ülkesinin sanayi ürünlerinin AET'na ithalinde gümrük vergileri ve eş etkili önlemlerin kaldırılması hedeflenirken, taraf Akdeniz ülkesinin anlaşmada yer alan tarım ürünlerinin AET'na ithalinde gümrük vergilerinin azaltılması hedeflenmektedir. Bu farklılık AET'nu kuran Roma Antlaşması'nda öngörülen Ortak Tarım Politikası'nın bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.²⁰

¹⁹ Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Akdeniz ülkeleri ile olan ticaretinde Küresel Akdeniz Politikası'nda gördüğümüz "sanayi" ve "tarım" ürünleri ayrımı Barselona Süreci'nde de devam edecektir. Bu durum, Akdeniz ülkeleri tarafından ciddi eleştirilere konu olmakta ve Barselona Süreci'nin başarısız olduğunu düşünenler için de başarısızlığın nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Barselona Süreci'nin ekonomik boyutu değerlendirilirken konu ayrıntılı ele alınacaktır.

²⁰ AET'nu kuran Roma Antlaşması'nın 38 maddesinde, ortak pazarın tarım ve tarımsal ürünlerin ticaretini kapsadığı belirtilmekte, 39 maddesinde ise, Ortak Tarım Politikası'nın (OTP) amaçları, tarımın verimliliğini artırmak, tarımda çalışanların kişisel gelirinin yükseltilmesiyle, tarımsal nüfusa dengeli bir yaşam düzeyi sağlamak, pazarları dengeli kılmak, ikmal işlerinin güvenliğini ve tüketicilere yapılan satışlarda elverişli fiyatları

İşbirliği Anlaşmaları'nın üçüncü bölümünü oluşturan genel ve son hükümlerde, taraflar arasında anlaşmada belirtilen hedeflerin gerçekteştirilmesi amacıyla Topluluk, üye devletler ve taraf Akdeniz ülkesi temsilcilerinden oluşacak İşbirliği Konseyi'nin, karar alma yetkisine sahip olduğu, karşılıklı konsensus ile alınacak kararların taraflar için bağlayıcı nitelik taşıdığı, İşbirliği Konseyi'nin görevlerini yürütmekte kendisine yardımcı olacak komiteleri kurabileceği ve anılan komitelerin görevi, yapısı ve ne şekilde faaliyet göstereceğine karar vereceği ifade edilmektedir.

İşbirliği Anlaşmaları'nda, taraflardan birinin, diğerinin anlaşmadan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmediğini düşünürse, gerekli önlemleri almadan önce, taraflar arasında kabul edilebilir bir çözüme ulaşmak için İşbirliği Konseyi'ne gerekli bilgiyi sunacağı hükme bağlanmıştır. Anılan hüküm ile İşbirliği Konseyi'ne taraflar arasındaki uyuşmazlıkları çözüme yetkisi de verildiği anlaşılmaktadır.

Akdeniz ülkeleri arasında yer alan "Kıbrıs" ve Malta ile yapılan Ortaklık Anlaşmaları'nda, İşbirliği Anlaşmaları'ndan farklı olarak giriş bölümlerinde taraflar arasında gümrük birliğinin kurulmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır.

sağlamak olarak sıralanmıştır. Anılan hedeflere ulaşmak çabaları hem AT bütçesine ciddi yük getirmiş hem de Avrupa Toplulukları'nın üçüncü ülkelerle olan tarım ürünleri ticaretinde kısıtlayıcı bir etki yapmıştır.

Anlaşmaların 2. maddelerinde, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve “Kıbrıs” ve Malta arasındaki ticari engellerin aşamalı olarak kaldırılacağı ve böylelikle uluslar arası ticaretin gelişimine katkıda bulunulacağı belirtilmiştir. Anlaşmalarda, anlaşmada yer alan hedefin gerçekleştirilmesi için iki aşamalı bir süreç öngörülmüştür. “Kıbrıs” için birinci süreç 30 Haziran 1977’de sona erecek, ikinci süreç 5 yılı içerecektir. Malta için her iki süreç 5 yıldır.

İşbirliği Anlaşmaları’nda olduğu gibi Ortaklık Anlaşmaları’nda da, anlaşmaların işleyişinin sağlanmasına yönelik olarak kurumsal yapılanmaya gidilmekte ve Komisyon, üye devletler ve taraf Akdeniz ülkesinin temsilcilerinden oluşan Ortaklık Konseyi kurulmakta, Ortaklık Konseyi’nin uzlaşma ile karar alacağı ve Ortaklık Konseyi’nin görevlerini yürütmekte kendisine yardımcı olacak komiteleri kurabileceği ve anılan komitelerin görev, yapısı ve ne şekilde faaliyet göstereceğine karar vereceği ifade edilmektedir. “Kıbrıs” ve Malta ile yapılan Ortaklık Anlaşmaları hükümlerine göre, tarafların ekonomilerinde ve mali yapılarında ciddi sorunların varlığı halinde, alınacak gerekli önlemlerin geçikmeksizin Ortaklık Konseyi’ne bildirilmesi istenilmektedir.

AET ile yukarıdaki tabloda listesi verilen Akdeniz ülkeleri ile imzalanan İşbirliği ve Ortaklık Anlaşmaları’nın, anlaşmaya taraf Akdeniz ülkelerinin ekonomik gelişmelerinin sağlanmasına yönelik olarak AET tarafından kullanılan ticaret içerikli birer araç olduğu görülmektedir. 1960’lı yılların sonunda gümrük birliğini tamamlayan Topluluğun uluslar arası ilişkilerinde

uygulayabileceği en etkili aracın üçüncü ülkelerle olan ticaretinde gümrük vergileri ve eş etkili önlemlerin kaldırılması ve azaltılması gibi ticari araçlar olduğu açıktır.

Ancak Avrupa Toplulukları'nın Akdeniz ülkeleri ile olan ilişkilerinde ticaretle sınırlı araçları kullanırken bile, elindeki araçlar çerçevesinde, Akdeniz ülkeleri arasında ayrıma gittiği görülmektedir. Türkiye ve Yunanistan ile gümrük birliğinin sağlanmasına yönelik Ortaklık Anlaşmaları imzalayan AET, diğer Akdeniz ülkelerine yönelik politikasını tek bir çerçeveye yerleştirmeyi planlarken, "Kıbrıs" ve Malta ile Ortaklık Anlaşması yapmak, diğerleri ile İşbirliği Anlaşması yapmak suretiyle, Akdeniz ülkelerine yönelik politikasını tek bir çerçeveye yerleştirmek yanında, geleceğe yönelik olarak hangi Akdeniz ülkelerinin kendisi için daha öncelikli olduğunu göstermiştir. Burada tartışılması gereken husus, Akdeniz ülkelerine yönelik tek bir politika oluşturma çabalarındaki Toplulugun, İşbirliği Anlaşması ve Ortaklık Anlaşması yapmayı planladığı ülkeleri aynı politika kapsamına almasının ne derece doğru olduğudur. Zira, 1995 yılında Barselona Deklarasyonu'nun ilanı ile başlatılan Barselona Süreci'nde de, Avrupa Birliği'ne üyelik perspektifleri açık olan Türkiye, "Kıbrıs" ve Malta, Akdeniz ülkeleri arasında sayılmıştır. 2004 yılında AB'ne üye olan "Kıbrıs" ve Malta, Barselona Süreci'nde masanın AB tarafına geçmiş, ancak Avrupa Ekonomik Topluluğu ile gümrük birliğini tamamlayan ve 3 Ekim 2005 tarihi itibarıyla AB ile üyelik müzakereleri başlayan Türkiye, Barselona Süreci'nde Akdeniz ülkeleri kapsamında değerlendirilmek zorunda kalmaktadır.

3-KÜRESEL AKDENİZ POLİTİKASI'NIN HUKUKİ TEMELİ

Yukarıda, Akdeniz ülkelerine yönelik politikasını tek bir çerçeveye yerleştirmeye çalışan AET'nun, bu amaçla Akdeniz ülkeleri ile İşbirliği ve Ortaklık Anlaşmaları akdettiği, anılan anlaşmaların içeriğini ticari konular ile mali yardım konularının oluşturduğu belirtilmiştir. AET, hangi yetkiye istinaden anılan anlaşmaları imzalamış ve neden anlaşmaların içeriğini sadece ticari ve mali konularla sınırlı tutmuştur? Neden anlaşmalarda, siyasi konularda işbirliğine yönelik herhangi bir hüküm bulunmamaktadır? Anılan sorulara verilecek yanıt, Avrupa entegrasyon hareketi ilerledikçe, Avrupa Birliği'nin uluslararası politikada etkinliğinin neden ve nasıl arttığının da yanıtını vermektedir. Çünkü, Kurucu Antlaşma değişiklikleri, Avrupa Birliği'nin dinamik yapısının yansımaları olarak Avrupa Birliği'nin yetkilerini artırmak suretiyle, Avrupa Birliği'nin uluslararası ilişkilerdeki aktörlüğünün niteliğini etkilemektedir.

Bu çerçevede, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları akdeden Topluluğun Kurucu Antlaşma ile kendisine verilen yetkileri incelemek gerekecektir.

AET, supranasyonel bir örgüttür. Ancak, Topluluğu kuran Roma Antlaşması da, üye devletler tarafından akdedilen bir uluslar arası antlaşma niteliğindedir. Kurucu devletler uluslar arası bir antlaşma akdederek, supranasyonel bir örgüt kurmuşlardır. Roma Antlaşması'nın taşıdığı supranasyonel hükümler, netice itibariyle kurucu devletlerin biraraya gelerek

akdettiği uluslar arası bir antlaşma olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.²¹ Dolayısıyla, Avrupa Toplulukları'nın yetkilerinin dayanağı, üye devletlerin Kurucu Antlaşmalar'da kendisine verdiği yetkiler ve Kurucu Antlaşmalar'a istinaden Topuluk kurumlarının aldığı kararlardır.

AET'nun üçüncü devletlerle ticaret anlaşması yapma yetkisinin kaynağını, Roma Antlaşması'nın 111. maddesi, 113. maddesi ve 114. maddesi oluşturmaktadır.²²

Roma Antlaşması'nın 111. maddesi: "...Komisyon, ortak gümrük tarifesi üzerinde üçüncü ülkelerle tarife görüşmeleri açılabilmesi için Konsey'e tavsiyelerde bulunur. Konsey, görüşmelerin başlaması için Komisyon'a yetki verir. Komisyon görüşmeleri, Konseyce bu görevinde kendisine yardımcı olmak üzere atanmış bulunan özel bir Komiteye danışarak ve Konseyin kendisine vereceği yönergeler çerçevesinde yürütür. .."

şeklinde.

²¹ Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmaları, uluslararası birer antlaşma olmakla birlikte, anayasal karakter taşımaktadır. Kurucu Antlaşmaların anayasal karakteri, Avrupa Toplulukları kurumlarının oluşumu, görevleri ve yetkilerine ilişkin hükümlerinden, Kurucu Antlaşmaların Avrupa Birliği hukuk düzeninde üstünlüğe sahip olmasından ve Avrupa Birliği hukukunun üye devletlerin ulusal hukuku tarafından değiştirilememesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Füsun Arsava, "Kurucu Antlaşmaların Avrupa Birliği Anayasasına Dönüşmesi", **ATAUM-BÜLTEN**, Bahar 2002.

²² Roma Antlaşmasının Ticaret Politikası hükümleri için Bkz. İsmail Soysal, **Türkiye'nin Uluslar arası Siyasal Bağlıları**, Cilt II (1945-1990):Kesim A (Çok Tarafli Bağlılar), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 619-620.

Roma Antlaşması'nın 113. maddesi: "Geçiş döneminden sonra, ortak ticaret politikası, özellikle tarife değişiklikleri, tarife ve ticaret anlaşmalarının bağitlanması, liberalizasyon uygulanmasında uyum sağlanması, ihracat politikası, damping ya da parasal destek yardımları gibi konularda ticareti korumak üzere alınacak önlemler tek düze ilkelere dayanacaktır. Komisyon, ortak ticaret politikasının uygulanmaya konulması için Konsey'e öneriler sunar. Üçüncü ülkelerle anlaşma görüşmeleri yapılması gerekiyorsa, Komisyon, Konsey'e öğütlemelerde bulunur ve Konsey de gerekli görüşmeleri başlatmak konusunda kendisine yetki verir. Bu görüşmeler, Komisyonca, kendisine bu görevinde yardımcı olmak üzere Konseyce atanan bir özel komiteye danışarak ve Konsey'in kendisine vereceği yönergeler çerçevesinde yürütülür. Konsey, bu maddede kendisine tanınan yetkileri kullanırken, nitelikli çoğunlukla karar verir."

Roma Antlaşması'nın 114. maddesi ise: "...öngörülen anlaşmalar Topluluk adına, ilk iki aşama sürecince oybirliği ve daha sonra da nitelikli çoğunlukla karar alan Konsey tarafından yapılır."

şeklindedir.

Roma Antlaşması'nın 114. maddesinde, Konsey'in ne şekilde karar alacağı belirtilirken, aşamalara istinaden farklı bir uygulama benimsendiği görülmektedir. Anılan aşamalar, Roma Antlaşması'nın 8. maddesinde

açıklanmıştır. Söz konusu maddede, Ortak Pazar'ın 12 yıllık bir geçiş sürecince aşamalı olarak kurulacağı ve geçiş döneminin, her biri 4 yıllık üç aşamaya bölüneceği hükme bağlanmıştır.

AET'nu kuran Roma Antlaşması'nın müzakereleri esnasında, Fransa'nın, Roma Antlaşması ile kurulması öngörülen gümrük birliğinin, denizaşırı ülkeleriyle ticaretini olumsuz etkileyeceği kaygısıyla, AET ve denizaşırı ülkeleri ile ortaklık ilişkisi kurulmasını içeren hükümler için ısrarlı olduğu görülmüştür. Fransa'nın anılan baskısıyla, Roma Antlaşması'na "Denizaşırı Ülkelerin Ortaklığı" başlığıyla bir bölüm koyulmuş ve Antlaşmaya, Denizaşırı ülke ve toprakların listelendiği "Ek-4" eklenmiştir.

Dördüncü bölümün ilk maddesini oluşturan, madde 131;

"Üye devletler, Belçika, Danimarka, Fransa, İtalya ve Birleşik Krallık ile özel ilişkileri bulunan, Avrupalı olmayan ülke ve toprakları Topluluğa ortak etmeyi kararlaştırmıştır. "Ülke ve topraklar" diye geçen bu yerler Antlaşmanın 4 Nolu ekinde sayılmıştır.

Ortaklığın amacı ülke ve toprakların ekonomik ve sosyal kalkınmasını hızlandırmak, onların kendi aralarında, ve Topluluğun bütünüyle sıkı ekonomik ilişkiler kurmasıdır.

Ortaklık, Antlaşmanın Giriş bölümünde sözü edilen ilkelere uygun olarak, herşeyden önce bu ülke ve topraklardaki halkların

bekledikleri ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı gerçekleştirecek biçimde, çıkarlarını ve refahlarını sağlamayı kolaylaştırmak zorundadır.”

şeklindedir.

Denizaşırı ülke ve topraklarla kurulan ortaklığın hedeflerini belirten Anlaşmanın 132. maddesi ise aşağıdaki gibidir.

“Ortaklık aşağıdaki hedefleri amaçlamaktadır,

1.Üye devletler bu Antlaşma uyarınca kendi aralarında birbirlerine tanıdıkları rejimi, söz konusu ülke ve topraklarla olan ticari ilişkilerinde uygular.

2.Ülke ve topraklardan herbiri, üye devletlerle ve diğer ülke ve topraklarla olan ticari alışverişlerine, kendisiyle özel ilişkileri bulunan Avrupalı üye devlette uyguladığı rejimin aynısını uygular.

3.Üye devletler, bu ülke ve toprakların giderek kalkınmasının gerektirdiği yatırımlara katkıda bulunur.

4.Topluluk tarafından karşılanan yatırımlar için ihalelere ve gereç sağlanması işlerine katılma, eşit koşullarla, üye devletlerde, söz konusu ülke ve topraklar uyrukluğunda olan gerçek ve tüzel kişilere açıktır.

5.Üye devletler, ülke ve topraklar arasındaki ilişkilerde onların uyruklarının ve şirketlerinin yerleşme hakkı, 136. madde uyarınca

özel hükümler saklı kalmak üzere, yerleşme hakkına ilişkin alt başlık hükümlerine ve uygulanma yöntemlerine uygun olarak, ayrıcalık gözetilmeksizin düzenlenir.”²³

Anılan hükümlerden de görüldüğü gibi, denizaşırı ülke ve topraklarla kurulan ilişkinin iki boyutu vardır. Birincisi, denizaşırı ülke ve topraklar ile ticari ilişkileri geliştirmek, ikincisi, denizaşırı ülke ve topraklara mali yardımda bulunmak. Denizaşırı ülkelere mali yardımda bulunmak amacıyla da Avrupa Kalkınma Fonu kurulmuştur. Anılan ülke grubuyla ilk imzalanan Anlaşma, 1 Temmuz 1964’de yürürlüğe giren “Younde Konvansiyonu” olmuştur.²⁴

AET’nun Akdeniz ülkelerine yönelik politikasının temelini ise Roma Antlaşması’nın yukarıda belirtilen 111., 113. ve 114. maddeleri yanında, Antlaşmanın Genel ve Son Hükümlerini içeren Altıncı Bölümü’nde yer alan 238. maddesi oluşturmaktadır.

Roma Antlaşması’nın 238. maddesi: “Topluluk, bir üçüncü devletle, bir Devletler Birliğiyle ya da bir uluslar arası örgütle, karşılıklı haklar ve yükümlülükler, ortak davranışlar ve özel düzenlemelerle niteliği belirlenmiş ortaklık kuran anlaşmalar yapabilir. Bu anlaşmalar, Avrupa Parlamentosu üyelerinin salt

²³ Ibid, s. 619-620.

²⁴ D. Swann, **The Economics of Europe: from Common Market to European Union**, Penguin Books, England, 2000, s. 331-332.

çoğunluğunun kararıyla kabul edilmiş olumlu görüşünü aldıktan sonra, Konseyin oybirliği ile bağtlanır....”

şeklindedir.

AET, Roma Antlaşması'nın Ticaret Politikası başlığı altında yer alan hükümlerine ve denizaşırı ülke ve topraklarla ilişkisini düzenleyen Antlaşmanın 4. Bölümü'nü esas alarak, denizaşırı ülke ve topraklarla ticari ve mali yardım konuları ile sınırlı Konvansiyonlar imzalamış, Akdeniz ülkeleri ile olan ilişkisinde ise Roma Antlaşması'nın Ticaret Politikası başlığı altında yer alan hükümlerine istinaden İşbirliği Anlaşmaları, Roma Antlaşması'nın 238. maddesine istinaden de Ortaklık Anlaşmaları imzalamıştır. Barselona Süreci incelenirken, Ortaklık Anlaşmaları ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

AET'nun, denizaşırı ülke ve topraklarla ilişkilerinin iki unsurunu oluşturan ticaret ve mali yardım, Akdeniz ülkeleri ile akdedilen İşbirliği Anlaşmaları'nın da iki temel özelliğini oluşturmaktadır. Üçüncü devletlerle imzaladığı anlaşmalarda, AET'nun, Roma Antlaşması'nda kendisine verilen yetkiler çerçevesinde hareket etmek zorunda olduğu düşünülürse, farklı ülke grupları ve ülkeler ile imzalanan anlaşmaların temel özelliklerinin aynı olması şaşırtıcı görünmemektedir.

Dolayısıyla, AET'nun üçüncü ülkelerle imzaladığı anlaşmalarının isimlerinin farklı olması, içeriğinin farklı olduğu anlamına gelmemektedir.

Zira, AET, anlaşmalarını Kurucu Antlaşma'da kendisine verilen yetkiler çerçevesinde akdetmektedir.

Bu kapsamda, AET'nu kuran Roma Antlaşması'nın 238. maddesinde dikkat çeken husus, Avrupa Parlamentosu'nun olumlu görüşünün alınması şartıdır. Anılan maddenin orijinal hali; Anlaşmaların, Avrupa Parlamentosu'na danışıldıktan sonra yapılmasını öngörürken, Tek Senet ile Parlamento'nun uygun görüşünün alınması koşulu getirilmiştir. Oysa, Antlaşmanın 4. Bölümü'nde, denizaşırı ülke ve topraklarla yapılacak anlaşmalara ilişkin olarak 238. maddedekine benzer bir hüküm bulunmamaktadır. Bu çerçevede, Roma Antlaşması'nın Üçüncü Bölüm, Ticaret Politikası başlığı altında yer alan hükümler, ticaret anlaşmalarının ne şekilde yapılacağı konusunda bize bilgi vermektedir.

AET'nu kuran Roma Antlaşması'nın yukarıda bahsi geçen hükümleri dikkate alındığında, AET'nun Antlaşma'nın kendisine verdiği yetkiler kapsamında hareket ederek dış politikasını düzenlediği görülmektedir. David Baldwin, dış politika araçlarını, propoganda, diplomatik ilişkiler, ekonomik ilişkiler ve askeri müdahale olarak sınıflandırmaktadır.²⁵ AET'nu kuran Roma Antlaşması, AET'na dış politikasını ekonomik araçlar kullanarak yürütme yetkisini vermiştir. Özellikle, gümrük birliğinin tamamlanması ile ticaret politikasını yürütme ve uluslar arası ticari ilişkileri kurma yetkisine sahip olan AET, uluslar arası ticari ilişkilerde üye devletler adına konuşma

²⁵ K.E.Smith, 2003, s. 52.

hakkına sahip olmuştur.²⁶ Avrupa Toplulukları üyelerinin, Akdeniz ülkelerine yönelik politikalarını tek bir çerçeveye yerleştirmeyi amaçlayan Küresel Akdeniz Politikası kapsamında, 1970'li yıllarda, AET, Akdeniz ülkeleri ile İşbirliği ve Ortaklık Anlaşmaları imzalsada, Avrupa entegrasyon hareketinde gerçekleşen iki gelişme nedeniyle, anılan dönemde Küresel Akdeniz Politikası'nın yürütülmesi AET'nun önceliği olmamıştır.

Aşağıda bahsi geçecek gelişmelerden özellikle ikincisi, uluslar arası arenada yaşanan olayların ve Ortadoğu'da yaşanan sorunların bir sonucu olarak, AET'nun dış politikasına bir başka boyut kazandıracak, dolayısıyla, Akdeniz ülkelerine yönelik ilerideki politikaya da yön verecektir.

Avrupa entegrasyon hareketinde 1970'li yılların başında gündemi işgal eden öncelik Avrupa Para Sistemi'nin kurulması çalışmaları olmuştur. Roma Antlaşması'nda, Ekonomik ve Parasal Birliğin kurulması öngörülmemiş iken, 1969 yılında La Haye'de biraraya gelen üye devlet ve hükümet başkanları, aşamalı olarak üye devletler arasında, Ekonomik ve Parasal Birliğin kurulması kararını almışlar ve 1972'de makroekonomik politikaların koordinasyonunun sağlanması ile ilk aşama başlamıştır.²⁷ Ancak, Ekim 1973'de yaşanan petrol krizi, hem Avrupa Para Sistemi'nin başarısını etkilemiş, hem de üye devletlerin gündemini 1970'li yıllarda petrol krizinden

²⁶ S. Hainsworth, **Coming of Age: The European Community and The Economic Summit: International Trade**, University of Toronto Library, 2006.

²⁷ Avrupa Para Sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. D. Swann, 2000, s.191-216.

kaynaklanan ekonomik sorunlar oluşturunca, üçüncü ülkelerle olan ilişkilerin ne şekilde yürütüldüğü ve yürütüleceğı tartışmaları, üyelerin anılan krize ne şekilde yanıt verebileceğı tartışmalarının çok gerisinde kalmıştır. 1979 yılına gelindiğinde dahi, Avrupa Konseyi toplantılarının içeriğini, Avrupa Toplulukları üye devletlerinin ham petrol ithalatının artışıının ne şekilde önüne geçilebileceğı tartışılmaktaydı.²⁸

Avrupa Para Sistemi'nin oluşturulması çalışmalarını takip eden ikinci öncelik Avrupa Siyasi İşbirliğı Mekanizması'nın (ASİM) oluşturulması çalışmaları olmuştur. Yukarıda da belirtildiğı gibi, ASİM, uluslar arası ilişkilerde yaşanan sorunlara AET'nun verdiğı bir yanıt ve AET'nun Ortadoğı sorununa yönelik politikasını şekillendiren bir temel olmuştur.

4. AVRUPA SIYASI İŞBİRLİĞİ MEKANİZMASI

Avrupa Siyasi İşbirliğı Mekanizması'nı incelemeden önce, mekanizmanın oluşturulmasına ortam hazırlayan uluslar arası olayları değerlendirmek gerekmektedir.

1960'lı yılların sonunda uluslar arası ilişkilerde yaşanan önemli bir gelişme, Federal Almanya'nın "Ostpolitik" adıyla Doğı Politikası izlemeye başlamasıdır. Anılan politikanın üç temel unsuru bulunmaktadır;

²⁸ S. Hainsworth, **Coming of Age: The European Community and The Economic Summit: 1979: Tokyo, (28-29 June)**, University of Toronto Library, 2006.

-Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB) ile doğrudan diyaloğun açılması,

-Doğu Avrupa lkeleri ile ilişkilerin normalleştirilmeye çalışılması,

-Doğu Almanya tanınmasa bile, Doğu Almanya ile geçici bir Anlaşmaya varılması,²⁹

Toplulugun kurucu yesi olan Federal Almanya Soğuk Savaş koşullarında böyle bir politika benimserken, anılan politikayı AET erevesine yerleştirmeyi tercih etmekteydi. Bu nedenle, "Ostpolitik" Avrupa Siyasi İşbirliği Mekanizması'nın oluşturulmasına giden süreçte önemli bir adım olmuştur. Diğer taraftan, P. Sivonen, "Ostpolitik" i AB için bir dönüm noktası olarak nitelendirmekte ve "Ostpolitik" sayesinde, 1980'lerde iki süper güç arasında tansiyon arttığında dahi, Avrupa'da yumuşama politikasının korunduğunu belirtmektedir.³⁰

Uluslararası ilişkilerde yaşanan ikinci olay, daha sonra Toplulugun Ortadoğu sorununa yönelik politikasının siyasi yönüne temel hazırlayacak olan 1967 Arap-İsrail Savaşı olmuştur. 1967 Arap-İsrail Savaşı'na değinmeden önce, 1956 Süveyş Krizi'ne değinmekte fayda vardır. Temmuz 1956'da Süveyş Kanalı'nın Mısır Hükümeti tarafından millileştirilmesi sonucunda patlak veren krizin önemli bir sonucu, İsrail ile birlikte Mısır'a saldıran Avrupa Toplulukları'nın kurucu yesi Fransa ile 1973'de Avrupa

²⁹ O.Sander, **Siyasi Tarih:1918-1994**, İmge Kitabevi, 4.B.,1993, Ankara, s.305.

³⁰ P. Sivonen, "European Security:New, Old and Borrowed", **Journal of Peace Research**, Vol.27, No.4, (Nov., 1990), s.388.

Toplulukları'na üye olacak İngiltere'nin, bu girişimleri ile Ortadoğu'daki etkinliklerini tamamen yitirmeleridir.³¹ Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle, bir konuşmasında, Süveyş Krizi ile Fransa'nın Ortadoğu'ya girişinin kapandığını vurgulamıştır.³²

Süveyş Krizi sonrası bölgeye ilk uluslar arası barış gücü olan UNEF I (United Nations Emergency Force) yerleştirilmiştir. UNEF I, Mayıs 1967'de Mısır'ın talebi üzerine bölgeden çekilmiştir.

1967 yılının Nisan ayında ise, İsrail-Suriye sınırında çatışmalar başlamıştır. Mısır, Mayıs ayında, Tiran Boğazı'nı İsrail gemilerine kapatmıştır. 5 Haziran'da İsrail Mısır hava üslerine saldırıda bulunmuştur. Savaş süresince, İsrail, Gazze Şeridi, Sina Yarımadası, Batı Yakası ve Golan Tepelerini ele geçirmiştir.³³ Taraflar arasında ateşkesin sağlanmasında sonra, 22 Kasım 1967'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından 242 sayılı Karar kabul edilmiştir. Anılan Karar ile bölgede sürekli bir barışın, iki ilkenin uygulanmasına dayandığı belirtilmektedir.

-İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi,

-Bölgede savaş halinin ve iddiaların sona erdirilmesi ve bölgedeki tüm devletlerin egemenliğine, ülkesel bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına,

³¹ Süveyş Krizinde Fransa ve İngiltere'nin Mısır'a saldırımları, Soğuk Savaş döneminin iki süper gücü olan ABD ve SSCB tarafından tepkiyle karşılanmıştır.

³² P.Rondot, "France and Palestine:From Charles de Gaulle to Francois Mitterand", **Journal of Palestine Studies**, Vol.16, No.3, (Spring,1987), s.87.

³³ C. Smith, "The Arab-Israeli Conflict", **International Relations of the Middle East**, Louise Fawcett (ed.), Oxford University Press, New York, 2005, s.225.

tehditten ve güç kullanımından uzak, güvenli sınırlar içinde barış halinde yaşama haklarına saygı duyulması,³⁴

Mısır ve Ürdün 242 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı'nı kabul etmişler, İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesini, müzakereler için bir önkoşul olarak yorumlamışlardır. İsrail ise, işgal ettiği topraklardan çekilmeyi, Arap devletleri ile müzakerelere ve kapsamlı bir barış antlaşmasının sonuçlandırılmasına bağlamıştır. Suriye, anılan karara karşı çıkarak, kararın İsrail'in geri çekilmesini, Arap devletlerinden taviz almaya bağladığını belirtmiştir. Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ise, kararı, sorunu sadece mülteci sorununa indirgediği gerekçesiyle eleştirmiştir.

Ortadoğu'da anılan sorunlar yaşanırken, henüz siyasi anlamda tek ses olarak konuşmaya yönelik ciddi bir girişimi bulunmayan AET üye devletleri ne yapmaktaydılar? 1967 Arap-İsrail Savaşı, De Gaulle gibi çok sayıda Avrupalının, Arap devletlerin taleplerine sempati ile yaklaşmasına sebep olmuştur.³⁵ Ancak AET üyeleri ortak bir tutum sergilemek bir yana, konuyu kendi aralarında tartışmamışlardır. Batı Almanya'nın AET üye devlet hükümet başkanları arasında toplantı yapılması önerisi kabul görmemiştir. Batı Almanya Şansölyesi Kiesinger, 1967 Savaşı'nda AET üye devletlerinin ortak bir tutum takınamamasına ilişkin olarak "konuyu konuşmak için bile

³⁴ **Security Council Resolution 242(1967) of 22 November 1967**, <http://daccessdds.un.org/doc>, erişim tarihi: 22.09.2006.

³⁵ S.J.Artner, "The Middle East: A Change for Europe", **International Affairs**, Vol.56, No.3, (Summer,1980),s.420-442.

anlaşamadık” diyerek, durumu özetlemektedir.³⁶ 1967 yılı Avrupa Toplulukları üye devletlerinin uluslararası siyasi bir konu üzerinde ortak bir tutumundan bahsetmek için çok erkendir. Buna rağmen, AET üye devletleri, 1967 Arap-İsrail Savaşı’ndan sonra, dış politikalarını koordine etmenin ne kadar gerekli olduğunu anlamışlardır.³⁷ Bu kapsamda, 1970 yılında Lüksemburg Raporu’nun hazırlanması ile Avrupa Siyasi İşbirliği Mekanizması (ASİM) işlerlik kazanmıştır.³⁸

Lüksemburg Raporu ile öngörülen üye devletlerin dış politikalarında koordinasyonun, Avrupa Toplulukları’nın supranasyonel yapısı ile bağlantılı olmadığını, uluslararası bir nitelik taşıdığını belirtmek gerekir. Kurucu Antlaşmalar zaten böyle bir süreç öngörmemiştir. Avrupa Siyasi İşbirliği Mekanizması’na dahil olan aktörleri açıklamamız halinde, anılan mekanizmanın uluslar arası niteliği daha da açıklık kazanacaktır. ASİM’in aktörleri; Konsey (Zirve), Konsey Başkanlığı, Genel İşler Konseyi ve Siyasi Komitedir.³⁹ Görüldüğü gibi, Avrupa entegrasyon hareketinin supranasyonel kurumları Komisyon ve Parlamento, Dışişleri Bakanları’ndan aldığı düzensiz raporlar dışında, sürece dahil değildir. Lüksemburg Raporu, ASİM tarafından etkilenecek bir Topluluk politikasının varlığı halinde, Komisyon’a danışılacağını belirtmektedir. Komisyon’un ASİM’na dahil edilmesi daha

³⁶ M.E.Smith, “Institutionalization, Policy Adaption and European Foreign Policy Cooperation”, **European Journal of International Relations**, Vol.10(1), 2004, s.95-136.

³⁷ AET üye devletlerinin savunma ve dış politikada ortak bir tutum takınmasına ve koordinasyonuna ilişkin olarak 1950’lerdeki Avrupa Savunma Topluluğu girişimi ve 1960’larda Fouchet Planları hayata geçirilememiştir. 1967 Savaşının AET için önemi, üye devletlerin dış politikada koordinasyon sağlamalarının önemini göstermiş olmasıdır.

³⁸ Lüksemburg Raporunu daha sonra, 1973’de Kopenhag, 1981’de Londra Raporları izleyecektir.

³⁹ B.White, **Understanding European Policy**, Palgrave, New York, 2001, s.75.

sonra hazırlanacak olan 1981 Londra Raporu ile sağlanacaktır. ASİM kapsamında kararların oybirliği ile alınması gerekmekte ve Konsey Başkanlığı, Dışişleri Bakanları arasında toplantılar düzenlemekle görevlendirilmektedir.

ASİM, Topluluğa uluslar arası sorunlara karşı, siyasi tepkide bulunma imkanını sağlamış mıdır? Anılan soruya yönelik yanıtlar tartışmalıdır. Smith, Avrupa Siyasi İşbirliği Mekanizması'nı Avrupalı diplomatların biraraya gelerek dış politika sorunlarını tartıştıkları "centilmenler klübü" olarak adlandırmakta ve ASİM kapsamındaki deklarasyonları da, ortak bir eylem gerektirmeyen, statükocu kararlar olarak değerlendirmekte, mekanizmanın en önemli özelliğini ise, önemli bir dış politika sorununda, üye devletlerin diğer üyelere danışmaksızın dış politika pozisyonunu belirleyemeyeceği olarak ifade etmektedir.⁴⁰ ASİM her ne kadar uluslar arası nitelik taşısa da ve Kurucu Anlaşmalar'dan kaynaklanan yasal bir temeli olmasa da, P.H. Gordon'un,⁴¹ AET üye devlet liderlerinin mekanizmaya bakış açılarını ifade ederken belirttiği gibi, dış politika konusunda toplantılar yapmak ve sorunları tartışmak, hiçbir şey yapmaktan daha iyidir.

ASİM'nin sağladığı önemli bir sonuç ise, Topluluğun genişlemesi ile birlikte, dış politikalarını koordine etmeye çalışan üye devletlerin, daha önce

⁴⁰ M. E. Smith, 2004,s.101-104.

⁴¹ P.H.Gordon, "Europe's Uncommon Foreign Policy", **International Security**, Vol.22, No.3, (Winter,1997-1998), s.84.

ilgilenmedikleri bölgeler ile ilgilenmeye başlamalarıdır. M. Smith'in de ifade ettiği gibi, Nordik üyeler Balkanlar ve Akdeniz'de, Güney Avrupalı üyeler Orta ve Doğu Avrupa'da yaşanan sorunlar üzerinde düşünmek zorunda kalmışlardır.⁴²

ASİM kapsamında, Arap-İsrail çatışmasına ilişkin olarak Siyasi Komite tarafından hazırlanan rapor, Mayıs 1971'de AET'nun 6 üyesinin Dışişleri Bakanları tarafından kabul edilmiş ve AET'na üye devletlerin siyasi anlamda tek ses olarak konuşabileceğini göstermiştir. Ancak anılan rapor, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı Kararı'nda yer alan hususları tekrarlamaktadır. Bu durum, Avrupa Siyasi İşbirliği Mekanizması kapsamında hazırlanan deklarasyonlara yönelik eleştirilerde ifade edildiği gibi, ortak bir eylem gerektirmeyen statükocu bir yaklaşım mıdır? Bir başka deyişle, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından kabul görmüş hususları tekrar ifade ederek, dış politikada risk almamak mıdır? 1967 yılında Güvenlik Konseyi tarafından alınan bir kararın içeriğini, yeni bir unsur içermeyecek şekilde tekrarlamamanın amacı ne olabilir? Kısacası AET, anılan rapor ile İsrail'e işgal ettiği topraklardan çekilme konusunda baskı uygulamayı amaçlamıştır.⁴³

Ekim 1973'de Mısır ve Suriye birlikleri, eşgüdümlü olarak İsrail'e saldırmışlardır. Golan Tepeleri ile Sina Yarımadası'nda çekilmeye başlayan İsrail birlikleri, savaşın ikinci haftasında karşı saldırılarda bulunarak, Golan

⁴² M.E.Smith, 2004, s.116.

⁴³ S.J.Artner, 1980, s.431.

Tepeleri'ni geri almış ve Sina'daki Mısır birliklerini yenmiştir. ABD ve SSCB, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin acil olarak toplanmasını talep etmiş, 22 Ekim 1973'de, Güvenlik Konseyi tarafından 242 sayılı Karar'da yer alan ilkeleri tekrarlayan ve Ortadoğu'da adil ve sürekli bir barış için müzakere çağrısında bulunan 338 sayılı Karar kabul edilmiştir. Aynı zamanda, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nden, bölgeye gözlemci gönderilmesi istenilmiştir. Bölgeye, Mısır'ın talebi üzerine, UNEF II (United Nations Emergency Force) yerleştirilmiştir.⁴⁴

1970 yılında hazırlanan Lüksemburg Raporu ile uluslar arası sorunlara karşı, üye devletlerin dış politikalarının koordine edilmesi aracılığıyla ortak bir yanıt verebilmeyi amaçlayan AET üyeleri, 1973 Yom Kippur Savaşı'na nasıl tepki göstermiştir?

Fransa hükümeti, sorunların barışçıl yollarla çözülmesi gerektiğini ifade etmiş, İngiltere savaşın başlamasından hemen sonra, Ortadoğu ülkelerine silah ambargosu uygulama kararı almıştır. Belçika da Ortadoğu'ya silah sevkiyatını askıya almıştır. Hollanda ve Danimarka, Mısır ve Suriye'yi saldırganlıkla suçlarken, İtalya'nın çekimser bir tutum sergilediği görülmüştür. Federal Almanya, bir barış için tüm devletlerin var olma hakkına saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁵

⁴⁴ **Security Council Resolution 338(1973) of 22 October 1973**, <http://daccess.un.org/doc>, erişim tarihi: 22.09.2006.

⁴⁵ İ. Sus, "Western Europe and the October War", **Journal of Palestine Studies**, Vol.3, No.2, (Winter,1974), s.65-83.

6 Kasım 1973'de, AET Dışişleri Bakanları tarafından bir deklarasyon yayımlanmıştır. Anılan deklarasyonda ifade edilen hususlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır;

- güç kullanarak toprak ediniminin kabul edilemezliği,
- 1967'den beri süren toprak işgaline İsrail'in son vermesi gerektiği,
- bölge devletlerinin egemenlik, ülke bütünlüğü, bağımsızlığı ile güvenli ve tanınmış sınırlar içinde barış içinde yaşama hakkına saygı gösterilmesi,
- adil ve kalıcı bir barış için Filistin halkının meşru haklarının dikkate alınması gerektiği,⁴⁶

Anılan deklarasyonu, AET'nun Arap yanlısı tutumunun bir kanıtı olarak yorumlayanlar olmuştur.⁴⁷

Diğer taraftan 1974'de, Euro-Arap Diyaloğu başlatılmıştır. Anılan diyalog, tarımsal kalkınma, sanayileşme, ticaret, finans, bilimsel ve teknik işbirliği gibi ekonomik konuları içermektedir. Avrupalı yetkililer, söz konusu diyalogun gündeminde Arap-İsrail çatışmasının bulunmadığını ısrarla belirtmişlerdir.⁴⁸ Euro-Arap Diyaloğu'nun başlamasını da, AET'nin Arap yanlısı tutumunun bir göstergesi olarak yorumlayanlar olsa da, yukarıda da belirtildiği gibi, AET 1976 yılında İsrail ile İşbirliği Anlaşması imzalamıştır. Bu nedenle, AET'nun Ortadoğu'daki sorunlara dengeli bir yaklaşım sergilemeye çalıştığını söylemek mümkündür.

⁴⁶ R. Tomkys, "European Political Cooperation and the Middle East:A Personal Perspective", **International Affairs**, Vol.63, No.3, (Summer, 1987),s.437.

⁴⁷ S.J.Artner, 1980, s.431.

⁴⁸ ibid, s.431.

29 Haziran 1977 tarihinde Avrupa Konseyi, Ortadoğu sorununa yönelik bir deklarasyon daha açıklamıştır. Anılan deklarasyonda vurgulanan husus, müzakerelere, Filistin halkının temsilcilerini de içerecek şekilde ilgili tarafların temsilcilerinin katılması gerekliliğidir.⁴⁹

1973 Yom Kippur Savaşı'nı, 1978'de İsrail'in Lübnan'a saldırması izlemiştir. Bölgedeki şiddet süreci devam etmektedir. Lübnan topraklarının Filistinliler tarafından şiddet eylemleri için kullanıldığı gerekçesiyle İsrail tarafından gerçekleştirilen saldırı üzerine, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından 19 Mart 1978 tarihinde 425 sayılı Karar kabul edilmiştir. 425 sayılı Karar'da;

-Tanınmış uluslar arası sınırlar içinde Lübnan'ın ülkesel bütünlüğüne, egemenliğine ve siyasi bağımsızlığına saygı duyulması istenmiş,

-İsrail Lübnan'ın ülkesel bütünlüğüne karşı askeri eylemlerini derhal kesmeye ve Lübnan topraklarından hemen çekilmeye davet edilmiş,

-Lübnan Hükümeti'nin talebi doğrultusunda, İsrail güçlerinin geri çekilmesini, uluslar arası barış ve güvenliğin sağlanmasını ve Lübnan Hükümeti'ne ülkesinde etkin otoritesini kullanmasına yardım edecek bir uluslar arası gücün oluşturulmasına karar verilmiştir.⁵⁰

19 Mart 1978 tarihinde Güvenlik Konseyi 426 sayılı bir başka Karar olarak, UNIFIL'in (United Nations Interim Force in Lebanon) başlangıç için

⁴⁹ R.Tomkys, 1987, s.437.

⁵⁰ **Security Council Resolution 425 (1978) of 19 March 1978**, <http://daccessdds.un.org>, erişim tarihi:22.09.2006.

6 ay süreyle görev yapacağını, gerekirse, Güvenlik Konseyi'nin Kararı doğrultusunda görevine daha sonra da devam edeceğini kararlaştırmıştır.⁵¹

Anılan gerginlik ortamını izleyen önemli gelişme, 16 Mart 1979'da İsrail ve Mısır arasında imzalanan Camp David Antlaşması olmuştur. Böylelikle iki ülke arasındaki savaş durumu son bulmuş, 1979 Eylül'ü sonunda İsrail Sina Yarımadası'ndan aşamalı olarak geri çekilmiştir. Camp David Anlaşması, Amerika Birleşik Devletleri tarafından bölgede kapsamlı bir çözüme giden adım olarak görülürken, Arap Devletleri tarafından tepki ile karşılanmış, Arap Birliği Devletleri 27 Mart 1979'da biraraya gelerek, Mısır ile diplomatik ilişkileri kesme kararı almışlardır. AET Camp David müzakerelerini ve Anlaşmasını etkili olmaksızın, seyirci olarak izlemiştir. R. Tomkys, Mısır Devlet Başkanı Sedat Kudüs'e gitmek istiyorsa, İsrail Sina Yarımadası'ndan çekilmeye hazırlanmışsa, Avrupalı seyirciler için konunun eleştirilmesi çok zordur demektedir.⁵²

Ancak AET tüm üyeleri olmasa bile Fransa bölgedeki gelişmelerden uzak durmayı tercih etmeyecekti. Mart 1980'de Giscard d'Estaing Arap başkentlerini ziyarete çıkmış ve ziyaretinde Filistin sorununun sadece bir mülteci sorunu olmadığını, self-determinasyon hakkından faydalanması gereken bir halkın sorunu olduğunu vurgulamıştır. Anılan ziyaret Filistin Kurtuluş Örgütü üzerine tartışmalara da hız kazandırmıştır.⁵³

⁵¹ **Security Council Resolution 426 (1978) of 19 March 1978**, <http://daccessdds.un.org>, erişim tarihi: 22.09.2006.

⁵² R. Tomkys, 1987,s.430.

⁵³ S.Artner, 1980,s.437.

Zira, Filistin sorununun ele alınacağı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Ekim 1974'de tartışmalarına Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) davet edilmesine yönelik BM Kararı'nı Fransa desteklemiş ve FKÖ Başkanı Yasser Arafat 13 Ekim 1974'de BM'de bir konuşma yapmıştır. 22 Ekim'de BM tarafından iki karar alınmıştır. 3236 sayılı Karar'da Filistin halkının egemenlik ve ulusal bağımsızlık hakkı tanınmakta, 3237 sayılı Karar'da ise FKÖ, BM Genel Kuruluna gözlemci olarak davet edilmektedir. Anılan gelişme üzerine, Ekim 1975'de Fransa Hükümeti FKÖ'nün Paris'te enformasyon ofisi açmasına izin vermiştir. ⁵⁴ S. J. Artner, FKÖ'nü resmen tanımanın zorluğuna dikkat çekerken, FKÖ'nün belli bir ülke üzerinde etkili kontrole sahip hükümet olmadığını, ancak gözardı da edilemeyeceğini, D'Estaing'in FKÖ'nü, Filistin halkının sözcüsü olarak gördüğünü ifade etmektedir. ⁵⁵ FKÖ bir terörist örgüt müdür, yoksa Filistin halkının temsilcisi mi? İngiltere Lordlar Kamarası'nda konuya ilişkin olarak konuşan Lord Carrington FKÖ'nün bazı unsurlarının şiddet eylemlerine iştirak ettiğini, ancak, bölgede FKÖ'nün dikkate alınmadığı bir çözüme ulaşmayı düşünmenin büyük bir hata olacağını ifade etmiştir. Dönemin Fransa Dışişleri Bakanı da, FKÖ müzakere masasında yerini almaksızın ve Filistin halkı temsil edilmeksizin, Ortadoğu'da kapsamlı, adil ve kalıcı bir barışı sağlayacak bir çözümün tartışılmayacağını belirtmiştir. ⁵⁶

⁵⁴ P.Rondot, Spring 1987, s.92.

⁵⁵ S.J.Artner, 1980, s.437.

⁵⁶ ibid., s.435-437.

D'Estaing Arap devletlerini ziyareti boyunca iki hususa değinmiştir; Birincisi, Filistin halkının self-determinasyon hakkı, ikincisi, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün müzakerelere katılım sağlaması gerekliliği hususudur.

Ancak D'Estaing'in anılan tutumunun yetersiz olduğu konusunda Arap basınında eleştirilerin yükseldiği de görülmüştür. Fransız siyasetçi, Filistin halkının self-determinasyon hakkından bahsetmekte, ancak bir Filistin devletinin kurulmasından söz etmemektedir. FKÖ'nün müzakerelere katılması gerektiğini vurgulamakta, ancak FKÖ'nü Filistin halkının tek temsilcisi olarak tanımamaktadır.⁵⁷

AET'nun Ortadoğu'da etkili bir rol oynamaya çalışan üyesi Fransa bazı kesimlerce Arap yanlısı olmakla, bazı Arap devletleri tarafından da girişimlerinin yetersiz olduğu gerekçesiyle eleştirilirken, Avrupa Siyasi İşbirliği Mekanizması'nın ünlü deklarasyonu olan Venedik Deklarasyonu üye devletler tarafından hazırlanmaktaydı.

AET'nun bundan sonraki Ortadoğu politikasının temel unsurlarını oluşturan Venedik Deklarasyonu, Haziran 1980'de Avrupa Konseyi tarafından açıklanmıştır.

Venedik Deklarasyonu ile,

-Filistin halkının self-determinasyon hakkı tanınıyordu,

⁵⁷ "The European Initiative", **Journal of Palestine Studies**, Vol.9, No.4, (Summer,1980), s.165-171.

- İsrail işgaline son verilmesi isteniyordu,
- İsrail tarafından işgal edilen topraklarda Yahudi yerleşimi ve Kudüs'ün statüsünü değiştiren düzenleme kınanıyordu,
- Müzakerelere, FKÖ'nün katılması gerektiği belirtiliyordu.⁵⁸

AET, daha sonra da, Arap-İsrail çatışmasında Venedik Deklarasyonu'nda açıklanan tutumunu aynen koruyacaktır.⁵⁹

Avrupa Konseyi'nin 29 Haziran 1977 tarihli deklarasyonu hakkında yukarıda bilgi verilmişti. Anılan deklarasyonda, ne FKÖ'nün ismi ne de Filistin halkının "self-determinasyon hakkı" kavramı yer almaktaydı. Oysa Venedik Deklarasyonu'nda, ilk olarak self-determinasyon hakkına açıkca atıf yapılmış, daha sonra FKÖ ismi kullanılmıştır. AET üye devlet siyasetçilerinin konuşmalarında kullandığı kelimeler, şimdi üye devletlerin ortak bir deklarasyonuna yansımaktaydı. Artık, AET üyelerinin, ASİM kapsamında ortak bir tutum takınabileceği yanında, anılan ortak tutumun korunabileceği de görülecekti.

1982'de ise, İsrail 1978'de Lübnan'a saldırmasından sonra bölgeye yerleştirilen uluslar arası barış gücü UNIFIL'in terorist eylemleri önleyemediği gerekçesiyle Lübnan'a tekrar saldırmıştır. Saldırı sonrası AET'nun 10 üyesi biraraya gelerek, ortak bir bildiri yayımlamışlardır. Anılan bildiride; söz konusu saldırının, uluslar arası hukukun ve temel insani ilkelerin açıkca ihlali

⁵⁸ Middle East, **Le Monde Diplomatique**, mondediplo.com, erişim tarihi:08.09.2006.

⁵⁹ Ibid.

olduğu belirtilmiştir. Daha sonra AET üye devletleri daha ayrıntılı bir bildiri yayımlayacaklardır. Anılan bildiride, İsrail ve Filistin güçlerinin Beyrut çevresinden hemen çekilmesi ve ateşkesin korunması istenecektir.⁶⁰

Görüldüğü gibi, Ortadoğu'da yaşanan sorunlara karşı AET sessiz kalmak yerine, ortak bir tutum takınmaya çalışmış ve ortak tutumlarını ortak deklarasyonlar aracılığıyla açıklamıştır. AET deklarasyonlarının Ortadoğu sorununun çözümlünde etkili olup olmadığı hususu tartışılabilir, hatta etkili olmadığı da iddia edilebilir. Ancak açık olan bir husus vardır; Avrupa entegrasyon hareketi ilerlemeye devam etmekte ve siyasi bir boyut kazanmaya başlamaktadır.

AET'nun Kurucu Antlaşma'nın kendisine verdiği yetkiye dayanarak Akdeniz Ülkeleri ile İşbirliği ve Ortaklık Anlaşmaları imzaladığı, Ortadoğu sorununun taraflarının da aralarında yer aldığı Akdeniz ülkeleri ile akdedilen anlaşmaların, ticari ve ekonomik nitelik taşıdığı daha önce belirtilmişti. AET, Kurucu Antlaşma'nın kendisine verdiği yetki çerçevesinde ancak bölgede ekonomik araçlar kullanan bir aktör olabilirdi ve söz konusu aktörlüğü de gerçekteştirmeye çalışmıştır. Ancak, bölge siyasi sorunların ve şiddetin yaşandığı bir bölge olunca, bu konuda AET, siyasi düzeyde ne yapabilirdi? Öncelikle burada karşılıklı bir etkileşim olduğunu belirtmeliyiz. Ortadoğu'da yaşanan sorunlar AET üyelerinin dış politikalarında koordinasyon sağlamalarının önemini göstererek, siyasi isbirliğine giden yolu

⁶⁰ P.A.Smith, "The European Reaction to Israel's Invasion", **Journal of Palestine Studies**, Vol.11, No.4, (Also Vol.12, No.1), Special Issue: The War on Lebanon(Summer-

hızlandırmıştır. Üstelik siyasi entegrasyona ve dış politikada koordinasyonun sağlanmasına yönelik 1950'li ve 1960'lı yıllardaki girişimlerin başarısızlığına rağmen. İkincisi, Ortadoğu sorunlarının oluşumunu hızlandırdığı ASİM aracılığıyla AET, Ortadoğu'daki sorunlara ortak bir yanıt vermek suretiyle, bölgede etkinlik sağlamaya çalışmıştır. Ekonomik aktör olan AET, Kurucu Antlaşma'da yasal bir temeli olmaksızın, siyasi aktör gibi davranmaya başlamıştır.

Bir başka deyişle, AET'nun 1970 ve 1990'li yıllarda Akdeniz bölgesinde ve dolayısıyla Ortadoğu'da varlığı, Küresel Akdeniz Politikası kapsamında gerçekleştirdiği Anlaşmalar ile ASİM çerçevesinde açıkladığı deklarasyonlar ile kanıtlanmıştır.

5- YENİLEŞTİRİLMİŞ AKDENİZ POLİTİKASI

Küresel Akdeniz Politikası kapsamında, Akdeniz ülkeleri ile İşbirliği Anlaşmaları ve Ortaklık Anlaşmaları yapan, diğer taraftan Ortadoğu'da yaşanan sorunlara da, Avrupa Siyasi İşbirliği Mekanizması kapsamında, siyasi bir aktör olarak yaklaşım sergileme yoluna giden AET için 1980'li yılların sonu, derinleşme politikası kapsamında önemli bir ivmenin yakalandığı dönem olmuştur. AET üye devlet liderleri, "Avrupa 1992" projesi ile Topluluk iç pazarının tamamlanması yönünde anlaşmaya varmışlar, Fransa'da Mitterrand Hükümetinin, ulusalcı ekonomi politikaları yerine AET

Autumn,1982), s. 44.

politikaları ile kurumlara yönelik tavrı Alman lider Kohl tarafından da desteklenince,⁶¹ Avrupa entegrasyon hareketinin ilerlemesi kaçınılmaz olmuştur. AET'nun iki önemli üyesinin, Avrupa entegrasyonu yanlısı tutumu Komisyon Başkanı Delors tarafından da desteklenip, eyleme geçilince, sonuç Tek Senet'in imzalanması olmuştur.

1985 yılında, Lord Cockfield yönetiminde Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan raporda, Topluluk içinde malların, hizmetlerin, sermayenin ve kişilerin serbest dolaşımı önündeki ulusal engellerin kaldırılması için birtakım önlemler önerilmiştir. AET içindeki ticaretin önündeki tarife engelleri kaldırılmış olmasına rağmen, sınır ötesi ekonomik aktivitelerde tarife dışı engellerin devam ediyor olması, anılan raporun kaynağını oluşturmuştur. 1985 Haziran'ında biraraya gelen üye devlet liderleri Komisyon'un önerilerini onaylamıştır. Bu çerçevede, 1992 yılına karar iç pazarın tamamlanmasının hedeflendiği Tek Senet, üye devletler tarafından 1986'da imzalanmış ve 1987'de yürürlüğe girmiştir.

Kurucu Antlaşmalar'da ilk kez değişikliğin yapıldığı Tek Senet, yasal temeli olmaksızın yürütülen siyasi işbirliğine ilişkin hükümler taşıyarak, anılan siyasi işbirliği mekanizmasını yasal zeminine kavuşturmuştur.

Tek Senet'in ilgili hükümlerine değinmeden önce, Tek Senet'te dikkat çeken bir hususu vurgulamakta fayda bulunmaktadır. Tek Senet'in

⁶¹ M. J. Braun, **An Imperfect Union: The Maastricht Treaty and the New Politics of European Integration**, Westview Press, Oxford, 1996, s.20-23.

hükümlerinde Avrupa Toplulukları üye devletleri ifade edilirken “üye” (members) kavramı kullanılmaktadır. Ancak, “Dış Politika Alanında Avrupa İşbirliğine İlişkin Hükümler- Başlık III” altında Avrupa Toplulukları üyelerinden “üyeler” (members) olarak değil “Yüksek Akit Taraflar” (High Contracting Parties) olarak bahsedilmektedir. Bu durum, ASİM'nin supranasyonel değil, intergovernmental karakterini yansıtmaya yöneliktir.

Tek Senet, ASİM'na hukuki bir zemin kazandırmaya yönelik hükümler içerince ve anılan hükümlerde üye devletlerden “üye” olarak değil de “Yüksek Akit Taraflar” olarak bahsedilince, Avrupa Topluluklarını kuran supranasyonel Antlaşmalara, hükümetlerarası hükümleri dercetmiş bir Antlaşma niteliği taşımaktadır.

Tek Senet'in “Dış Politika Alanında Avrupa İşbirliğine İlişkin Hükümler- Başlık III”⁶² altındaki hükümleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir;

-Yüksek Akit Taraflar, Avrupa dış politikası oluşturmak ve uygulamak için ortak gayret gösterirler,

-Yüksek Akit Taraflar, genel çıkar konusu dış politika sorunlarında birbirlerini bilgilendirmeyi ve birbirlerine danışmayı üstlenirler,

-Danışmalar, Yüksek Akit Taraflar nihai kararlarını vermeden önce gerçekleştirilir,

-Yüksek Akit Taraflar, kendi tutumlarını ve ulusal önlemlerini belirlerken, diğerlerinin pozisyonlarını dikkate alırlar,

⁶² **Single European Act**, Official Journal of the European Communities, No L 169/1.

-Dış politika alanında, ortak eylemler için kapasiteyi artırmak amacıyla, Yüksek Akit Taraflar, ortak prensip ve amaçların geliştirilmesi ve tanımlanması garanti ederler,

-Ortak pozisyonun belirlenmesi, Yüksek Akit Tarafların politikaları için referans noktasını oluşturur,

-Yüksek Akit Taraflar, uluslar arası ilişkilerde, uluslararası organizasyonlar içinde, uyumlu bir güç olarak etkinliklerini bozacak eylem ve pozisyonlardan kaçınmaya gayret ederler,

-Avrupa Siyasi İşbirliği kapsamında, Dışişleri Bakanları ile Komisyon üyesi yılda en az dört defa biraraya gelirler,

-Komisyon siyasi işbirliği sürecinde dahil edilir,

-Ortak pozisyonların kabulü ve ortak eylemlerin uygulanması için, Yüksek Akit Taraflar konsensusun oluşmasını önlemekten kaçınırlar,

-Yüksek Akit Taraflar, Avrupa Siyasi İşbirliği'ne Avrupa Parlamentosu'nun dahil edilmesini garanti ederler. Başkanlık, Avrupa Parlamentosu'nu Avrupa Siyasi İşbirliği çerçevesinde incelenen dış politika sorunlarında bilgilendirir ve Parlamento'nun görüşlerinin dikkate alınmasını garanti eder,

-Avrupa Topluluğu'nun dış politikası ile Avrupa Siyasi İşbirliği kapsamında üzerinde anlaşılan politikalar uyumlu olmalıdır.⁶³ Başkanlık ve Komisyon kendi yetkileri çerçevesinde bu uyumu sağlamayı üstlenirler,

⁶³ Tek Senet'te, Avrupa Topluluğu'nun dış politikası ile (the external policies of the European Community), Avrupa Siyasi İşbirliği kapsamında üzerinde anlaşılan politikalar (the policies agreed in European Political Co-operation) ayırımına gidilmesi, anılan politikaların supranasyonel ve intergovernmental ayırımının tekrar vurgulanması olarak değerlendirilmelidir.

-Yüksek Akit Taraflar, Avrupa güvenliğine ilişkin sorunlarda yakın işbirliğinin, dış politika konularında Avrupa kimliğinin gelişimine katkıda bulunacağını düşünürler. Yüksek Akit Taraflar, güvenliğin siyasi ve ekonomik boyutunda pozisyonlarını uyumlaştırmaya hazırlardır,⁶⁴

-Tek Senet'in hiçbir hükmü, Yüksek Akit Taraflar arasında Batı Avrupa Birliği ile NATO içinde güvenlik alanında işbirliğini engellemez,⁶⁵

-Yüksek Akit Taraflar katıldıkları uluslar arası örgütler ve uluslar arası konferanslarda, Tek Senet hükümleri kapsamına giren konularda ortak pozisyonu benimsemeye gayret edeceklerdir,

-Tüm Akit Tarafların katılmadığı uluslar arası kurum ve uluslar arası konferanslarda, katılan Yüksek Akit Taraflar, Avrupa Siyasi İşbirliği kapsamında üzerinde anlaşılan pozisyonları dikkate alacaklardır,

-Gerekli olduğunda Yüksek Akit Taraflar, üçüncü ülkelerle ve bölgesel gruplarla siyasi diyalog kurabilirler,⁶⁶

-Yüksek Akit Taraflar ve Komisyon, karşılıklı yardım ve haberleşme aracılığıyla, üçüncü ülkelerde ve uluslar arası organizasyonlardaki temsilcileri arasında işbirliğini yoğunlaştırırlar,

-Avrupa Siyasi İşbirliği Başkanlığı, Avrupa Toplulukları Konsey Başkanlığı tarafından yürütülür,

⁶⁴ Tek Senet'in anılan hükmü ile "güvenlik" kavramı, sadece ekonomik ve siyasi boyutlarını içerir şekilde Kurucu Antlaşmalara girmiştir. "Güvenlik" kavramının ilk kez Maastricht Antlaşması ile Kurucu Antlaşmalara girdiğini düşünmek doğru değildir. Ancak Maastricht Antlaşması'nın özelliği, "güvenlik" kavramını askeri boyutu ile de ele almış olmasıdır.

⁶⁵ Tek Senet'te Batı Avrupa Birliği ile NATO'ya yapılan atıf, Maastricht Antlaşması ile daha da genişletilecektir.

⁶⁶ Böylelikle 1974 yılında AET ve Arap devletleri arasında başlatılan "Euro-Arab Dialogue" girişimine de yasal dayanak oluşturulmuştur.

-Başkanlık, Avrupa Siyasi İşbirliği aktivitelerinde üçüncü devletlerle olan ilişkilerde üye devletlerin pozisyonlarını koordine etmek ve temsil etmekle sorumludur,

-Siyasi Direktörler, Avrupa Siyasi İşbirliği'nde sürekliliği sağlamak için, Siyasi Komite adı altında düzenli olarak toplanırlar,

-En az üç üye devletin talebi üzerine, Siyasi Komite ya da bakanlar 48 saat içinde toplanırlar,

-Avrupa Siyasi İşbirliği'nin uygulanmasının denetimi , Siyasi Komite'nin yönetimi altında, Daimi Temsilcilerin sorumluluğundadır,

- Siyasi Komite'nin yönetimi altında çalışma grupları toplanır,

- Brüksel'de yerleşik Sekreteryaya, Avrupa Siyasi İşbirliği aktivitelerinin hazırlanması ve uygulanmasında, idari konularda Başkanlığa yardım eder. Başkanlığın otoritesi altında görevlerini yerine getirir,

Avrupa entegrasyon hareketi Tek Senet ile önemli bir aşama kaydetmiş, üye devletler, Avrupa Siyasi İşbirliği Mekanizması kapsamında zaten yürütmekte oldukları uygulamalara, Tek Senet'in siyasi hükümleri ile hukuki temel kazandırmışlardır. Bir başka deyişle, Tek Senet'in siyasi hükümleri, 1987 yılı öncesinde üye devletlerin uluslar arası siyasi sorunlara ortaklaşa yanıt verme girişimlerinin bir sonucudur, anılan girişimleri başlatan bir kaynak değildir.

Tek Senet, siyasi hükümleri ile Avrupa Siyasi İşbirliği Mekanizması'na yasal temel sağlasa da, zaten AET üyeleri siyasi mekanizmayı 1970'lerden itibaren uygulamaya geçmişlerdi.

Tek Senet'in Topluluğun dış politikası kapsamında getirdiği yenilik, AET'nun akdedebileceği uluslararası anlaşmaların kapsamını genişleterek, Topluluğa araştırma, teknolojik gelişme ve çevre politikaları konusunda anlaşma yapma yetkisi vermiş olmasıdır.⁶⁷

Avrupa entegrasyon hareketi için önemli bir adım olan Tek Senet yürürlüğe girdikten sonra, 1980'lerin ortalarından beri tartışılmakta olan Akdeniz ülkelerine yönelik politikaya nasıl ivme kazandırılacağı sorunu tekrar gündeme alınmak istenmiştir. Zira, Tek Senet'in hazırlanması ve tamamlanması sürecinde, AT'nin Akdeniz Politikasına ilgi son derece azalmıştır.

Ancak,1980'lerin sonu ve 1990'ların başı da uluslararası ilişkilerde Soğuk Savaş'ın sona ermesi nedeniyle ciddi bir dönüşümün yaşandığı yıllar olmuştur. Topluluk, 1980'lerin sonunda uluslar arası politikada yaşanan değişimlere yanıt vermeye çalışırken, yaşanan ekonomik krizler ve entegrasyon hareketine verilen öncelik nedeniyle arka plana düşen ve somut sonuçlar yaratmadığı gerekçesiyle eleştirilen Akdeniz ülkelerine yönelik

⁶⁷ M. Vahl, **International agreements in EU neighbourhood policy**, Report No:10, Swedish Institute for European Policy Studies, Stockholm, November 2006, s.21.

politikasının, bu sefer de dikkatlerin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelmesi sonucu gözardı edilmesi ihtimali oluşmuştur.

Temmuz 1989'da Macaristan ve Polonya'ya yönelik yardım paketi olan ve Komisyon tarafından koordine edilen PHARE, daha sonra Bulgaristan, Çekoslovakya⁶⁸, Arnavutluk, Romanya, Slovenya, Letonya, Litvanya ve Estonya'yı da içerir şekilde genişletilmiştir. PHARE Akdeniz ülkeleri açısından da önem taşımaktadır. Zira, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik yardım programının başlatılması, Akdeniz ülkelerine yönelik yardım programlarının tekrar tartışılmasına sebebiyet vermiştir. Dönemin Avrupa Komiseri Abel Matutes, Akdeniz ülkelerine de aynı şekilde bir yardım paketi uygulanmasını önermiştir. Matutes'e göre, Topluluk Doğu ve Güney komşuları arasında dengeyi sağlamak zorundadır.⁶⁹

Bir tarafta Topluluğun başarısı sorgulanan Akdeniz politikasının revize edilmesi gerekliliği, diğer taraftan Soğuk Savaş'ın sona ermesini müteakip Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik artan ilginin Akdeniz ülkeleri ile ilişkileri olumsuz etkilememesinin sağlanması gerekliliği, Topluluğun yeni bir Akdeniz politikası geliştirmesi zorunluluğunun altını çiziyordu. Ancak Topluluk Akdeniz ülkelerine yönelik yeni bir politika geliştirmek yerine mevcut politikayı destekler araçları arama yoluna girmiştir. Sonuçta, Kasım 1989'da Komisyon "Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası" na ilişkin bildirisini Konsey'e sunmuştur. Komisyon, bildirisinde altı hedef belirlemiştir.

⁶⁸ Çekoslovakya, 1 Ocak 1993'de Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak iki devlete ayrılmıştır.

⁶⁹ F. Pierros, J. Meunier, S. Abrams, 1999, s. 128.

Anılan hedefler;

-Akdeniz ülkeleri tarafından gerçekleştirilmekte olan ekonomik reformları destekleyen önlemlerin belirlenmesi,

-Doğrudan Avrupa yatırımı ve ulusal tasarruflar ile bölgede özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi,

-Orta ve küçük ölçekli girişimlerin, çevresel ve bölgesel entegrasyon projelerinin daha fazla desteklenmesi,

-Akdeniz ülkelerinin Avrupa pazarına girişinin sağlanması,

-Teknoloji, gümrük ve eğitim gibi konularda, ortak programların oluşturulması suretiyle, Akdeniz ülkelerinin Topluluk programlarına katılımlarının sağlanması,

-Tarım,enerji, vergi, ulaştırma, makro ekonomik politikalar, göç, nüfus, çevre gibi konularda Topluluk ve Akdeniz ülkeleri arasında dialoğun artırılması,⁷⁰

Avrupa Komisyonu'nun anılan bildirisi, Aralık 1989'da Avrupa Konseyi tarafından onaylanmıştır.

Görüldüğü gibi, Küresel Akdeniz Politikası'nda Topluluk ve Akdeniz ülkeleri arasında sanayi ürünlerinde serbest dolaşımın sağlanması asıl hedef iken, Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası kapsamında üzerinde durulan hedefler, Akdeniz ülkelerinde ekonomik reformların gerçekleştirilmesi, özel sektörün teşvik edilmesi ve işbirliğinin hedeflendiği alanlarda, Topluluk ve Akdeniz ülkeleri arasında diyalogun artırılmasıdır.

Küresel Akdeniz Politikası kapsamında, Topluluğun Akdeniz ülkelerine mali yardımda bulunmayı üstlenmiş, ancak enerji krizine bağlı ekonomik sorunlar Topluluğun taahhüdünü gerçekleştirilmesine imkan tanımamıştır. Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası kapsamında da Topluluk, Akdeniz ülkelerine mali yardım taahhüdünde bulunmuş ve 1992-1996 döneminde Akdeniz ülkelerine aktarılacak mali kaynak, %50 oranında artırılmıştır.⁷¹ Finansman, Topluluk bütçesi ve Avrupa Yatırım Bankası kaynaklarından sağlanmıştır.

Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası'nın en belirgin özelliği, Topluluk ve Akdeniz ülkeleri arasında, Akdeniz ülkelerinin ekonomik kalkınmasının sağlanması ile Topluluk ve Akdeniz ülkelerinde yerel yönetimler, üniversiteler, iş ve basın sektörü arasında işbirliğini sağlamaya yönelik bir araç olan ve MED Programları olarak bilinen işbirliği programlarının başlatılmasıdır.

Aşağıdaki Tabloda MED programları ve anılan programların hedefleri belirtilmektedir.

⁷⁰ Ibid, s.128-129.

⁷¹ European Commission, **Euro-Mediterranean Partnership**, March 1997, s.3-4. 825 milyon ECU (Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Fas, Suriye ve Tunus için), 600 milyon ECU (yapısal ve borç sorunları için), 1.4 milyar AYB kredisi, 420 milyon ECU (işbirliği için), F. Pierros, J. Meunier, S.Abrams,1999,s.130.

TABLO 2: MED Programları

MED Programı	Programın Hedefleri
MED-MEDIA	Akdeniz ülkelerindeki basın mensuplarının, Toplulukta çalışan meslektaşlarının tecrübe ve bilgisinden faydalanmasını sağlamak.
MED-URBS	Toplulukta ve Akdeniz ülkelerinde yerel otoriteler arasında işbirliğini artırarak, Akdeniz ülkelerinde yaşam kalitesini yükseltmek ve Akdeniz ülkelerinde yerel demokrasiyi güçlendirmek
MED-CAMPUS	Ortak projeler aracılığıyla yüksek eğitimde işbirliğini sağlamak, kültürel düzeyde taraflar arasında karşılıklı anlayışı güçlendirmek
MED-INVEST	Akdeniz ülkelerinde küçük ve orta ölçekli girişimleri desteklemek, anılan girişimlere rekabet etmelerini sağlayacak teknik kaynağı sağlamak
MED-TECHNO	Topluluk ve Akdeniz ülkeleri arasında işbirliğini ve uzmanlık değişimini desteklemek suretiyle, etkin teknolojilerin kullanımını artırmak

MED-MIGRATION	Toplulukta ve Akdeniz ülkelerinde yerel otoriteler ve göç ile ilgili kurumlar arasında işbirliğini sağlamak
---------------	---

Kaynak: European Commission, **The MED Programmes Handbook: Your Guide to Euro-Mediterranean Partnership**, 1995'den derlenmiştir.

Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası kapsamında, Topluluğun Akdeniz ülkelerine mali yardımlarının artırılması ve MED programları olarak adlandırılan işbirliği programlarının başlatılması, Topluluğun Akdeniz ülkelerine yönelik politikasına yeni bir boyut getirmiş midir, anılan politika başarılı olarak değerlendirilebilir mi?

Topluluğun Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası, üç açıdan eleştirilere maruz kalmıştır: Finansman yetersizliği, serbest ticaretin sağlanamaması ve yönetimde yetersizlik.

Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası'nda, Topluluğun Akdeniz ülkeleri için ayırdığı kaynakta artış olmuştur. Ancak, anılan politika kapsamında ayrılan kaynak, Topluluğun diğer bölgelere ayırdığı kaynak ile kıyaslanınca, yetersizliği görülmekteydi. 1990 yılında, Topluluğun Doğu Avrupa'ya yönelik

yardımı kişi başına yaklaşık 10 ECU, Afrika Karayip ülkelerine kişi başına 6 ECU iken, Akdeniz ülkelerine kişi başına 4 ECU olmuştur.⁷²

Serbest ticaretin sağlanamaması eleştirisi ise, Küresel Akdeniz Politikası kapsamında imzalanan İşbirliği Anlaşmaları'nın özellikleri açıklanırken belirtildiği gibi, tarım ürünleri için serbest ticaretin öngörülmemesinden kaynaklanmaktadır. Zira, Ortak Tarım Politikası, Topluluğun tarım ürünleri ticaretinde liberal adımlar atmasını önler niteliktedir.

Yönetimde yetersizlik, Akdeniz ülkelerindeki idari ve mali kapasite eksikliği ve Avrupa Komisyonu'nun politikayı yürütmekteki yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Eylül 1991'de Avrupa Sayıştay Akdeniz ülkelerine ayrılan fonların iyi yönetilmemesinden Avrupa Komisyonu'nu sorumlu tutarken, Akdeniz ülkelerindeki projelerin uygulanmasında ağır işleyen prosedürleri, idari yapılanma eksikliğini ve yeterli personel ve mali kaynakların olmamasını eleştirmektedir. Mayıs 1996'da Sayıştay, MED programların uygulanmasında ve mali yönetiminde ciddi ölçüde usulsüzlükler bulunduğunu belirtirken, 1998 yılında hazırladığı raporda, politikanın uygulanmasındaki zayıf yönetiminin nedenini, Komisyon'daki personel sayısının yetersizliğine bağlamıştır. Nisan 1998'de Avrupa Komisyonu, politika kapsamındaki projelerin izlenmesi için teknik yardım ofisi kurmak zorunda kalmıştır.⁷³

⁷² F.Pierros, J., Meunier,S. Abrams, 1999, s.140.

⁷³ Ibid, s.144-145.

Tek Senet'in imzalanması sonrası başlatılan Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası, Topluluğun Akdeniz ülkelerine yönelik politikasına yeni bir boyut getirmemiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi, Tek Senet, Topluluğun dış politikasında yeni araçlar kullanmasını sağlayan değil, halihazırda Topluluk tarafından uygulanmaya çalışılan Siyasi İşbirliği Mekanizması'na yasal zemin sağlayan bir Kurucu Antlaşma değişikliği olmuştur. Avrupa Siyasi İşbirliği Mekanizması'na yasal zemin sağlayan Tek Senet'in, Topluluğun Akdeniz politikasına etkisi, onaylanmasını müteakip, dikkatlerin Topluluk içi gelişmelerden Topluluk dışı gelişmelere yönelmesi ile Akdeniz politikasının başarısının tartışılması çerçevesinde olmuştur. 1980'lerin sonu ve 1990'ların başında, uluslararası ilişkilerde yaşanan gelişmeler de, dikkatlerin Topluluk entegrasyon hareketi dışına yönelmesinde zorlayıcı etki yapınca, Topluluk Akdeniz politikasını gözden geçirmek zorunluluğunu hissetmiştir. Anılan dönemde uluslararası ilişkilerde yaşanan değişimlerin, Topluluğun Akdeniz politikasına yansımaları, somut bir şekilde, Barselona Deklarasyonu'nun ilanı ile başlayan Barselona Süreci'nde görülecektir.

Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası, Küresel Akdeniz Politikası'nı ikame eden bir politika olarak değerlendirilmemelidir. Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası, Küresel Akdeniz Politikası'nın başarısı için, Akdeniz ülkelerinde ekonomik liberalizasyon sürecinin desteklenmesi ve çeşitli sektörlerde kalkınmanın sağlanmasına yönelik programlar aracılığıyla, Topluluk ve Akdeniz ülkeleri arasında işbirliğinin geliştirilmesine yöneliktir.

Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası'nın Topluluk içinde ve Akdeniz ülkelerinde projelerin etkin uygulanmasını ve denetlenmesini sağlayacak idari kapasitenin olmaması nedeniyle, istenilen sonuçlara ulaşamadığı kabul edilen bir durumdur.

Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası'nın, Topluluğun Akdeniz politikasına yeni bir boyut getirmeyi öngörmediği, sadece mevcut politikayı desteklemeye yönelik olduğu hususu dikkate alınırca, kısa bir süre sonra, Avrupa entegrasyon hareketinin ulaştığı nokta ve uluslararası gelişmeler nedeniyle, Barselona Deklarasyonu ile Barselona Süreci'nin başlatılmasının kaçınılmaz olduğu düşünülebilir.

II-AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AKDENİZ POLİTİKASINDA DÖNÜM NOKTASI: BARSELONA SÜRECİ

1-BARSELONA DEKLARASYONU İLANI ÖNCESİ ULUSLARARASI POLİTİKADA VE AVRUPA ENTEGRASYON SÜRECİNDE YAŞANAN GELİŞMELER

A-Soğuk Savaşın Sona Ermesi ve Almanya'nın Birleşmesi

Barış, oyunun kuralları, tarafların hakları ve sorumlulukları ile etki alanları açıksa belli ise sürekli olabilir.⁷⁴ Soğuk Savaş, “savaş” adı altında da olsa, iki süper gücün etki alanlarının belli olduğu bir dönemdir. Bu kapsamda, Soğuk Savaş'ın sona ermesi, oyunun kurallarını, tarafların hakları ile sorumluluklarını değiştirdiğinden uluslararası ilişkilerde yanıtlanması gereken bir takım soruları gündeme getirmiştir. Soğuk Savaş sonrası uluslararası güvenlik ve istikrar nasıl sağlanacaktır? Topluluk üyeleri için, Avrupa'nın güvenliği nasıl sağlanacaktır? Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Avrupa güvenliğindeki rolü, Soğuk Savaş sonrası ne olacaktır? NATO aracılığıyla ABD'nin güvenlik şemsiyesi altında güvenliği garanti edilen Avrupa devletleri, ABD garantisi olmaksızın kendi güvenliklerini sağlayacak kapasiteye sahip olabilecekler midir ve Soğuk Savaş bittiğine göre NATO'nun geleceği ne olacaktır?

⁷⁴ S. V. Evera, “Primed for peace: Europe after the Cold War”, **International Security**, Vol.15, No.3., (Winter 1990-1991), s. 45.

Diğer taraftan, Sovyetlerin Doğu Avrupa'dan çekilmesinin, Sovyetlerin bastırıldığı sınır sorunları ve etnik milliyetçiliği açığa çıkaracağı korkusu oluşmuştur. Zira Yugoslavya krizi, anılan korkuları haklı çıkarmıştır.

Anılan soruların yarattığı tartışma ortamı içinde, Topluluk üyelerini en fazla ilgilendiren Almanya'nın 1990 yılında birleşmesi olmuştur. Birleşen güçlü bir Almanya uluslararası politikada nasıl bir rol oynayacaktır? Birleşik Almanya Topluluk entegrasyonundan vazgeçebilir, Orta ve Doğu Avrupa'yı etki alanına almak isteyebilir midir?

Bu durum, II. Dünya Savaşı sonrası Avrupası'nı hatırlatan koşullar yaratmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın tekrar potansiyel bir tehdit oluşturmasının nasıl önleneceği sorunu, kurumsal ve ekonomik anlamda karşılıklı bağımlılığın şiddeti imkansız kılacağı inancıyla, Avrupa entegrasyonuna yol açan nedenlerden biri olmuştur.

Bağımsız bir kömür çelik endüstrisi olmayan hiç bir devletin savaşa başvuramayacağı inancı⁷⁵ Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun oluşmasına temel olmuştur. Almanya'yı kontrol altında tutmak amacıyla atom enerjisinin supranasyonel kontrolü, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun (AAET) oluşumunda ve Almanya'nın ekonomik çıkarlarını Batı Avrupa'nın ekonomik çıkarlarına bağlayarak Almanya'nın kontrol edilmesi isteği, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun oluşumunda etkin rol oynamıştır.

⁷⁵ M. Eilstrup-Sangiovanni, D. Verdier, "European Integration as a Solution to War", **European Journal of International Relations**, Vol.11(1), 2005.

Dönemin Fransız Hükümeti sözcüsü, Maurice Faure, Fransız Parlamentosu'nu Roma Antlaşması'nı onaylamaya ikna etmeye çalışırken, Almanya'yı binlerce küçük bağ ile Batı'ya bağlamanın, Fransa-Almanya çatışması ihtimalini en aza indireceğini ifade ederek⁷⁶, entegrasyon hareketinde Alman etkisinin varlığını ve önemini belirtmiş olmaktadır.

Soğuk Savaş'ın bitimi de, II. Dünya Savaşı sonrası koşulları anımsatır şekilde, tekrar bir Almanya sorunu yaratarak, Avrupa entegrasyonuna ivme kazandırmıştır. Birleşen bir Almanya'nın, Avrupa entegrasyon hareketinden vazgeçerek, Orta ve Doğu Avrupa'da kendi etki alanını oluşturmak istemesi ihtimalinin, diğer üye devletlerde yarattığı kaygının giderilmesi, Almanya'yı daha derin Avrupa entegrasyonuna bağlamakta yatıyordu. Bir başka deyişle, entegrasyon hareketini derinleştirmek suretiyle, Almanya üzerindeki kontrolün sürdürülebileceği düşünülmüştür.

Bu amaçla ilk atılan adım, Ekonomik ve Parasal Birliğin oluşturulmasının takvime bağlanmasına yönelik Ekonomik ve Parasal Birlik Hükümetlerarası Konferansı'nın başlatılması girişimi olmuştur. Anılan girişime Almanya tarafından olumlu yaklaşılmasının nedeni, Alman politikacıların Avrupa entegrasyon hareketine bağlılıklarını göstermek ve haklarındaki mevcut kaygıları yatıştırmak olduğu düşünülebilir. Söz konusu kaygılar nedeniyle, Alman lider Kohl, "Almanya'nın mimarisi, Avrupa mimarisi

⁷⁶ Ibid, s. 109.

ile entegre olmalıdır. Alman evi, Avrupa çatısı altında inşa edilmelidir” derken, mevcut kaygıları yatıştırırmayı hedeflemektedir.⁷⁷

Almanya sorununa yanıt arama çabalarına, Soğuk Savaş'ın bitiminin yarattığı ve yukarıda sıralanan güvenlik sorunlarına yanıt arama çabaları da eşlik edince, Ekonomik ve Parasal Birlik Hükümetlerarası Konferansı'na paralel Siyasi Birlik Hükümetlerarası Konferansı başlatılmıştır.

Soğuk Savaş'ın bitmesi ve Almanya'nın birleşmesi, Soğuk Savaş'ın bitiminden hemen sonra öngörülemez şekilde Avrupa entegrasyon hareketine ivme kazandırmış, Ekonomik ve Parasal Birlik Hükümetlerarası Konferansı yanında Siyasi Birlik Hükümetlerarası Konferansı'nın başlatılması, siyasi birlik yolunda atılmış önemli bir adım olmuştur.

B-Yugoslavya Krizi ve Körfez Savaşı

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Almanya'nın birleşmesi kadar Yugoslavya Sorunu ve Körfez Krizi de, siyasi birlik tartışmaları çerçevesinde entegrasyon sürecine ivme kazandıran olaylar olmuştur.

Her iki uluslararası sorunda, Toplulukların göstermeyi başaramadığı etki, alınması gereken bir ders olarak, entegrasyon hareketine yön vermiştir.

⁷⁷ M.J. Baun, 1996, s.35-42.

Körfez Savaşı esnasında, Topluluk üye devletleri, tek bir ses olarak konuşamamışlardır. Bu durumdan, 1990'nın ikinci yarısında dönem başkanlığını üstlenen İtalya'nın ulusal siyasi sorunlar nedeniyle Topluluğu yönlendirmeyi başaramaması, Almanya'nın birleşmenin maliyetleriyle uğraşıyor olması, Fransa'da hükümet ve toplum arasında görüş ayrılıklarının varlığı gibi gerekçeler sorumlu tutuluyor olsa da,⁷⁸ asıl gerekçe, Topluluk üyelerinin istinat edebileceği Tek Senet'in, askeri sorunlara karşı üye devletleri ortak hareket etmeye zorlayan hükümler taşınamamasıdır. Yukarıda belirtildiği gibi, Tek Senet, Topluluk üyelerinin Topluluk yapısı dışında uygulamaya çalıştıkları Avrupa Siyasi İşbirliği Mekanizması'na, anılan mekanizmanın hükümetlerarası niteliğini etkilemeksizin, yasal zemin kazandırmıştır. Ancak, askeri unsurlar taşıyan uluslararası sorunlarda üye devletlerin ortak tavır takınmasını sağlayacak bir hükmü bulunmamaktadır.

Yugoslavya Krizi'nde ise, Topluluk üye devletleri arasında ortak bir tavır ve görüş oluşmamıştı. Yugoslavya'dan ayrılan cumhuriyetlerinin tanınması konusunda, anılan devletlerin tanınması, tanınmaması ve tanıma konusunda acele edilmemesi gibi çeşitli alternatifler üzerinde görüşmeler sürüyordu. Topluluk üye devletleri arasında, Yugoslavya krizinde, azınlık haklarının korunması sağlanmaksızın ayrılan devletleri tanımanın şiddeti artıracığı yönünde kaygılar mevcuttu.⁷⁹ Bu durumda, üye devlet bakanları, Yugoslavya'dan ayrılan cumhuriyetlerin tanınmasında takvim ve koşulları

⁷⁸ T. S. Salmon, "Testing Times for European Political Cooperation: The Gulf and Yugoslavia, 1990-1992", **International Affairs**, Vol.68, No.2., April 1992, s.235-239.

⁷⁹ Ibid, s. 252.

belirlemeye çalışırken, 23 Aralık 1991'de Almanya, Hırvatistan ve Slovenya'yı, anılan devlet hükümetlerine gönderdiği mektupla tanıdığını açıklamıştır. Oysa, Topluluk Dışişleri Bakanları, insan hakları, azınlık hakları, sınırların barışçıl yollarla değiştirilebileceği, silahsızlanma ve silah kontrolü gibi konularda tanıma koşullarını tespit etmeye ve anılan koşulların karşılanması halinde ayrılan cumhuriyetleri tanımaya hazırlanmaktadır. Almanya'nın Hırvatistan ve Slovenya'yı Topluluk ortak bir tutum oluşturmadan önce tanıması, siyasi birlik tartışmalarının sürdüğü ortamda, beklentileri olumsuz etkilemiştir.

Körfez Savaşı ve Yugoslavya Krizi'nin, Topluluk üyelerine harekete geçirdiği iki alan olmuştur. Birincisi, askeri boyutu olan sorunlarda Topluluk üyelerinin harekete geçmesini sağlayacak, Topluluk yapılanması içinde bir yapılanmaya ihtiyaç olduğu görülmüştür. Bu kapsamda dikkatler Batı Avrupa Birliği'ne⁸⁰ çevrilmiştir. İkincisi, uluslararası sorunlarda üye devletlerin ortak hareket etmelerini sağlayacak yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bir başka deyişle, Tek Senet'in ilgili hükümleri revize edilmelidir. Her ikisini aynı anda gerçekleştirmeye yönelik ortam ise, Siyasi Birlik Hükümetlerarası Konferansı olmuştur.

⁸⁰ Batı Avrupa Birliği, 17 Mart 1948'de Brüksel Antlaşması ile oluşturulmuştur. Brüksel Antlaşması'nın tarafları, Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve Birleşik Krallık'tır. 23 Ekim 1954'de Antlaşmaya Federal Almanya Cumhuriyeti ve İtalya taraf olmuştur. Ancak, NATO'nun Batı Avrupa ve Kuzey Atlantik güvenliğinden sorumlu ana uluslararası örgüt olması nedeniyle, BAB'ın önemi zamanla azalmıştır. Körfez Krizinde, BAB üye devlet bakanları, Birleşmiş Milletler'in 661 sayılı Kararı'nın uygulanması amacıyla operasyonlarını koordine etme kararı almışlardır. Yugoslavya Savaşı'nda da, BAB NATO ile birlikte ortak operasyonlara katılmıştır. Bkz. **History of WEU**, www.weu.int, erişim tarihi: 07.06.2006.

C-Ortadoğu Sorununa Çözüm Arayışları ve Avrupa Birliği

Körfez Savaşı'nda, ortak bir Avrupa Toplulukları politikası uygulamayı gerçekleştiremeyen Avrupa Toplulukları üye devletleri, Ortadoğu politikalarını uyumlu hale getirmenin gerekliliğinin farkında olarak, hem üye devletlerin Ortadoğu politikalarını uyumlaştırmak, hem de Ortadoğu sorunun çözümünde etkin rol oynamak amacıyla, Arab-İsrail sorununa ilişkin bir konferans çağrısı yapılması fikrini gündeme getirmişlerdir. Ancak, üye devletler, konuya ilişkin somut bir girişimde bulunamamışlar⁸¹ ve Ortadoğu'da çözüm arayışları kapsamında bir konferansın toplanması ABD öncülüğünde gerçekleştirilmiştir.

30 Ekim 1991'de İspanya'nın ev sahipliğinde ve ABD'nin öncülüğünde, İsrail, Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistinlilerin katılımıyla Madrid Konferansı başlamıştır. AT'nin, FKÖ'nün Filistin halkının temsilcisi olarak kabul edilmesi ve barış görüşmelerine katılım sağlaması yönündeki görüşlerinde ısrarına rağmen, anılan Konferansa, FKÖ, Filistin halkının temsilcisi olarak katılım sağlamamıştır. Filistinli temsilciler, konferansa, Ürdün delegasyonunun bir parçası olarak katılım sağlamışlardır.

Madrid Konferansı ile açılan müzakerelerde, görüşmeler İsrail ve katılımcı Arap devletleri arasında ikili ve çok taraflı düzeyde gerçekleştirilmiştir. İkili görüşmeler ile amaçlanan, İsrail ve komşuları

⁸¹ Francois d'Alanson, "The EC Looks to a New Middle East", **Journal of Palestine Studies**, Vol.23, No.2, Winter, 1994.,s 43.

arasında barış antlaşması akdedilmesidir. Çok taraflı görüşmeler ise, çevre, su sorunu, silah kontrolü, ekonomik kalkınma ve mülteci sorunu olmak üzere beş ayrı forumda devam etmiştir.

Görüşmelerin sonunda, 13 Eylül 1993'de Washington'da, Oslo Anlaşması olarak bilinen, İlkeler Deklarasyonu (Declaration of Principles) imzalanmıştır. İlkeler Deklarasyonu ile, Batı Şeria ve Gaza üç bölgeye ayrılmıştır.

Bölge A; Filistin Yönetiminin kontrolünde olan bölge

Bölge B; Filistin sivil kontrolü ve İsrail güvenlik kontrolü altında bölge

Bölge C; İsrail kontrolünde bölge

İlkeler Deklarasyonu ile birlikte, Karşılıklı Tanıma mektupları imzalanmıştır. İsrail Hükümeti, FKÖ'nü, Filistin halkının yasal temsilcisi olarak tanımış, FKÖ de, İsrail'in var olma hakkını kabul etmiştir. Bu noktada, önemli bir husus dikkat çekmektedir. Madrid Konferansı'na, Filistin halkının temsilcisi olarak katılım sağlayamayan FKÖ, konferans ile başlayan müzakere süreci sonunda, Filistin halkının meşru temsilcisi olarak İsrail tarafından tanınmıştır. Madrid Konferansı ile başlayan görüşmeleri ve İsrail ve Ürdün, Suriye, Lübnan arasında ikili anlaşmaların yapılmasını destekleyen AB üye devletleri, İlkeler Deklarasyonunu ASİM kapsamında Topluluk politikasının zaferi olarak yorumlamışlardır.⁸² Görüşmeler ABD

⁸² Ibid, s.43-47.

öncülüğünde başlamış, AT'nin FKÖ'nün Filistin halkının temsilcisi olarak tanınması yönündeki görüşlerine rağmen, FKÖ Madrid Konferansı'na resmen katılım sağlayamamış, ancak sonuçta Topluluk üyelerinin ASİM kapsamındaki deklarasyonlarında ifade ettiği, FKÖ'nün Filistin halkının meşru temsilcisi olarak tanınması gerektiği hususu kabul edilmiştir. Böylelikle üye devletler, ASİM kapsamında Ortadoğu sorununa ilişkin Topluluk görüşünün haklılığını kanıtladığını düşünmüştür.

AB, İlkeler Deklarasyonu'nun imzalanmasından beş gün önce, siyasi olarak barış görüşmelerinde etkili olamasa bile, etkili bir ekonomik rol oynayacağını göstermiş, işgal edilmiş topraklara 35 milyon ECU tutarında acil yardım paketi açıklamış ve beş yıl için 500 milyon ECU tutarında yardım sözü vermiştir. 35 milyon ECU'lük acil yardım paketi, FKÖ'nün gereken idari yapılanmasına ve halkın acil ihtiyaçlarını karşılamasına yönelik olup, 500 milyon ECU, bölgenin ekonomik kalkınmasına yöneliktir.⁸³

Bu aşamada dikkat çeken husus, AB'nin uluslararası ilişkilerde siyasi bir aktör olarak etkili olamaması,⁸⁴ ancak, siyasi anlamda varlığını gösteremediği bir süreçte, mali yardım kartlarını oynayarak rol üstlenmesidir. Sadece ekonomik araçlarla etkili olsa da, AB, Ortadoğu sorunun çözümünde önemli bir aktör olma kararlılığını göstermeyi başarmıştır.

⁸³ Ibid, s.41 ve 47.

⁸⁴ Ortadoğu politikasında AT'nin, siyasi anlamda etkin rol oynayamadığını ifade etmek, AT üyelerinin bireysel anlamda etkili bir rol üstlenmeye çalışmadığı anlamına gelmemektedir.

Diğer taraftan, Ortadoğu çözümünde etkinlik açısından AB, ABD ile kıyaslanmak suretiyle, ABD kadar etkili olmadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Oysa, anılan eleştiriler hareket noktası açısından yanlıştır. Bir tarafta devlet olarak bir uluslararası aktör olan ABD ile supranasyonel bir oluşum olsa da, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nı supranasyonel yapıya kavuşturamamış bir AB kıyaslanmaktadır. Bu kapsamda, AB ile ABD'yi değil, herhangi bir AB üyesini, Ortadoğu'da etkinliği açısından ABD ile kıyaslamak suretiyle eleştirmek mümkündür. Hatta bu durumda bile, Soğuk Savaş koşullarında Batı'nın çıkarlarını ABD'nin temsil ettiği inancının, Soğuk Savaş sonrası da devam etme eğilimi gösterdiğini gözönünde bulundurmak gerekmektedir. Supranasyonel bir dış siyasi politika geliştiremeyen AB'ni, Ortadoğu'da ABD gibi etkin ve öncü politika geliştirmemekle eleştirmek doğru bir yaklaşım olmamaktadır. Bu kapsamda AB ve üye devletleri, ancak supranasyonel bir dış siyasi politika geliştirmeyi başaramamaları nedeniyle eleştirilebilir.

İlkeler Deklarasyonu'nun imzalandığı dönemde, Avrupa entegrasyon hareketinin temel taşlarından biri olan Maastricht Antlaşması yürürlüğe girmiştir. Böylelikle, Ortadoğu, anılan Antlaşma ile oluşturulan Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının (ODGP) uygulama alanı olabilir mi tartışmaları başlamıştır. Ortadoğu'nun, ODGP'nin uygulama alanlarından biri olacağı görüşünü, 29 Ekim 1993'de Brüksel'de toplanan Avrupa Konseyi Başkanlık Bildirgesi destekler ifadeler taşımaktadır.

Başkanlık Bildirgesi, Maastricht Antlaşması ile ODGP araçlarından biri olarak öngörülen “ortak eylem”in uygulama alanlarını sıralamıştır. Ortak eylemin koşullarının ve prosedürlerinin tanımlanacağı alanlar; Avrupa, Ortadoğu, Güney Afrika, Eski Yugoslavya ve Rusya olarak belirlenmiştir.⁸⁵

D-Maastricht Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin Dayandığı İkinci Sütun : Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

Ekonomik ve Parasal Birlik Hükümetlerarası Konferansı ile Siyasi Birlik Hükümetlerarası Konferansı çalışmaları, 7 Şubat 1992 tarihinde Hollanda'nın Maastricht kentinde imzalanan ve Kasım 1993'de yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması, resmi adıyla “Treaty on European Union” ile sonuçlanmıştır.

Maastricht Antlaşması üç sütuna dayanan bir Avrupa Birliği yaratmıştır; Avrupa Toplulukları, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası, Adalet ve İçişlerinde İşbirliği. Maastricht Antlaşması sonrası, Avrupa Birliği kavramı, Avrupa Topluluklarını ifade eden bir üst kavram olarak kullanılmaya başlamıştır.

Maastricht Antlaşması, uluslararası konjunktürde yaşanan gelişmelere, Avrupa Toplulukları'nın verdiği bir yanıt niteliğinde ve entegrasyon sürecinde önemli bir dönüm noktasıdır. 1970'lerde başlayan ve Tek Senet ile yasal zemin kazanan Avrupa Siyasi İşbirliği Mekanizması, Ortak Dış ve Güvenlik

⁸⁵ **Extraordinary European Council**, Brussels, 29 October 1993, www.europarl.europa.eu/summits, erişim tarihi 04.05.2007

Politikası (ODGP) adı altında Avrupa Birliğinin dayandığı üç sütünun biri haline getirilmiştir.

ODGP'ni dzenleyen hkkmler Maastricht Antlaşması'nı 5. Başlığı altında yer almaktadır. Maastricht Antlaşması'nın yurrluğe girdiği 1993 yılından itibaren AB'nin dış politikasını incelemek açısından, anılan Antlaşmanın ilgili hkkmlerini değerlendirmek gerekmektedir.⁸⁶

Antlaşmanın J.1 maddesi hkkmleri uyarınca, Birlik ve üye devletler, ortak bir dış ve gvenlik politikası tanımlar ve uygularlar.

ODGP'nin amaçları;

- Birliğin ortak değerlerini, temel çıkarlarını ve bağımsızlığını korumak,
- Birlik ve üye devletlerin gvenliğini gçlendirmek,
- Barışı korumak, uluslararası gvenliği gçlendirmek,
- Uluslararası işbirliğini teşvik etmek,
- Demokrasi, hukuk devleti, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirmek,

ODGP'nin amaçlarına ulaşmak için ise,

- Üye devletler arasında sistematik bir işbirliği sağlanması,
- Üye devletlerin ortak çıkarlarının olduğu alanlarda aşamalı olarak ortak eylemlerin uygulanması,

⁸⁶ Commission of the European Communities, **Treaty on European Union**, Luxembourg, 1992.

hükme bağlanmıştır.

Antlaşmanın J.1 maddesinde, üye devletler, Birliğin dış politikasını ve güvenlik politikasını bağlılık ve karşılıklı dayanışma ruhuyla desteklemekle ve Birliğin çıkarlarına ve uluslararası ilişkilerde uyumlu bir güç olarak etkinliğine zarar verecek eylemlerden kaçınmakla yükümlü kılınmıştır. Anılan maddede “güvenlik-(security)” kavramına, ekonomik ve askeri güvenlik ayrımı yapılmaksızın değinilmesi önem taşımaktadır.

Antlaşmanın J.2 maddesinde, üye devletlerin, genel çıkar konusu olan herhangi bir dış ve güvenlik politikasında, birleştirilmiş etkilerinin, uyumlu eylem araçları ile, mümkün olduğu kadar etkili şekilde uygulanmasını teminen, Konsey içinde birbirlerini bilgilendirecekleri ve birbirlerine danışacakları hükme bağlanmıştır. Gerekli olduğunda, Konsey “ortak pozisyon”u tanımlayacaktır. Üye devletler, ulusal politikalarının, ortak pozisyonlara uygun olmasını sağlayacaklardır.⁸⁷ Üye devletler, uluslararası örgütlerde ve uluslararası konferanslarda, eylemlerini koordine edecekler ve bu tür forumlarda ortak pozisyonu savunacaklardır. Tüm üye devletlerin katılım sağlamadığı uluslararası örgütler ve konferanslarda, katılım sağlayanlar ortak pozisyonu savunacaklardır.

⁸⁷ Yugoslavya Krizi’nde, Almanya’nın, diğer üye devletlerden daha önce Slovenya ve Hırvatistan’ı tanıdığı yukarıda belirtilmişti. Maastricht Antlaşması’nın J.2 maddesi hükmünün, ulusal politikaların, ortak pozisyona uygun olmasını gerekli kılarken, Almanya’nın sergilediği tutum benzeri tutumların bir daha tekrarlanmasını önlemeye yönelik olduğu açıktır.

Antlaşmanın J.2 maddesinde, ODGP'nin araçlarından biri, "ortak pozisyon" yer almakta, ortak pozisyonun Konsey tarafından belirleneceği hükme bağlanmaktadır.

Antlaşmanın J.3 maddesinde, bir başka ODGP aracı karşımıza çıkmaktadır; Ortak Eylem.

Ortak eylem, Avrupa Konseyi'nin genel ilkelerine istinat ederek, Konsey tarafından kararlaştırılacaktır. Konsey, ortak eylemin kapsamı, eylemin gerçekleştirilmesinde Birliğin genel ve özel amaçlarını, gerekirse süresini, araçlarını, prosedür ve uygulama koşullarını belirler. Konsey, ortak eylemi kararlaştırırken ve sürecin herhangi bir aşamasında, nitelikli çoğunlukla karar alınabilecek alanları da belirler. Ortak eylemin konusu üzerinde önemli etki yapan koşul değişikliği olursa, Konsey, eylemin ilkelerini ve amaçını gözden geçirir ve gereken kararları alır. Konsey karar almadığı müddetçe, ortak eylem devam eder. Üye devletlerin, karar alırken ve eylemlerini uygularken, ortak eyleme bağlı kalmaları gerekmektedir. Ortak eylemi gerçekleştirmede, ulusal tutum benimsenmesi ve ulusal eyleme geçilmesi planlanıyorsa, Konsey içinde danışmada bulunulmasını teminen zamanında bilgilendirme sağlanmalıdır. Koşullardaki değişikliklerden kaynaklanan zorunlu ihtiyaç durumlarında, üye devletlerin konunun aciliyetine istinaden, ortak eylemin genel ilkelerini dikkate alarak, gerekli önlemleri alması mümkündür. Ortak eylemin uygulanmasında zorluklar yaşandığı durumda, üye devletler konuyu Konsey'e götürerek, tartışılmasını ve gerekli

çözümlerin aranmasını sağlarlar. Alınacak çözümler, ortak eylemin hedeflerine ve etkinliğine zarar vermemelidir.

Antlaşmanın J.4 maddesinde, ODGP'nin, zamanla ortak savunmaya yol açacak ortak savunma politikasının oluşumunu içerecek şekilde Birliğin güvenliğine ilişkin tüm sorunları içereceği hükme bağlanmıştır. Birlik, Birlik gelişiminin dahili bir parçası olan BAB'dan, savunma boyutu olan Birlik eylem ve kararlarını değerlendirme ve uygulamasını ister. Konsey, BAB organları ile anlaşarak, gerekli düzenlemeleri gerçekleştirir.

Antlaşmanın J.4 maddesinin 2. fıkrası, Soğuk Savaş sonrası savunma boyutu olan sorunlarda AB üyelerinin ortaklaşa nasıl yanıt verebileceği sorusuna bir yanittir. Birlik, Antlaşma hükmü ile kendisi ve BAB arasında bir bağ kurmuş, BAB'ı Birliğin gelişiminin bir parçası olarak tanımlamıştır.

Antlaşmanın J.4 maddesinin 4. fıkrasında, Birlik politikasının, bazı üye devletlerin güvenlik ve savunma politikasının özel karakterine zarar vermeyeceği ve bazı üye devletlerin de NATO'dan kaynaklanan yükümlülüklerine saygı göstereceği hüküm altına alınmıştır. 5. fıkrasında ise, Antlaşmanın maddelerinin, üye devletlerin, ikili düzeyde, BAB ya da NATO çerçevesinde daha sıkı işbirliği geliştirilmesine, bu tür işbirliğinin Antlaşma hükümlerine engel olmaması şartıyla, engel olmayacağı belirtilmektedir.

Antlaşmanın J.4 maddesinde, AB ve BAB arasında bağ kurulurken, hem AB hem NATO üyesi devletlerin, NATO'dan kaynaklanan yükümlülüklerine zarar gelmeyeceği belirtilmek suretiyle, BAB'nın Birlik üyesi devletler için NATO'ya alternatif oluşturulması yönünde bir niyetin bulunmadığı belirtilmeye çalışılmaktadır.

Antlaşmanın J.5 maddesinde, ODGP'nda Birliği Başkanlığın temsil edeceği, uluslararası organizasyonlarda ve uluslararası konferanslarda Birliğin pozisyonunu ifade edecek Başkanlığın, ortak önlemlerin uygulanmasından sorumlu olacağı hükme bağlanmıştır. Başkanlığa, görevlerini ifa ederken, Başkanlığı bir önceki dönemde yürüten ve bir sonraki dönemde yürütecek olan üye devletler yardım edecektir.

Antlaşmanın J.5 maddesinde ayrıca, tüm üye devletlerin katılmadığı uluslararası örgüt ve konferanslarda, ortak çıkar konusu olan konularda katılmayan üye devletleri bilgilendirmeleri istenilmektedir. Anılan maddede dikkat çeken bir başka husus, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyesi olan AB üyelerinin, diğer üye devletleri bilgilendirme yükümlülüğüdür. Güvenlik Konseyi daimi üyesi olan AB üyelerinin, Birliğin pozisyonunu ve çıkarlarını koruması gerekliliği hükme bağlanmıştır.

Anılan madde hükümlerinin önemli özelliği, ODGP'nın hükümetlerarası niteliğini açıkça vurgular nitelikte olmasıdır. ODGP'nda Birliği temsil görevi, 6 ayda başkanlığı üstlenecek olan üye devlete bırakılmıştır.

Maastricht Antlaşmasının J.6 maddesinde, üçüncü ülkelerde, uluslararası örgüt ve konferanslarda üye devletlerin büyükelçilikleri, konsoloslukları ve temsilcilikleri ile Komisyonun delegasyonlarının, Konsey tarafından benimsenen ortak pozisyon ve ortak eylemin uygulanmasını garanti etmek için işbirliği yapmaları hükme bağlanmıştır.

Antlaşmanın J.7 maddesinde, Başkanlığın ODGP'nda Avrupa Parlamentosu'na danışacağı ve Parlamento'nun görüşlerini gerektiği gibi dikkate alacağı ve Parlamento'nun Birliğin güvenlik ve dış politikasının gelişimi konusunda Başkanlık ve Komisyon tarafından düzenli olarak bilgilendireceği hükmü yer almaktadır. Anılan madde, Parlamento'nun Konsey'e sorular sormasına, tavsiyelerde bulunmasına ve ODGP'nin uygulanmasındaki gelişmeler üzerinde yıllık tartışma düzenlemesine imkan tanımaktadır.

Anılan madde, yine ODGP'nin hükümetlerarası niteliğini vurgulayan bir maddedir. Avrupa Birliği yapılanmasının supranasyonel kurumu olan Avrupa Parlamentosu'nun ODGP'nda rolü, danışma ve bilgilendirme ile sınırlı kalmıştır.

ODGP'nin hükümetlerarası niteliğini vurgulayan bir diğer madde, J.8'dir. J.8 madde hükmü uyarınca, ODGP'nin ilkelerini ve genel hatlarını belirleyecek olan Avrupa Konseyi'dir. Avrupa Konseyi tarafından tanımlanan genel ilkeler temelinde, ODGP'nin uygulanması için gerekli kararlar Konsey

tarafından alınacaktır. Eylemlerin tutarlık, birlik ve etkinliğinin Konsey sağlayacaktır. İlke olarak kararlar oybirliği ile alınacaktır. Herhangi bir üye devlet ya da Komisyon ODGP'na ilişkin bir sorunu Konsey'e getirebilir, Konsey'e önerilerde bulunabilir. Acil karar alınması gereken durumlarda, kendiliğinden Komisyon ya da bir üye devletin talebi üzerine 48 saat içinde ya da daha kısa bir sürede olağanüstü Konsey toplantısı isteyebilir. Siyasi direktörlerden oluşan Siyasi Komite, uluslararası konjonktürü izlemekle, Konsey'in talebi üzerine ya da kendi inisiyatifi ile Konsey'e görüş bildirerek, politikaların tanımına katkıda bulunmakla görevlendirilmektedir. Ayrıca, politikalarının uygulanmasını izleme görevi de Siyasi Komite'ye verilmektedir.

ODGP'nın kurumsal yapılanması içinde asıl rolün, Başkanlık, Avrupa Konseyi ve Bakanlar Konseyi'ne bırakıldığı görölmektedir.

Antlaşmanın J.9. maddesi, Avrupa Birliği kurumsal yapılanması içinde supranasyonel niteliği ile Komisyon'a ODGP çerçevesinde verilen görevi açıklamaktadır. Anılan madde hükmü gereğince, Komisyon ODGP kapsamında gerçekleştirilen çalışmalara katılım sağlayacaktır. Anılan madde hükmü çok açık olmamakla birlikte, ODGP'nın hükümetlerarası niteliğini vurgular niteliktedir. Zira, Komisyon'a ODGP kapsamında önemli görevler verilmediği açıktır.

Avrupa Siyasi İşbirliği Mekanizması gibi, Maastricht Antlaşması ile ihdas edilen ODGP da intergovernmental niteliktedir. Avrupa Siyasi İşbirliği

Mekanizması'nı, intergovernmental niteliği nedeniyle eleştirenler için, Maastricht Antlaşması anılan niteliği sürdürmesi nedeniyle, entegrasyon hareketine yapması beklenen katkıyı yapmamıştır. Oysa burada göz önünde bulundurulması gereken husus, ODGP'nin AB'nin dayandığı üç sütundan biri olarak teşkil edilmesi ile ileriye yönelik önemli bir adımın atılmış olmasıdır. Zira, Maastricht Antlaşması'nın onaylanmasını müteakip, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası yanında Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP) oluşturulması üye devletlerin gündeminde önemli bir yer edinmiştir.

Ancak, dış ve güvenlik politikasında entegrasyonun, ekonomik entegrasyonun gerisinde kaldığı açıktır. P. Gordon, herhangi bir alanda entegrasyon sağlanmasını üç koşulun karşılanmasına bağlamaktadır. İlk koşul, entegrasyondan sağlanacak faydanın, egemenlik kaybının maliyetini aşmasıdır. İkincisi, üye devletlerin çıkarlarının ve tercihlerinin yeteri kadar benzer olmasıdır. Üçüncüsü ise büyük devletlerin çıkarlarının, Avrupa Para Birliğinin sağlanmasında İngiltere'ye parasal birlik dışında kalma hakkı verilmesi gibi, özel mekanizmalarla korunmasıdır.⁸⁸ Bu nedenle, ekonomi alanında sağlanan entegrasyon tecrübesi, siyasi entegrasyonun sağlanması için anılan üç koşulun karşılanması gerektiğini göstermektedir. Maastricht Antlaşması, söz konusu koşullardan ikincisinin, üye devletlerin çıkarlarının ve tercihlerinin, Kurucu Antlaşmalar'da değişiklik yapmayı sağlayacak kadar benzer olduğunun göstergesidir. Diğer iki koşulun sağlanması süreci de, uluslararası gelişmeler ile AB iç dinamiklerine bağlı olarak izlenebilecektir.

⁸⁸ I. Davidson and P.H. Gordon, "Assessing European Foreign Policy", **International Security**, Vol.23, No.2., (Autumn, 1998), s.186.

2-BARSELONA SÜRECİ'NİN İÇERİĞİ VE HEDEFLERİ

Soğuk Savaş'ın sona ermesini müteakip, uluslararası ilişkilerde daha etkin olmaya çalışan Avrupa Birliği, Akdeniz bölgesinde ve Ortadoğu sorununun çözümünde etkili bir aktör olmayı, Maastricht Antlaşması'nın kendisine verdiği yetkilere istinaden nasıl gerçekleştirebileceğini değerlendirmeye başlamıştır. Söz konusu değerlendirme ihtiyacını destekleyen önemli bir unsur, AB'nin ODAÜ'ni içerecek şekilde genişlemesinin, hem AB'nin Akdenizli üyelerinde hem de Akdeniz ülkelerinde, AB'nin Akdeniz bölgesine ilgisini azaltacağı tedirginliğini yaratmış olmasıdır.

Bu kapsamda, Kurucu Antlaşmalar'ın kendisine verdiği yetkilere istinaden, ekonomik anlamda etkili bir uluslararası aktör olmayı başaran Birlik, Maastricht Antlaşması'nın oluşturduğu ODGP kapsamında siyasi anlamda, bir başka deyişle, uluslararası politikada ekonomik araçlar dışında araçlar kullanarak etkili bir uluslararası aktör olabilecek midir?

Akdeniz bölgesinde ve Ortadoğu sorununun çözümünde etkili bir aktör olmak için yürütülen çalışmalar 1995 yılında Barselona Deklarasyonu'nun ilanı ile uygulamaya geçirilmiş⁸⁹ ve Barselona Deklarasyonu, AB'nin Akdeniz politikasında bir dönüm noktası olmuştur.

⁸⁹ Avrupa Komisyonu, Barselona Süreci ile Ortadoğu Barış Süreci'nin ayrı süreçler olduğunu vurgulasa da, her iki sürecin birbirlerini tamamlayan süreçler olduğunu ifade etmektedir. Barselona Süreci'nin, Ortadoğu Barış Süreci'ni destekler nitelikte olduğu genel kabul görmektedir.

Barselona Deklarasyonu'nun AB'nin Akdeniz politikasında dönüm noktası olmasının nedeni, üç sütuna dayanan bir politika teşkil etmek suretiyle, AB'nin Akdeniz politikasının sadece ekonomik ve ticari boyutta sürdürülmek istenmediğinin, AB üyeleri tarafından Akdeniz ülkelerinin de katılımıyla açıklanmış olmasıdır.

Barselona Deklarasyonu ile başlayan Barselona Süreci'nin üç sütuna dayanmasının nedenleri nelerdir?

Barselona Deklarasyonu, Deklarasyon'un ilanından önce AB'nin Akdenizli üyeleri İtalya ve İspanya'nın, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin yarattığı belirsizlik ortamında, Akdeniz bölgesinde olabilecek bir ekonomik ve siyasi istikrarsızlığın, coğrafi yakınlık sebebiyle doğrudan ülkelerini etkileyeceği kaygısıyla ortaya attıkları teklife istinat etmektedir. Aralık 1989'da, Euro-Arab diyalogu kapsamında Paris'te bakanlar düzeyinde gerçekleştirilen bir toplantıda, İtalyan Dışişleri Bakanı Gianni de Michelis ve Şubat 1990'da katıldığı bir konferansta İspanya Dışişleri Bakanı Francisco Fernandez Ordonez, Akdeniz Güvenlik ve İşbirliği Konferansı oluşturulmasını önermişlerdir.⁹⁰

⁹⁰ S. C. Calleya, **The Euro-Med Partnership and Sub Regionalism a Case of Region Building?**, http://ies.berkeley.edu/pubs/workingpapers/PRI-4-Euro-Med_Partnership.pdf, erişim tarihi:01.06.2007

Anılan fikir, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nı örnek alarak, AB ve Akdeniz ülkeleri arasında işbirliğini, siyasi, ekonomik ve kültürel olmak üzere üç sütun temelinde geliştirmeyi planlamaktadır. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı önerisi, hem AB üyelerince hem de Akdeniz ülkelerince gereken ilgiyi çekmeyince uygulamaya geçirilememiştir. Önerinin uygulamaya geçirilmemesinin nedenleri arasında, ABD'nin, böyle bir Konferans ile, Akdeniz'deki hareket alanının daralacağı kaygısının yer aldığı da ifade edilmektedir.⁹¹

Akdeniz Güvenlik ve İşbirliği Konferansı fikri 1990'ların başında uygulamaya geçirilmemiş olsa bile, Barselona Deklarasyonu'nun ilanı ile başlayan Barselona Süreci, anılan önerinin uygulamaya geçirilmiş halini teşkil etmektedir. Akdeniz Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı örnek alınarak önerilmiştir ve Barselona Süreci de yine Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı örneğine istinaden üç sütunlu bir yapıya istinat etmiştir.

24-25 Haziran 1994 tarihinde AB üye devlet ve hükümet başkanları Korfu'da biraraya gelmişlerdir. Anılan Zirve sonucunda açıklanan Başkanlık Sonuç Bildirgesi⁹² incelendiğinde iki önemli husus dikkatimizi çekmektedir. Birinci husus, Akdeniz ülkeleri ile ilişkilerin ve Ortadoğu Barış Süreci'nin "Ortak Dış ve Güvenlik Politikası" başlığı altında ele alınmış olmasıdır.

⁹¹ **The Barcelona Process and Other Mediterranean Initiatives,** www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR957.ch2.pdf, erişim tarihi 01.06.2007.

⁹² **European Council at Corfu, 24-25 June 1994, Presidency Conclusions,** http://www.europarl.europa.eu/summits/cor1_en.htm, erişim tarihi: 21.05.2007

Yukarıda da belirtildiği üzere, bölge, 1993 yılında Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile oluşturulan ODGP'nin uygulama alanlarından biri olarak ifade edilmiş ve Sonuç Bildirgesi ile de bu husus teyit edilmiştir. Bildirge'de ikinci önemli husus, Avrupa Konseyi'nin, Konsey ve Komisyon'a, Akdeniz bölgesinde AB'nin küresel politikasını ve AB ile Akdeniz ülkelerinin katılacağı bir konferans oluşturma ihtimalini de gözönünde bulundurarak, kısa ve orta dönemde politikanın güçlendirilmesi amacıyla mümkün girişimleri değerlendirme görevini vermiş olmasıdır. Böylelikle Barselona Deklarasyonu'na giden yol açılmıştır.

Korfu'da Avrupa Konseyi tarafından görevlendirilen Komisyon, 19 Ekim 1994'de Konsey ve Avrupa Parlamentosu'na Avrupa Birliği'nin Akdeniz politikasının güçlendirilmesine ilişkin bildirisini sunmuştur.⁹³ Komisyon'un bildirisinde, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı kurulması hedefi çerçevesinde, serbest ticaret alanı ile demokrasi, iyi yönetim ve insan haklarına saygıya dayalı sıkı siyasi diyalog aracılığıyla barış ve istikrar alanı oluşturulması önerilmektedir. Böylelikle, Avrupa Komisyonu, Barselona Süreci'nin birinci ve ikinci sütunlarının amaçlarını da belirlemiş olmaktadır. Diğer taraftan, Komisyon bildirisinde, AB ve Akdeniz ülkeleri arasında sosyal işbirliğinin önemini altını çizerek, üçüncü sütunun oluşturulmasını da önermektedir.

⁹³Commission of the European Communities, **Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Strengthening the Mediterranean Policy of the European Union: Establishing a Euro-Mediterranean Partnership**, Brussels, 19.10.1994, COM(94) 427 final.

9-10 Aralık 1994'de AB üye devlet ve hükümet başkanları Essen'de biraraya gelmişlerdir. Essen Sonuç Bildirgesi'nde, Komisyon'un önerisinin dikkatle incelendiği belirtilerek, Akdeniz'in AB için stratejik önemi olduğu vurgulanmış ve bölgenin, barış, istikrar, refah ve işbirliği alanı olma yönünde Akdeniz ülkelerinin çalışmalarının desteklenmesinde Birliğin istekliliğinin altı çizilmiştir.⁹⁴ Başkanlık Sonuç Bildirgesi'nde, 1995'in ikinci yarısında Avrupa-Akdeniz Bakanlar Konferansı düzenleme yönünde İspanya'nın⁹⁵ niyetinin memnuniyetle karşılandığı, anılan konferansta, Avrupa-Akdeniz işbirliğinin ekonomik ve siyasi ilkeleri üzerinde anlaşmaya varılması gerektiği ifade edilirken, AB'nin Ortadoğu Barış Sürecini ekonomik ve siyasi katkılarla desteklemeye devam edeceği belirtilmiştir.

1995'in ikinci yarısında gerçekleştirilmesi planlanan Avrupa-Akdeniz Konferansı'nda AB'nin takınacağı pozisyon, 26-27 Haziran 1995 tarihinde Cannes'de gerçekleştirilen Zirve'de⁹⁶ açıklanmıştır. Açıklanan tutum uyarınca, AB ortaklığı üç unsura istinat ettirmek istemektedir;

⁹⁴ **European Council Meeting on 9 and 10 December 1994 in Essen, Presidency Conclusions**, http://www.europarl.europa.eu/summits/ess1_en.htm, erişim tarihi:21.05.2007

⁹⁵ Avrupa Toplulukları'nın Akdeniz ülkeleri ile ilişkilerinin geliştirilmesinde, AT'nin Akdenizli üyelerinin öncü rol oynadığı görülmektedir. Küresel Akdeniz Politikası'nın oluşturulmasında Fransa'nın ısrarlı rolü gibi, Barselona Süreci'nin oluşturulmasında İtalya ve İspanya etkili rol oynamıştır. Bu açıdan, coğrafi yakınlığın dış politikanın belirlenmesinde etkili olduğu aşıkardır. Benzer şekilde, AB ve Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ilişkilerinin geliştirilmesinde ve anılan ülkelerin AB'ne üyeliklerinde Almanya'nın ısrarlı olduğu bilinmektedir. AB'nin Ukrayna, Belarus ve Moldova ile ilişkilerinin geliştirilmesinde de, Polonya'nın ısrarlı olduğu görülmektedir.

⁹⁶Zirve Sonuç Bildirgesi için bkz.**Cannes European Council 26 and 27 June 1995, Presidency Conclusions**, http://www.europarl.europa.eu/summits/can2_en.htm erişim tarihi: 21.05.2007

- siyasi ve güvenlik unsuru
- ekonomik ve mali unsur
- sosyal ve beşeri unsur

Görüldüğü gibi AB'nin Akdeniz ülkelerine yönelik politikasında benimsediği tutumu, orjinal bir fikir olmayarak, AGİT ve İtalya ile İspanya'nın önerdiği Akdeniz Güvenlik ve İşbirliği Konferansı örneğini esas almaktadır.

27-28 Kasım 1995'de Barselona'da gerçekleştirilen Avrupa-Akdeniz Konferansı'nda açıklanan Barselona Deklarasyonu, Cannes Zirvesi'nde açıklanan AB tutumunun yansıması niteliğindedir. Bu durumdan da anlaşılacağı gibi, AB ile Akdeniz ülkeleri arasındaki ilişkileri yönlendiren AB'dir. AB, Akdeniz ülkeleri ile ilişkilerini Barselona Deklarasyonu ile kendi istediği modele istinat ettirmektedir. Bir başka deyişle, AB'nin dış ilişkilerini tek taraflı yönlendirdiği eleştirisi bu noktada haklılık kazanmaktadır. AB'nin tutumunu aynen yansıtan ve 1995 yılında, Akdeniz ülkelerinin de katılımıyla açıklanan Barselona Deklarasyonu'nun ilanı ile üç sütuna dayanan Barselona Süreci, bir diğer adıyla Avrupa-Akdeniz Ortaklığı⁹⁷ resmen başlatılmıştır. Barselona Süreci'ni oluşturan üç sütun, kesin çizgilerle birbirlerinden ayrılamayacak nitelik taşımaktadır. Bir bakıma, ikinci ve üçüncü sütun, birinci sütun ile amaçlanan barış, istikrar ve güvenlik alanı oluşturma hedefini ekonomik ve sosyal anlamda desteklemek için oluşturulmuştur.

⁹⁷ Çağdaş siyasi söylemde, "ortaklık (partnership)" kavramı mevcut değil arzu edilen ilişki modelini önermek için kullanılmaktadır. "Ortaklık" kavramının değerlendirilmesi için bkz. F. Attina, **Theory and the Process: Political Science Interpretations of the Barcelona Process**, EUSA Eighth Biennial International Conference, March 27-29, 2003, Nashville, s.3.

Üstelik aşağıda da açıklanmaya çalışılacağı üzere, genellikle ikinci sütunun bir aracı olarak görülen Ortaklık Anlaşmaları'nın akdedilmesi, aynı zamanda birinci ve üçüncü sütuna hizmet etmektedir.

A- I. Sütun: Siyasi Konularda ve Güvenlikte Ortaklık

Barselona Süreci'nin birinci sütununu oluşturan siyasi konularda ve güvenlikte ortaklık ile hedeflenen Akdeniz bölgesinde barış ve istikrar alanının oluşturulmasıdır.

Yukarıda da belirtildiği üzere sütunların uygulama aracı AB ve Akdeniz ülkeleri arasında akdedilen Ortaklık Anlaşmaları'dır. Siyasi konularda ve güvenlikte ortaklık sütunu ile nelerin öngörüldüğü, anılan Anlaşmaların analizi ile anlaşılabilir. Öncelikle, aşağıdaki tabloda AB ile Akdeniz ülkeleri arasında akdedilen Ortaklık Anlaşmaları'nın isimleri ve yürürlük durumları gösterilmektedir.

TABLO 3: Ortaklık Anlaşmaları

	Anlaşmanın Adı	Yürürlük Durumu
Cezayir	Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşması	İmza tarihi: 22.04.2002 Onay durumu: Onay süreci devam ediyor
Mısır	Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşması	İmza tarihi: 25.06.2001 Onay durumu: 01.06.2004'den itibaren yürürlükte
İsrail	Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşması	İmza tarihi: 20.11.1995 Onay durumu: 01.06.2000'den itibaren yürürlükte
Ürdün	Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşması	İmza tarihi: 24.11.1997 Onay durumu: 01.05.2002'den itibaren yürürlükte
Lübnan	-Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşması	İmza tarihi: 17.06.2002 Onay durumu: Onay süreci devam ediyor

	-Ticari Önlemlerin Uygulanmasına İlişkin Geçici Anlaşma	Geçici Antlaşma 01.03.2003'den itibaren yürürlükte
Fas	Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşması	İmza tarihi: 26.02.1996 Onay durumu: 01.03.2000'den itibaren yürürlükte
Filistin Yönetimi	Geçici Ortaklık Anlaşması	İmza tarihi: 24.02.1997 Onay durumu: 01.07.1997'den itibaren yürürlükte
Suriye	Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşması	Müzakereler sonuçlandı
Tunus	Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşması	İmza tarihi: 17.07.1995 Onay durumu: 01.03.1998'den itibaren yürürlükte

Kaynak: The Euro-Mediterranean Partnership: Association Agreements, http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/med_ass_agreemnts.htm, erişim tarihi: 05.06.2007

Tabloda, AB'nin Türkiye, Malta ve "Kıbrıs" ile akdettiği Ortaklık Anlaşmaları yer almamaktadır. Küresel Akdeniz Politikası başlıklı bölümde de ifade edildiği üzere, Malta ve "Kıbrıs" ile Ortaklık Anlaşmaları, Barselona

Süreci kapsamında değil, Küresel Akdeniz Politikası bağlamında akdedilmiştir. Türkiye ile akdedilen Ortaklık Antlaşması ise Küresel Akdeniz Politikası kapsamında akdedilen bir anlaşma olmayıp, anılan politika başlatılmadan önce yürürlüğe girmiştir.

AB ile Akdeniz ülkeleri arasında akdedilen ve yukarıdaki tabloda listelenen Ortaklık Anlaşmaları, her üç sütuna ilişkin içeriği aynı hükümler taşımaktadır. Anlaşmaların hükümlerinin benzer olması, AB'nin tüm Akdeniz ülkelerine eşit muamele yapmak istediği şeklinde yorumlanabilir. Ancak, anılan durum, AB-Akdeniz ülkeleri ilişkilerine yön verenin AB olduğunun ve ilişkinin asimetrik nitelik taşıdığına açık bir göstergesidir. AB'nin kendi Akdeniz politikasına vermek istediği yönü belirlemesi olağandır. Ancak, AB'nin istediği şekilde bir ortaklık oluşturmasına, Akdeniz ülkelerinin itirazı olmamasının ve AB tarafından belirlenen üç sütunlu yapının kabul edilmesinin nedeni olmalıdır. Akdeniz ülkeleri neden böyle asimetrik bir ilişki modelini kabul etmektedir? Anılan durum, taraflardan birinin bazı çıkarlar karşılığında diğer tarafın koşullarına istinat eden bir ilişkiyi kabul etmesi durumudur.⁹⁸ Bir başka deyişle bu tür ilişkide taraflardan birinin hegemonyası söz konusudur. AB-Akdeniz ilişkilerinde, Akdeniz ülkelerinin AB'nin önerdiği modeli kabul etmesi, anılan bölgeye yönelik mali yardımlarının öneminden kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle, anılan ilişkin modelinde Akdeniz ülkelerinin ortaklığı kabul etmelerinin altında yatan çıkar unsuru, AB'nin mali yardımları ve teknik destekidir. Bu durumda, Ortaklık

⁹⁸ Ibid, s.5

Anlaşmaları'nın siyasi hükümlerini Akdeniz ülkelerince kabul edilme nedenini Barcelona Süreci'nin ikinci sütununda aramak gerekecektir.

Akdeniz ülkeleri ile akdedilen Ortaklık Anlaşmaları'nın siyasi hükümleri, her bir Anlaşma'da farklı şekillerde kaleme alınmış olsa da, içerik olarak benzerdir. Siyasi hükümlerde ilk vurgulanan husus, taraflar arasındaki ilişkinin insan hakları ve demokratik ilkelere istinat ettiğinin belirtilmesidir. Bu durum AB'nin uluslararası politikada normatif bir aktör olduğunu, bir başka deyişle istinat ettiği değerleri üçüncü ülkelere ihraç etmeye çalışan bir aktör olduğunu göstermektedir. AB'nin uluslararası ilişkilerdeki normatif rolü, Soğuk Savaş döneminde AB'nin oynadığı Amerika'nın "küçük ortağı" rolünden uzaklaşma girişiminin göstergesi olarak yorumlanmaktadır.⁹⁹

Normatif aktörlük/güç ideolojik bir nitelik taşımaktadır. J. Galtung'un ifadesiyle, ideolojik güç, güçlüdür. Çünkü, gücü yayanın idealleri, güçten etkilenenin iradesine nüfuz eder ve iradeyi şekillendirir.¹⁰⁰ AB'nin uluslararası ilişkilerdeki normatif aktörlüğü, Akdeniz ülkeleri ile olan ilişkilerinde de analiz edilebilmektedir. AB'nin, istinat ettiği değerlerinin yayılması, "yöntemsel yayılma (procedural diffusion)", "nakil(transference)", ve "açık yayılma(overt diffusion)" yöntemleriyle gerçekleşmektedir. "Yöntemsel yayılma", AB'nin istinat ettiği değerlerin, AB ile üçüncü ülkeler arasında anlaşmalar akdedilmesi suretiyle ilişkilerin kurumlaştırılması yoluyla yayılmasının

⁹⁹ H. W. Maull, "Europe and the new balance of global order", **International Affairs**, 2005, Vol.81, No.4, s.778.

¹⁰⁰ I. Manners, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", **Journal of Common Market Studies**, 2002 Volume 40. Number 2., s.239.

sağlanmasıdır. “Nakil”de ise, değerler, üçüncü ülkeler ile ticaret ve üçüncü ülkelere yapılan yardımlar aracılığıyla yayılmaktadır. “Açık yayılma” AB’nin üçüncü ülkelerdeki delegasyonları ve üye devletlerin büyükelçiliklerinin varlığıyla sağlanmaktadır. ¹⁰¹ Her üç yayılma durumu, AB’nin Akdeniz ülkeleri ile olan ilişkilerinde gözlemlendiğinden, Akdeniz ülkeleri ile olan ilişkilerinde AB’nin normatif aktörlüğü aşikar hale gelmektedir.

Siyasi hükümlerde, Akdeniz bölgesinin refah, istikrar ve güvenliğine katkıda bulunmak ve kültürlerarası anlayış ve tolerans ortamı oluşturmak için taraflar arasında düzenli siyasi ve güvenlik diyalogu oluşturulması öngörülmekte ve siyasi diyalogun özellikle barış, güvenlik, insan hakları, demokrasi¹⁰² ve bölgesel kalkınma dahil tarafların ortak çıkarına olan tüm konuları içereceği vurgulanmaktadır. Filistin Yönetimi ile yapılan Antlaşma’da, siyasi diyalog hükmü yer almamaktadır. Bunun nedeni, Filistin Yönetimi ile akdedilen Antlaşma’nın Geçici Antlaşma olmasıdır. Taraflar arasında öngörülen siyasi diyalog nasıl yürütülecektir? Sorunun yanıtını Antlaşmaların hükümleri vermektedir. Siyasi diyalog, düzenli aralıklarla ve gerektiğinde, Ortaklık Konseyi kapsamında Bakanlar düzeyinde, Konsey Başkanlığı,

¹⁰¹ Ibid., s.244-245.

¹⁰² Avrupa Birliği’nin bölgede güvenliğin sağlanmasına yönelik amacı, daha demokratik Akdeniz Bölgesi yaratılmasına yönelik uzun vadeli amacından önceliklidir. T. Behr bu durumu “democratization-stabilization dilemma” olarak nitelendirmektedir. Hızlı bir demokrasiye geçiş süreci, bölgede etnik çatışmalara ve sosyal ayaklanmalara neden olma riski taşıyarak istikrarsızlığa sebep olabilir ya da batı karşıtı hükümetleri iktidara getirebilir. Dolayısıyla Avrupa Birliği bölgede aşamalı bir demokratikleşme sürecini tercih etmektedir. T. Behr, “Enduring Differences? France, Germany and Europe’s Middle East Dilemma”, **Journal of European Integration**, 2008, 30:1, s.81-82.

Komisyon ve Akdeniz ülkesinin üst düzey yetkilileri düzeyinde, diplomatik kanallar aracılığıyla ve diyalogun geliştirilmesine katkıda bulunacak diğer araçlar ile yürütülecektir.¹⁰³ Filistin Yönetimi ile akdedilen Anlaşma'da siyasi diyalog hükmünün yer almamasına bağlı olarak siyasi diyalogun nasıl yürütüleceğine dair bir hüküm de bulunmamaktadır. Siyasi hükümlerde dikkat çeken bir diğer husus, Avrupa Parlamentosu ile Anlaşmalara taraf Akdeniz ülkelerinin ulusal parlamentoları ile ilişkilerin oluşturulması ve güçlendirilmesinin altının çizilmiş olmasıdır. Anılan vurgu, bize, birinci ve üçüncü sütun arasında bağlantıyı göstermektedir. Üçüncü sütunda, halklar ve kültürler arasında yakınlaşmanın sağlanması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla, birinci sütunda ulusal parlamentolar ve Avrupa Parlamentosu arasında ilişkilerin güçlendirilmesinin amaçlanması, halkların temsilcileri arasında ilişkilerin kurulması aracılığı ile halkların ve kültürlerin iletişimine katkıda bulunulmasına yöneliktir.

¹⁰³ Barselona Sürecinin kurumsal yapılması, çok taraflı ve ikili düzeye istinat etmektedir. Çok taraflı yapılanma;
-Avrupa-Akdeniz Dışişleri Bakanları Konferansı
-Avrupa-Akdeniz Sektörel Bakanlar Konferansları
-Avrupa-Akdeniz Sektörel Çalışma Grupları/Komiteler
-Barselona Süreci Avrupa-Akdeniz Komitesi (AB Troyka +Akdeniz Ülkeleri)
-Siyasi ve Güvenlik Konularında Üst Düzey Toplantılar (Üye Devletler ve Akdeniz Ülkeleri)
-Avrupa-Akdeniz Parlamenter Forumu
-Avrupa-Akdeniz Ağları (Euromesco, Euromed sivil forum, Unimed, Euromed enerji forumu, Euromed ulaştırma forumu) şeklinde olup, ikili yapılanma, Ortaklık Konseyi ve Ortaklık Komitesi oluşumu şeklindedir. Bkz. E. Philippart, **The Euro-Mediterranean Partnership: Unique Features, First Results and Future Challenges**, CEPS Working Paper No.10, April 2003.

Ortaklık Anlaşmaları'nın, Barselona Süreci'nin birinci sütununu düzenleyen siyasi hükümlerinin, ikinci sütunu düzenleyen hükümler ile kıyaslandığında ayrıntılı olmadığını görmekteyiz. Zira, uygulamada ortaklık sürecinin ana unsurunu ikinci sütun oluşturmaktadır. Ortaklığın ana unsurunu ikinci sütunun oluşturması ve anlaşmalarda ikinci sütunun daha ayrıntılı düzenlenmesi, bölgede ekonomik liberalizasyonun, otomatik olarak siyasi reformları güçlendireceğine inanılmasıdır.¹⁰⁴ Diğer taraftan, söz konusu durum, yukarıda ileri sürülen savı, yani Akdeniz ülkelerinin ikinci sütun kapsamında yer alan mali yardım unsuru nedeniyle, ortaklık sürecine girdikleri görüşünü ve AB'nin de bunu öngörmüş olduğunun kanıtlamaktadır.

Barselona Deklarasyonu'nun ilanından sonra, üst düzey yetkililer arasında toplantılar, diplomatlar arasında enformasyon oturumları gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Anılan toplantılarda, birinci sütuna ilişkin olarak, siyasi konularda ve güvenlik konularında irtibat noktaları arasında iletişim ağının kurulması, insan hakları konusunda bilgi alışverişi, silahsızlanma ve silah kontrolü, göç, terörizm, çevre, suçla mücadele, çatışma önleme, güven sağlayıcı önlemler ve diplomatik seminerlerin düzenlenmesi gibi konular ele alınmaktadır.

¹⁰⁴ Rosa Balfour, "Rethinking the Euro-Mediterranean Political and Security" başlıklı makalesinde, ekonomik liberalizm ve siyasi reform arasında nedensellik bağıını destekleyen güçlü kanıtlar olmadığını belirtmektedir. Bu duruma Tunus örneğini göstererek, Tunus'da ekonomik reformların siyasi reformlara sebebiyet vermediğini, aksine siyasi baskının arttığını ifade etmektedir. R. Balfour, **Rethinking the Euro-Mediterranean Political and Security Dialogue**, Institute for Security Studies, Occasional Paper No.52, May 2004, Paris, s.8.

AB, yukarıda bahsedilen konuları görüşmeye yetkili midir? AB, Maastricht Antlaşması'nın hükümlerine, bir başka deyişle, adı geçen Antlaşma ile oluşturulan ODGP'na istinat ederek bu tür konuları görüşebilmektedir. Yukarıda Maastricht Antlaşması'nın hükümleri açıklanırken de belirtildiği gibi, ODGP'nın, zamanla ortak savunmaya yol açacak ortak savunma politikasının oluşumunu içerecek şekilde Birliğin güvenliğine ilişkin tüm sorunları içereceği hükme bağlanmıştır. Bu kapsamda, AB güvenliği ile bağlantılı gördüğü konuları Akdeniz ülkelerine yönelik politikası kapsamında görüşebilmektedir. Zira, Kasım 1996'da Birlik, Miguel Moratinos'u Ortadoğu Barış Süreci için Özel Temsilci olarak atamıştır. Moratinos, hem AB Dışişleri Bakanları ile hem de İsraili ve Filistinli liderler ile görüşmeler yapmaya başlamıştır.¹⁰⁵ 2003'de Miguel Moratinos'un yerine Marc Otte, Ortadoğu Barış Süreci için Özel Temsilci olarak atanmıştır. Böylelikle AB'nin, dış politikada görünürlüğü sağlanması konusunda önemli bir adım atılmış olmaktadır.

Birinci sütunda üzerinde durulan önemli husus, bölgede barış ve istikrarın sağlanması amacıyla bir "Akdeniz Barış ve İstikrar Şartı"nın hazırlanmasıdır. Barış ve İstikrar Şartı'nın, Barselona Deklarasyonu ilkelerinin uygulanmasında bir araç olarak görüldüğü 15-16 Nisan 1999 tarihinde Stuttgart'ta gerçekleştirilen Avrupa-Akdeniz Dışişleri Bakanları

¹⁰⁵ S. Everts, **The EU and the Middle East: a call for action**, Centre for European Reform, January 2003, London, s.23.

Konferansı'nda ifade edilmiştir.¹⁰⁶ Barcelona Süreci'nin uygulama aracının Ortaklık Antlaşmaları olduğu daha önce ifade edilmiştir. Ancak birinci sütuna ilişkin bir araç daha karşımıza çıkmaktadır; "Akdeniz Barış ve İstikrar Şartı". Yasal bağlayıcılığı olan Ortaklık Antlaşmaları'nın yanısıra birinci sütun için yasal anlamda bağlayıcı olması öngörülmeven Akdeniz Barış ve İstikrar Şartı'nın hazırlanması neden öngörülmüştür? Bilindiği gibi Ortaklık Antlaşmaları Barcelona Süreci'nin üç sütununu düzenleyen antlaşmalardır. Akdeniz Barış ve İstikrar Şartı ile sadece birinci sütun düzenlenecek, bir başka ifadeyle Ortaklığın bu yeni aracı ile siyasi konulara ve güvenlik konularına yoğunlaşılacaktır. Anılan Şart ile taraflar arasında siyasi diyalogun güçlendirilmesi, güçlendirilmiş siyasi diyalog ile de bölgede gerilim ve krizlerin önlenmesi hedeflenmiştir. Ancak Şart'ın hazırlanması ve kabulü bölgedeki siyasi sorunlar, Arap-İsrail gerginliği nedeniyle gerçekleşmemiştir.

Barcelona Süreci ile Ortadoğu Barış Süreci'nin ayrı süreçler olduğu Avrupa Komisyonu yetkililerince ısrarla vurgulanıyor olsa da her iki sürecin bağlantılı olduğu ve birbirlerini tamamladıkları aşikardır. Barcelona Süreci birinci sütunu ile bölgede barış ve istikrarı hedeflerken, dolayısıyla Ortadoğu sorununun da çözümünü hedefliyor olmaktadır. Ortadoğu sorununun çözülemiyor olması da, birinci sütun kapsamında Akdeniz Barış ve İstikrar Şartı'nın tamamlanmasını ve kabulünü engellemektedir.

¹⁰⁶ **Third Euro-Mediterranean Conference of Foreign Ministers**, Stuttgart, 15-16 Nisan 1999, http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/conf/stutg/conc_en.htm, erişim tarihi: 08.06.2007.

Barselona Süreci ile Ortadoğu Barış Süreci'nin, birbirlerini tamamlayan niteliklerine rağmen, ayrı süreçler olarak değerlendirilmesi ve Barselona Süreci'nin AB liderliğinde bir süreç olması, AB'nin Ortadoğu Barış Sürecinde varlık gösteremediği şeklinde yorumlanmamalıdır. AB, ekonomik anlamda bir aktör olarak, Barselona Süreci'nin başlangıcından çok daha önce, mali yardım aracını kullanarak bölgede varlık göstermeye çalışmıştır. Topluluk, 1971 yılından itibaren Filistinlilere yardım yapmaya başlamıştır. İlkeler Deklarasyonu'nun imzalanmasını müteakip 1994-2005 yılları arasında AB Filistinlilere, bağımsız ve demokratik bir Filistin devletinin oluşturulması amacıyla 2,3 milyar Avro tutarında yardım ayırmıştır. 2006 yılında AB'nin Filistinlilere sağladığı yardım yaklaşık 340 milyon Avro iken, 2007 yılında AB 235 milyon Avro tutarında yardımı taahhüt etmiştir.¹⁰⁷ AB, Ortadoğu Barış Süreci'ne, en fazla mali yardım sağlayan bir aktör olarak mali katkıda bulunmaya çalışmaktadır.

Ortadoğu Barış Süreci'ni mali yardımlar ile destekleyen ve Maastricht Antlaşması'nın kendine tanıdığı yetkiler bağlamında Akdeniz politikasına siyasi boyut katarak Barselona Süreci'ni başlatan AB, yine aynı Antlaşma'nın kendisine verdiği yetkiye istinat ederek Ortadoğu Barış Süreci'nde de sesini yükseltmeye başlamıştır. ODGP araçlarından biri olarak tanımlanan ortak tutum, Ortadoğu sorununda, egemen, demokratik ve barışçı bir Filistin devletinin oluşturulmasının desteklenmesi şeklinde kendini göstermiştir. Maastricht Antlaşması kapsamında AB'nin Ortadoğu sorunundaki ortak

¹⁰⁷**History: assistance before Oslo and beyond,**
http://www.delwbq.cec.eu.int/en/cooperatio_development/history.htm, erişim tarihi:

tutumunun, Venedik Deklarasyonu'nda ifadesini bulan AET görüşünün devamı olduğu görülmektedir.

Barselona Süreci'nin birinci sütununda AB'yi güçlendiren bir unsur, 2 Ekim 1997'de imzalanan ve 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması olmuştur.¹⁰⁸ Yukarıda Tek Senet ve Maastricht Antlaşması açıklanırken yapıldığı gibi Antlaşma'nın ilgili hükümlerinin tek tek açıklanması yerine, anılan Antlaşma'nın Maastricht Antlaşması'na ODGP kapsamında getirdiği yeni hususlara değinmekte yarar vardır.

Maastricht Antlaşması ile ODGP'nin araçlarının ortak eylem ve ortak tutum olduğu belirtilmiştir. Amsterdam Antlaşması "ortak strateji"adı altında yeni bir araç yaratmıştır; ODGP'nin intergovernmental niteliği, yani kararların oybirliği ile alınması gerekliliğine esneklik getirilmiş, Konsey'de nitelikli karar alma imkanı sağlanmıştır. Ortak strateji'ye istinaden ortak eylem ve ortak pozisyonların Konsey'de kabulü nitelikli çoğunlukla olabilecektir. Diğer taraftan "yapıcı çekimserlik" uygulaması ile, çekimser kalan üyelerin kararın alınmasını engellemeyeceği hükme bağlanmıştır. Ancak, çekimser üye devletler ağırlıklı oyların üçte birinden fazlasını temsil ediyorlarsa, karar kabul edilmeyecektir. ODGP'nin uluslararası ilişkilerde temsili amacıyla, ODGP Yüksek Temsilciliği görevi ihdas edilmiştir. Uluslararası gelişmelerin yakından izlenebilmesi ve değerlendirilmesi amacıyla "Siyaset Planlama ve

26.06.2007

¹⁰⁸ Amsterdam Antlaşması, Maastricht Antlaşması ile oluşturulan üç sütunlu AB yapısını muhafaza etmiştir.

Erken Uyarı Birimi" oluşturulmuştur. Petersberg Görevleri,¹⁰⁹ Antlaşmaya dercedilmiştir. Petersberg Görevleri'nin Antlaşmaya dercedilmesi, ODGP'nin "güvenlik" ayağının güçlendirilmesi ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP)¹¹⁰ oluşturulmasının önemli bir adımı olarak yorumlanabilir.

Amsterdam Antlaşması ile oluşturulan ve ODGP'nin yeni bir aracı olan ortak strateji, AB'nin Akdeniz politikası için kullanılabilecek bir araç olmuş, 19-20 Haziran 2000 tarihinde Feira Avrupa Konseyi'nde Avrupa-Akdeniz Ortaklığını geliştirmede Birliğin politika ve faaliyetleri ile Ortadoğu'da barış, istikrar ve güvenliğin sağlanmasına rehberlik edecek "Ortak Strateji" kararlaştırılmıştır.¹¹¹ Ortak Strateji'de müreffeh, demokratik, istikrarlı ve güvenli Akdeniz Bölgesi'nin AB'nin ve Avrupa'nın çıkarına olacağı, bölgenin, siyasi, ekonomik, hukuki, ekolojik ve sosyal sorunları olduğu, anılan sorunların çözümü için AB ile Akdenizli ortaklarının ortak görüş, hassasiyet ve karşılıklı saygı ile birlikte çalışması gerektiği, AB'nin Akdeniz politikasını yönlendirenin "ortaklık" ilkesi olduğu ve bu ortaklığın tüm taraflarca desteklenmesinin gerektiği belirtilmiştir. Diğer taraftan, AB'nin iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmek, refahı artırmak, fakirliği yok etmek, insan hakları, temel

¹⁰⁹ Petersberg Görevleri, Haziran 1992'de gerçekleştirilen BAB Konseyi'nde belirlenmiştir. Petersberg Görevleri, insani yardım, kurtarma, barış koruma, barış sağlama ve kriz yönetimi görevlerini içermektedir.

¹¹⁰ Maastricht Antlaşması ile teşkil edilen ODGP, AGSP'na giden yolu açmıştır. Bu durum, uluslararası ilişkilerde ekonomik aktör olan AB'nin, siyasi bir aktör olma çabasının bir göstergesidir. AGSP'nin kurumsal yapılanması da, Aralık 1998'de Fransa-İngiltere tarafından açıklanan St. Malo Deklarasyonu sonrası oluşturulmuştur. 1999 Köln Zirvesi'nde üç kurumun oluşturulması kararı alınmıştır. Anılan kurumlar; "Siyasi ve Güvenlik Komitesi", "Avrupa Birliği Askeri Komitesi" ve Avrupa Birliği Askeri Personeli" dir.

¹¹¹ **Presidency Conclusions, Santa Maria Da Feira European Council**, 19-20 June 2000, <http://ue.eu.int/uedocs>, erişim tarihi: 04.05.2007

özgürlükler, demokrasi, iyi yönetim ve hukuk devleti ilkelerini yaymak, kültürel ve dini toleransı sağlamak, sivil toplum ile işbirliğini geliştirmek amacıyla Akdenizli ortakları ile birlikte çalışmaya devam edeceği ifade edilmiştir. “Ortak Strateji’de bölgede barış ve istikrar için Ortadoğu Barış Süreci’nin tamamlanması ve bölgedeki çatışmaların çözüme kavuşturulmasının önkoşul olduğu, AB’nin Ortadoğu’nun istikrarı ve kalkınmasını için üzerine düşen rolü oynamak istediği dile getirilmiştir.

Ortak Strateji incelendiğinde, Barselona Deklarasyonu’nda ifade edilen hususların tekrarlandığı, ortaklığın dayandığı üç sütunun tekrar ifade edildiği görülmektedir. Ortak Strateji’de dikkat çeken bir husus, AB’nin güvenlik ve savunma konusunda geliştirmekte olan ortak Avrupa politikasını, bölgede güvenliğin güçlendirilmesi için kullanma niyetini ifade etmiş olmasıdır.

Amsterdam Antlaşması’nın oluşturduğu “ortak strateji” aracı, Akdeniz Bölgesi için kullanılırken, yine anılan Antlaşma ile ihdas edilen “ODGP Yüksek Temsilciliği” görevini üstlenen Yüksek Temsilci de, ODGP bağlamında “ortak strateji”ye istinat eden uygulamalarda Konsey ve Başkanlığa yardım etmekle görevlendirilmiştir.

Petersberg Görevleri’nin Amsterdam Antlaşması’na dercedilmesi ve AGSP oluşturulması yönünde atılan adımlar doğrultusunda, AB üye devletleri, Akdenizli ortakları ile askeri işbirliği yapma arayışına girmişlerdir. Söz konusu işbirliğinin, ortak askeri tatbikatlar planlanması ve

gerçekleştirilmesi, barış koruma operasyonlarında işbirliği, mülteci ve göç hareketleri ile mücadele için denizcilikte işbirliği, kara mayınlarının temizlenmesinde işbirliği konularını içermesi amaçlanmıştır.¹¹² Ancak amaçlanan işbirliği istenildiği düzeyde gerçekleşmemiştir. Bu durumu, AGSP'nin oluşumunun henüz başlangıç aşamasında olmasına bağlamak gerekmektedir.

Amsterdam Antlaşması sonrası AB'nin Akdeniz bölgesine yönelik her yeni girişimi, AB'nin Kurucu Antlaşma değişiklikleri ile kazandığı her yetkiyi bölgede kullanma niyetini göstermektedir.

Diğer taraftan, 2002 yılında İsrail-Filistin sorununun çözümü için önemli bir girişim gerçekleştirilmiş, ABD, AB, Rusya ve BM biraraya gelerek, "Quartet" adı altında, bölgede barışın sağlanması için bir "Yol Haritası (Road Map)" hazırlamışlardır. Görüldüğü gibi bu "Yol Haritası"nın hazırlanmasında AB bir aktör olarak yerini almıştır. Nisan 2003'de açıklanan "Yol Haritası" ile, İsrail'in var olma hakkının tanınması, Filistin Devleti'nin oluşumu ve 2005 yılına kadar sorunların çözülmesi öngörülmektedir. "Yol Haritası"nın hazırlanmasında BM'nin yanısıra AB'nin yer alması, ABD'nin uluslararası destek arama çabasının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir.¹¹³ Ancak, AB'nin anılan süreçteki rolünün İsrail için tercih edilen bir durum olmadığı, İsrail'in, tarafların "Yol Haritası"ndan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine

¹¹² R. Balfour, 2004, s.16.

¹¹³ The Road Map, **Journal of Palestine Studies**, Vol.32, No.4. (Summer,2003), s.83-85.

getirip getirmediğlerinin sadece ABD tarafından değerlendirilmesini istediği bilinmektedir.¹¹⁴

“Quartet” oluşumunda AB’nin yer alması, bölgede barış arayışlarında ABD’nin uluslararası destek için AB’nin varlığına gereksinim duymasının yanında, AB’nin görünür bir siyasi aktör niteliği kazanmakta olduğunu göstermektedir.¹¹⁵ Bölgede ABD’nin, AB’ye duyduğu gereksinim, küresel sorunlarla mücadelede bir ortak olarak AB’nin, ABD’nin çıkarına¹¹⁶ olduğu görüşünü destekler niteliktedir. Diğer taraftan İsrail dışında Ortadoğu ülkeleri de, AB’nin bölgedeki varlığını, ABD’ye karşı dengeleyici unsur olarak değerlendirmekte ve daha da etkili olabilmesini istemektedir.¹¹⁷ Dolayısıyla, ABD, AB’ni bölgede politikalarına bir destek unsuru olarak görmek isterken, bölgenin Arap ülkeleri, AB’ni, ABD politikalarının dengelenmesi için bir denge unsuru olarak görmek istemektedir.

AB’nin Akdeniz politikası ile doğrudan ilgili olmasa da, Birliğin Akdeniz politikası kapsamında yer alan ülkeleri de içerecek şekilde, 11 Eylül 2001 saldırıları ile Afganistan ve Irak sorunlarının etkisiyle ABD tarafından tasarlanan ve Ortadoğu ülkelerinin demokratik sistemlere kavuşturulması hedefine yönelik olduğu ifade edilen “Büyük Ortadoğu Projesi”ne değinmek

¹¹⁴ Ibid, s. 86.

¹¹⁵ Ortadoğu bölgesinde ABD ve AB arasında görüş ayrılıkları 11 Eylül 2001 sonrası görünür hale gelmiştir. 11 Eylül saldırılarından hemen sonra terörizm ile savaş konusunda AB’nin ABD’ye verdiği destek, yerini 11 Eylül sonrası ABD dış politikasının niteliği konusunda şüpheye bırakmıştır. Bkz. A. Menon, “From crisis to catharsis:ESDP after Iraq”, **International Affairs**, Vol.80,No.4, 2004, s.633-634.

¹¹⁶ J. S. Nye Jr., “The US and Europe:continental drift?” **International Affairs**, Volume 76, No.1, 2000, s.55.

gerekecektir. “Büyük Ortadoğu Projesi” ile hedeflenen bölge ülkelerinin demokratikleşmesi, AB’nin Barcelona Deklarasyonu’nun ilanından bu yana izlemeye çalıştığı, bir başka deyişle AB için yeni olmayan bir hedeftir. “Büyük Ortadoğu Projesi”ni, Barcelona Süreci’nden ayıran unsur, Projenin, Barcelona Süreci kapsamında yer alan ülkelerin yanısıra, bölgenin tüm Arap ve Arap olmayan ülkelerini de içermiş olmasıdır. “Büyük Ortadoğu Projesi” hedefine ulaşmada hangi araçların kullanılacağı konusunda AB tercihini açıklamaktadır. AB üyeleri, demokratikleşme sürecinin, cezalandırıcı önlemlerle değil, diyalog, maddi destek ve koşulluluk uygulamaları aracılığıyla desteklenmesi gerektiğini düşünmektedir.¹¹⁸ Zira, Barcelona Süreci, AB’nin uygun olduğunu düşündüğü araçların, uygulamaya geçirilmiş şeklidir.

Görüldüğü gibi uluslararası değişim ve gelişmelere AB’nin yanıtı niteliği taşıyan Maastricht Antlaşması’nın kendisine verdiği yetkiler kapsamında ekonomik ve mali boyut yanında, siyasi ve kültürel boyut da taşıyan Barcelona Sürecini başlatan AB, Amsterdam Antlaşması’nın kendisine tanıdığı yetkilere istinat ederek Barcelona Süreci’ni geliştirmeye ve Ortadoğu Barış Süreci’nde etkin bir aktör olma niyetini açıkca ifade etmeye başlamıştır. Ayrıca, Maastricht Antlaşması’nda ifade edilen ve 1999’dan itibaren gelişmeye başlayan AGSP kapsamında, AB üye devletlerinin Ortadoğu’ya barış gücü göndermesi gerekliliği üzerinde tartışmaların

¹¹⁷ R. Hollis, “Europe and the Middle East: Power by Stealth?”, **International Affairs**, Vol.73, No.1, (Jan.,1997), s. 15.

¹¹⁸ V. Perthes, “America’s “Greater Middle East” and Europe: Key issues for Dialogue”, **Middle East Policy**, Vol.XI, No.3, Fall 2004, s.86.

sürdüğünü belirtmek gerekmektedir.¹¹⁹ Zira, artık AB, Roma Antlaşması'nın tanıdığı yetkilere istinaden sadece uluslararası ticari ilişkiler kurabilen ve mali yardımda bulunabilen bir aktör olmayı aşmış, ODGP ile AGSP'ni geliştirme ve istinat ettiği değerleri yayma niyetini açıkca göstererek uluslararası siyasi aktör olma yoluna girmiştir.

B-II.Sütun : Ekonomik ve Mali Ortaklık

Barselona Süreci'nin ikinci sütununu oluşturan ekonomik ve mali ortaklık, paylaşılan bir refah bölgesi yaratılmasına yöneliktir. Bu kapsamda, sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınma hızının artırılması, halkın yaşam koşullarının iyileştirilmesi, istihdam düzeyinin artırılması, Avrupa-Akdeniz bölgesinde kalkınmışlık düzeyindeki farkın azaltılması¹²⁰ ve bölgesel işbirliği ve entegrasyonun teşvik edilmesi hedeflenmektedir.

Barselona Deklarasyonu'nda ekonomik ve mali ortaklığın, serbest ticaret alanı yaratılmasına, ilgili alanlarda ekonomik işbirliği ve uyumlu eylemlerin uygulanmasına ve AB'nin Akdenizli ortaklarına mali yardımın artırılmasına istinat ettiği ifade edilmektedir.

¹¹⁹ S.Everts, "The ultimate case. can Europe and America forge a joint strategy for the Wider Middle East?", **International Affairs**, 2004, Vol.80, No.4, s.672.

¹²⁰ AB, Akdeniz bölgesinden AB ülkelerine yasa dışı göçle mücadele etmektedir. Bilindiği üzere, göç hareketini yönlendiren temel faktör, bölgeler arasındaki ekonomik kalkınmışlık düzeyindeki farklılıklardır. AB, Akdeniz bölgesinde ekonomik kalkınmanın sağlanması yoluyla, göç hareketini yönlendiren "push and pull" faktörlerden "push (itme)" faktörü ile mücadele ederek, göç hareketlerini önlemeye çalışmaktadır.

Barcelona Süreci'nin ikinci sütununun uygulama aracı yukarıda belirtildiği gibi Ortaklık Anlaşmaları'dır. Bu nedenle, ikinci sütun kapsamında gerçekleştirilmesi hedeflenen amaçlara ne şekilde ulaşılmasının öngörüldüğü anılan anlaşmalarının analizi ile anlaşılabilir. Serbest ticaret alanının yaratılmasına ilişkin olarak anlaşmaların genel formatına baktığımızda, "malların serbest dolaşımı" hükümlerinde, "sanayi malları", "işlenmiş tarım ürünleri" ve "tarım ürünleri ve balık" ayrımı yapıldığı dikkat çekmektedir. Yapılan bu ayrım, Küresel Akdeniz Politikası bağlamında Akdeniz ülkeleri ile akdedilen İşbirliği Anlaşmaları'nda, AET'nun ortak tarım politikası nedeniyle yapmak zorunda olduğu ayrımı hatırlatmaktadır. AB Küresel Akdeniz Politikası döneminde olduğu gibi, Ortak Tarım Politikası'nı etkileyecek düzenlemelerden kaçınmıştır. Bu durum, AB eski hatalarını tekrarlıyor yorumuna sebebiyet vermektedir.¹²¹ Ortak Tarım Politikası'nda revizyona gidilmeden, bir başka deyişle AB'nin tarım ürünlerinde korumacı yaklaşımı değiştirilmeden tarım ürünlerinde serbest ticaret alanı oluşturulması mümkün değildir.

Anlaşmalarda, taraflar arasında sanayi ürünlerinde serbest ticaret alanı yaratılmasının amaçlandığı belirtilmektedir. Sanayi ürünlerinde serbest ticaret alanı yaratılması amacıyla, ticarete gümrük vergileri ve eş etkili önlemlerin aşamalı olarak kaldırılması öngörülmektedir. Anlaşma hükümlerinin, Anlaşmaya taraf ülke menşeli ürünlere uygulanacağı hükme

¹²¹ N. Minasi, **The Euro-Mediterranean Free Trade Area and its Impact on the Economies Involved**, Jean Monnet Working Papers in Comparative and International Politics, JMWP 16.98, October 1998,s.2.

bağlanmıştır. Anılan menşee ülke kuralı, AB-İsrail Ortaklık Anlaşması'nın¹²² uygulanmasında sorunlara sebebiyet vermektedir. AB, işgal edilmiş toprak menşeli ürünleri İsrail menşeli ürün saymamakta, bu durum taraflar arasında gerilim yaratmaktadır. 12 Mayıs 1998'de Komisyon, İsrail'in, İsrail menşeli olmayan ürünleri Topluluğa ihraç ederek Ortaklık Anlaşması'nı ihlal ettiğinden şüphe duyduğunu açıklamıştır. Komisyon, Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Golan Tepeleri menşeli ürünleri İsrail menşeli saymamaktadır. Anılan durum, İsrail tarafından, Avrupa'da İsrail karşıtı tutumun bir kanıtı olarak görülmektedir.¹²³ AB'nin hem İsrail hem de Filistin Yönetimi ile Anlaşması olduğuna göre ve her iki taraf ta işgal edilmiş toprak menşeli ürünlerde hak iddia ettiğine göre, AB'nin bu konuda bir tutum belirlemesi kaçınılmaz olmuştur. AB'nin İsrail ve Filistin Yönetimi ile Anlaşma akdetmesi, Venedik Deklarasyonu'nun uygulanması olarak değerlendirilmektedir.¹²⁴ Zira Venedik Deklarasyonu'nda, Filistin devletinden bahsedilmemiş olsa da, Filistinlilerin self-determinasyon hakkı tanınmış, İsrail'in işgale son vermesi istenmiştir. Bu kapsamda, işgal altındaki toprak menşeli ürünlerin, İsrail menşeli ürün sayılmaması, AB'nin Ortadoğu politikasında sürekliliği gösteren bir unsur olarak değerlendirilmelidir.

¹²² AB-İsrail Ortaklık Anlaşması siyasi sorunlar nedeniyle 1 Haziran 2000 tarihine kadar yürürlüğe girememiştir.

¹²³ C. Hauswaldt, "Problems under the EC-Israel Association Agreement: The Export Goods Produced in the West Bank and the Gaza Strip under the EC-Israel Association Agreement", **European Journal of International Law**, 2003, Vol.14 No.3, s.592-593.

¹²⁴ Ibid, s. 607.

Anlaşma hükümlerinde “işlenmiş tarım ürünleri”nde, ürünün tarımsal unsuru ve sanayi unsuru ayırımına gidilmekte ve ürünün tarımsal unsurunun tarifeye tabii tutulacağı öngörülmektedir.

“Tarım ürünleri” ve “balık” ticareti konusunda, tarafların karşılıklı olarak liberalasyonu gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Anılan ürünler için bir serbest ticaret alanı yaratılmasından söz edilmemektedir.

Ortaklık Anlaşmaları'nın önemli bir özelliği “stand still” kuralının benimsenmesidir. Taraflar arasında anlaşma yürürlüğe girdikten sonra, tarafların ithalat ve ihracata yeni gümrük vergisi ya da eş etkili önlem uygulaması mümkün değildir.

Anlaşmaların kapsamına “hizmet ticareti” de alınmıştır. Hizmet ticareti bağlamında, “yerleşim özgürlüğü”, “sınır-ötesi hizmet sunum serbestisi”, “gerçek kişilerin geçici yerleşimi” konuları düzenlenmeye çalışılmıştır.

Ancak, Ortaklık Anlaşmaları'nın ticaret başlığı altında düzenlenmek istenen asıl konu, sanayi ürünlerinin ticareti ve sanayi ürünlerinin ticaretinde AB ve Akdeniz ülkeleri arasında serbest ticaret alanının oluşturulmasıdır. AB ile Akdeniz ülkeleri arasında serbest ticaret alanının oluşturulması aynı zamanda, Akdeniz ülkelerinin kendi aralarında da serbest ticaret alanı oluşturmasını gerektirmektedir. Böylelikle AB ile Akdeniz ülkeleri arasında serbest ticaret alanı oluşturma hedefi, Akdeniz ülkeleri arasında da ticari

ilişkileri artırmaya yöneliktir ve Akdeniz ülkelerinin kendi aralarındaki ticaretin toplam ticaretleri içindeki payının %10'un¹²⁵ altında seyrettiği düşünülürse, Barselona Süreci ile bölge-içi ticaretin de artırılmasının hedeflendiği söylenebilir. Bu kapsamda, Fas, Tunus, Mısır ve Ürdün arasında serbest ticaretin sağlanması için başlatılan Agadir sürecine diğer bölge ülkelerinin katılım sağlaması AB tarafından istenilen bir husustur. AB'nin bölge-içi ticareti teşvik eder nitelikli tutumu, Akdeniz ülkeleri arasında ekonomik karşılıklı bağımlılığı artırmaya yönelik olup, söz konusu karşılıklı bağımlılık ile güvenlik sorunlarının çözümünün kolaylaşacağı inancına dayanmaktadır.

Barselona Süreci'nin paylaşılan refah bölgesi yaratılmasına yönelik ikinci sütunu kapsamında, taraflar arasında 2010 yılına kadar serbest ticaret alanı yaratılması amacı, taraflar arasındaki ticareti artırıcı ve Akdeniz ekonomilerinin dışa açık ekonomi haline gelmelerini teşvik edici etki yapmıştır.

¹²⁵ S. C. Calleya, **Is the Barcelona Process Working? EU Policy in the Mediterranean**, Center for European Integration Studies, Discussion Papers, C 75,2000,Bonn,s.25.

TABLO 4: Akdeniz Ülkelerinin AB Dış Ticaretindeki Toplam Payı

(%)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
AB25 (ithalat)	6.3	6.5	6.9	7.2	7.2	7.3	7.5
AB25 (İhracat)	9.6	9.7	8.2	8.5	8.8	9.5	9.5

Kaynak: European Commission, **Euro-Mediterranean statistics**,
Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006.

Tablo 4'den görüldüğü gibi, Akdeniz ülkelerinin, AB'nin dış ticareti içindeki payı artıyor olsa da, Akdeniz ülkeleri AB için ana ticaret ortakları değildir.

TABLO 5: AB'nin Akdeniz Ülkeleri İthalatındaki Payı (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Cezayir	58.7	61.0	56.8	58.9	54.8	55.3
Mısır	35.7	31.1	28.5	27.8	26.6	22.9
İsrail	43.9	42.6	41.7	42.1	41.0	38.5
Ürdün	35.7	28.9	29.9	26.5	23.6	24.1
Lübnan	45.7	43.7	45.3	44.5	40.0	:
Fas	58.7	54.9	57.5	59.8	56.1	52.8
Batı Şeria ve Gazze Şeridi	11.1	17.6	10.6	8.6	8.6	:
Suriye	32.9	36.8	29.9	20.4	16.1	12.3
Tunus	71.3	71.5	71.1	73.6	69.8	69.0
Türkiye	50.3	45.8	47.5	48.2	46.6	42.2

Kaynak: European Commission, **Euro-Mediterranean statistics**, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006.

AB'nin Akdeniz ülkelerinin ithalatındaki payı, AB'nin Akdeniz ülkelerinin ticaretinde oynadığı önemli rolün göstergesidir. Tablo 6'da ise AB'nin Akdeniz ülkelerinin ihracatındaki payı gösterilmektedir. Tablo 5 gibi Tablo 6 da AB'nin Akdeniz ülkelerinin en büyük ticari ortağı olduğunu göstermektedir.

TABLO 6: AB'nin Akdeniz Ülkeleri İhracatındaki Payı (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Cezayir	63.2	64.7	64.5	59.3	54.0	55.6
Mısır	40.5	32.3	28.6	34.0	34.8	33.7
İsrail	29.0	28.0	26.3	28.2	27.8	28.6
Ürdün	5.8	4.1	7.1	3.4	3.2	3.1
Lübnan	22.9	22.9	17.0	11.4	10.5	:
Fas	75.3	72.9	73.8	76.3	74.4	73.7
Batı Şeria ve Gazze Şeridi	0.4	0.8	3.7	2.5	2.2	:
Suriye	68.3	70.0	62.1	61.1	53.9	44.5
Tunus	80.2	80.2	79.0	80.3	83.3	80.0
Türkiye	54.3	53.8	53.9	55.0	54.5	52.4

Kaynak: European Commission, **Euro-Mediterranean statistics**, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006.

Akdeniz ülkelerinin AB'ne ihracatlarının üçte ikisini sanayi malları oluşturmaktadır.¹²⁶ Anılan durum, Ortaklık Antlaşmaları'nda sanayi ürünlerini diğer ürünlerden ayıran politikanın sonucudur.

¹²⁶ A. Bouzergan, **The European Union and its Ten Mediterranean Partner Countries: Growing Trading Links**, European Communities, 2007, s.4.

Tablo 4 ile Tablo 5 ve Tablo 6'nın karşılaştırılması AB-Akdeniz ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerdeki asimetriyi göstermektedir. Akdeniz ülkelerinin AB'nin toplam ticaretindeki payının çok düşük olmasına rağmen, AB'nin Akdeniz ülkelerinin toplam ticaretindeki payı, AB'ni Akdeniz ülkelerinin asıl ticaret ortağı haline getirmiştir. Akdeniz ülkelerinin asıl ticaret ortağının AB olması, AB'nin bölgedeki etkisini güçlendiren bir sonuç doğurmaktadır. Zira anılan koşullarda, AB'nin Akdeniz ülkelerine ticari yaptırım uygulaması halinde, Akdeniz ülkeleri ekonomilerinde telafisi zor sonuçlar doğabileceği açıktır. Akdeniz ülkelerinin ticarete AB'ne bağımlılığı yanında, AB'nin de enerji konusunda Akdeniz bölgesine ve Ortadoğu'ya bağımlılığı, "karşılıklı bağımlılık" durumu yaratmaktadır.

Asıl ticaret ortağı AB olan Akdeniz ülkeleri dışa açık ekonomilere sahiptir. Bir ülkenin ihracat ve ithalatının, söz konusu ülkenin GSMH'na oranı olan dışa açıklık Akdeniz ülkeleri için hesaplandığında, AB'nin dışa açıklık oranına yakın bir oran bulunmaktadır. Söz konusu oranlar 2000 ve 2004 yılları itibariyle aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Dolayısıyla, anılan ekonomilerin dışa açık nitelik kazanmasında en önemli rol AB'ne aittir.

TABLO 7: Akdeniz Ekonomilerinin Dışa Açıklık Oranı (% GSMH)

	2000	2004
Akdeniz Ülkeleri (Toplam)	31.5	35.6
Cezayir	32.1	32.9
Mısır	19.6	28.8
İsrail	42.5	46.7
Ürdün	55.2	63.6
Lübnan	25.4	32.3
Fas	34.5	36.2
Filistin Yönetimi	37.6	39.1
Suriye	32.7	33.1
Tunus	46.0	46.4
Türkiye	27.8	31.8
AB 25 (AB içi ticaret dahil)	36.0	35.3

Kaynak: A. Bouzergan, **The European Union and its Ten Mediterranean Partner Countries: Growing Trading Links**, European Communities, 2007, s.2.

Akdeniz ülkelerinin dış ticaretinde AB'nin payı ve AB'nin söz konusu payı nedeniyle anılan ülke ekonomilerinin dışa açık yapısı, Barselona Süreci'ni yönlendiren asıl faktörün Sürecin ikinci sütunu olduğu yönündeki argümanı destekler niteliktedir.

Barselona Süreci'nin ikinci sütunu kapsamında, AB ve Akdeniz ülkeleri arasında işbirliği yapılacak alanlar Ortaklık Antlaşmaları'nda belirlenmiştir. Anılan işbirliği alanları, bölgesel işbirliği, bilimsel, teknik ve teknolojik işbirliği, eğitimde işbirliği, çevre, endüstriyel işbirliği, yatırım, mali hizmetler, tarım ve balıkçılık, ulaştırma, enformasyon toplumu ve telekomünikasyon, enerji, turizm, gümrükler, istatistik, tüketicinin korunması, karaparanın önlenmesi, organize suçlar, yasal olmayan göç, adalet ve içişleri olarak sıralanmaktadır. Görüldüğü gibi işbirliği alanları geniş tutulmuş, taraflar arasında karşılıklı görüş alışverişinin ve AB'nin Akdeniz ülkelerine teknik desteğinin sağlanması amaçlanmıştır.

Barselona Süreci'nin ikinci sütunu ile paylaşılan bir refah alanı oluşturmayı hedefleyen AB, anılan refah alanının oluşturulmasını nasıl desteklemektedir? AB, paylaşılan bir refah alanı amacıyla, entegrasyon hareketinin başından itibaren dış politikasını yürütmeye kullandığı mali yardım aracını kullanmaktadır.

Bu kapsamda, Akdeniz ülkeleri için oluşturulan MEDA mali yardım aracı ile, AB Akdeniz ülkelerindeki ekonomik geçiş süreçlerini desteklemekte ve ekonomik reform süreçlerinin olumsuz sosyal ve ekonomik etkilerini bertaraf etmeye çalışmaktadır.

MEDA mali aracının yasal temelini 1996 yılında yürürlüğe giren MEDA Tüzüğü oluşturmaktadır. MEDA Tüzüğü 2000'de revize edilmiş,

revizeden sonra söz konusu mali yardım aracı MEDA II olarak adlandırılmıştır. MEDA programının uygulanmasında üye devletlerin Komisyona tavsiyelerde bulunmasına imkan sağlamak üzere MED Komitesi oluşturulmuştur.

MEDA programının amaçları;

-Akdeniz ülkelerinin ekonomik geçiş süreçlerinin ve Avrupa-Akdeniz serbest ticaret alanı oluşturulmasının, piyasa ekonomisinin teşvik edilmesi suretiyle desteklenmesi,

-Akdeniz ülkelerinde reform programlarının desteklenmesi,

-Sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmanın desteklenmesi,

-Bölgesel ve sınır-ötesi işbirliğinin desteklenmesi,

-İyi yönetişimin teşvik edilmesi,

-Eğitime ve genç nüfus ile kadınlara istihdam olanakları yaratılmasına destek verilmesi,

-Akdeniz ülkelerine, seminerler, yatırım projeleri gibi araçlarla teknik yardım sağlanması,

olarak sıralanabilir.

MEDA fonlarının programlanması, AB tarafından hazırlanan “Strategy Papers” ve “Strategy Papers” a istinaden hazırlanan “National Indicative Programmes” aracılığıyla sağlanmaktadır.¹²⁷

¹²⁷ 2007-2010 dönemi için, Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında, “ENPI Regional Strategy Paper 2007-2013” ve “Regional Indicative Programme” hazırlanmış olup, söz konusu belgeler sadece Akdeniz ülkelerini değil, AB’nin Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında diğer komşularını da içerir şekilde düzenlenmiştir.

TABLO 8: MEDA Kapsamında Ayrılan Fonlar

1995-1999 MEDA 3,435 milyon Avro	2000-2006 MEDA 5,350 milyon Avro
1995-1999 Avrupa Yatırım Bankası 4,808 milyon Avro	2000-2007 Avrupa Yatırım Bankası 6,400 milyon Avro

Kaynak: Financial Cooperation/MEDA Programme,

http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/meda.htm, erişim tarihi:

27.06.2007

1995-1996 dönemini içeren MEDA I ile 2000-2006 dönemini içeren MEDA II kıyaslandığında, Akdeniz ülkeleri için ayrılan kaynağın MEDA II kapsamında artırılmış olduğunu görmekteyiz. Diğer taraftan, Avrupa Yatırım Bankası (AYB) kaynaklarında da artış olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda, MEDA fonlarının 1995-2004 döneminde Akdeniz ülkelerine dağılımı gösterilmektedir.¹²⁸

Söz konusu tabloda da görüldüğü gibi, Akdeniz ülkelerine ayrılan kaynak, her bir Akdeniz ülkesi için aynı değildir. Bu durum, fonların dağılımında, Akdeniz ülkelerinin fonları kullanabilme kapasitesinin etkili

¹²⁸ MEDA fonlarının Akdeniz ülkelerine dağılımını gösteren Tablo'da İsrail yer almamaktadır. Zira, İsrail ile akdedilen Ortaklık Antlaşması'nda, diğer Ortaklık Antlaşmaları'ndan farklı olarak mali işbirliğine ilişkin hükümler bulunmamaktadır.

olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, MEDA programı değerlendirilirken, AB'nin ayırdığı fon miktarı kadar, anılan fonun Akdeniz ülkelerince kullanılabilme kapasitesi de gözönünde bulundurulmalıdır.

Diğer taraftan, AB'nin Akdeniz lkeleri ile ikili dzeyedeki işbirliğini mali açıdan desteklemeye çalıştığı kadar bölge içi işbirliğini de desteklemek istediği bilinmektedir. Ancak, Tablodan görüldüğü gibi, MEDA fonlarının küçük bir bölümü bölgesel işbirliği amacıyla kullanılmıştır.

MEDA fonlarından ülkemize ayrılan miktar, 1995-2000 döneminde 551.1 milyon Avro¹²⁹ olmuştur.

¹²⁹ Commission of the European Communities, **Report From The Commission To The Council And The European Parliament: Annual Report of the Meda Programme 2000**, Brussels, COM (2001), s. 12.

TABLO 9: Ülkeler İtibariyle Taahhüt Edilen MEDA Fonları (milyon Avro)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Fas	30	0	236	219	176	141	120	122	143	152
Cezayir	0	0	41	95	29	30	60	50	42	51
Tunus	20	120	138	19	132	76	90	92	49	22
Mısır	0	75	203	397	11	13	0	78	104	159
Ürdün	7	100	10	8	129	15	20	92	43	35
Lübnan	0	10	86	0	86	0	0	12	44	18
Suriye	0	13	42	0	46	38	8	36	1	53
Batı Şeria-Gazze	3	20	41	5	42	97	0	100	81	73
İki taraflı toplam	60	337	797	743	650	409	298	582	505	562
Bölgesel	113	33	114	66	145	160	305	29	110	135

Kaynak: E. Van der Meer, M. Peters,et.al., **Mid-term evaluation of the MEDA II programme**, European Commission, Europe-Aid Co-operation Office, 18 July 2005, Rotterdam, s.35

TABLO 10:Sektörler İtibariyle MEDA Taahhütleri (milyon Avro)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Çevre	0	4	0	26	6	0	30	0	0	20
Tarım	2	0	57	1	51	2	2	0	28	0
Su	0	0	40	0	15	2	40	0	4	5
Altyapı ve ulaştırma	7	0	44	10	136	47	28	5	16	70
özel sektör	60	10	36	357	67	15	124	26	100	0
ekonomik kurumsal destek	5	56	107	56	60	90	52	144	113	294
yerel kalkınma	12	55	100	28	0	37	0	0	0	30
sosyal sektör/işgücü piyasası	0	0	0	6	11	0	0	100	0	0
Eğitim	0	10	173	46	0	40	70	94	71	129
Sağlık	0	0	7	130	40	50	0	30	0	0
Kültür	12	3	17	0	13	38	0	0	10	0
enformasyon/medya	8	0	0	0	65	5	21	12	0	13
sivil toplum/insan haklar	0	0	0	0	0	0	2	2	25	0
siyasi diyalog	11	0	15	0	27	27	19	3	10	8
Adalet ve polis	0	0	0	0	0	8	0	0	40	37
Gümrükler	0	0	1	0	0	0	0	0	96	0
Göç	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0

Kaynak: E. Van der Meer, M. Peters,et.al., **Mid-term evaluation of the MEDA II programme**, European Commission, Europe-Aid Co-operation Office, 18 July 2005, Rotterdam, s.36.

TABLO 11: Sektörler İtibariyle Toplam Meda Taahhütleri (milyon

Avro)

	MEDA I	MEDA II
Çevre	36	50
Tarım	112	32
Su	55	51
altyapı ve ulaştırma	197	166
özel sektör	530	265
ekonomik kurumsal destek	285	693
yerel kalkınma	195	67
sosyal sektör/işgücü piyasası	17	100
Eğitim	229	403
Sağlık	177	80
Kültür	46	48
enformasyon/medya	73	51
sivil toplum/insan hakları	0	29
siyasi diyalog	53	66
adalet ve polis	0	85
Gümrükler	1	96
Göç	0	5

Kaynak: E. Van der Meer, M. Peters,et.al., **Mid-term evaluation of the MEDA II programme**, European Commission, Europe-Aid Co-operation Office, 18 July 2005, Rotterdam, s.36.

Yukarıdaki Tablo'da görüldüğü gibi, MEDA II kapsamına,"sivil toplum, insan hakları" "adalet ve polis" ile "göç" konuları dahil edilmiştir.

Avrupa Sayıştay'ının 2006 yılında yayımlanan raporunda,¹³⁰ MEDA programının 10 yıldan uzun süreli uygulanıyor olmasına rağmen, projelerin tamamlanmaması nedeniyle somut sonuçların sınırlı kaldığı, ancak Komisyon'un programı yönetiminin tatmin edici bulunduğu ifade edilmektedir.

Akdeniz ülkeleri, paylaşılan bir refah alanı yaratma amacı yolunda mali açıdan MEDA ile desteklenirken, özellikle Akdeniz ülkelerinde özel sektörün gelişimine yönelik Ekim 2002'de, Avrupa Yatırım Bankası'nın yönetiminde ve Avrupa Komisyonu'nun mali desteği ile "The Facility for Euro-Mediterranean Investment and Partnership (FEMIP)" mali aracı oluşturulmuştur. FEMIP ile Akdeniz ülkelerinde doğrudan yabancı sermaye ve Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin finansmanı ile özel sektör desteklenmektedir.¹³¹ Söz konusu mali yardım aracının oluşturulması, AB'nin Akdeniz ülkelerinde ekonomik reform sürecinin desteklenmesine verdiği önemin bir göstergesidir. FEMIP kapsamında AB ve Akdeniz ülkeleri arasındaki mali işbirliğini güçlendirmek amacıyla, AYB tarafından Mısır, Fas ve Tunus'ta ofisler açılmıştır.

Küresel Akdeniz Politikası kapsamında, AT'nin Akdeniz ülkelerine yeterli olabilecek mali yardım sağlayamadığı, Yenileştirilmiş Akdeniz

¹³⁰ Court of Auditors, **Special Report No.5/2006 concerning the MEDA programme, together with the Commission's replies**, (2006/C 200/01).

¹³¹ FEMIP hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. European Investment Bank, **Europe and the Mediterranean Region; An enhanced financial partnership**, 2004.

Politikası kapsamında ise, yardımların etkin yönetilmediği yönünde eleştiriler olduğu yukarıda belirtilmiştir. Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası kapsamında yürütülen mali desteğe yönelik olumsuz eleştirilerin Sayıştay tarafından MEDA programı için yapılmadığını görmekteyiz.

Barselona Süreci, Akdeniz ülkelerinin ekonomik göstergelerine olumlu yansımış mıdır?

Akdeniz ülkelerinde, enflasyon, mali dengeler, cari işlemler dengesi, kişi başına GSMH'da artış, döviz kuru göstergelerinde olumlu gelişmeler ile Avrupa-Akdeniz bölgesinde makro-ekonomik istikrarın sağlanmakta olduğu izlenmekte ve sosyal göstergelerde gelişmeler olmaktadır. Ancak, istihdamdaki artış, işgücü artışını karşılamadığı için işsizlik ciddi bir sorun olarak kalmakta, ayrıca Akdeniz ülkelerinde yaşam standartları, AB düzeyinin altında seyretmektedir. Bölgeye yabancı sermaye girişi, arzu edilenin altında artış göstermektedir.¹³² Aşağıdaki tabloda, Akdeniz ülkelerinin, 1998-2001 döneminde ortalama dünya toplam yabancı yatırımında payları gösterilmektedir. Anılan paylar, dünya yabancı sermaye hareketinde, AB'nin %17.9, EFTA'nın %2.6, Latin Amerika'nın %11.4¹³³ olan payları ile kıyaslandığında düşük kalmaktadır.

¹³² Akdeniz ülkelerinin ekonomik göstergelerindeki gelişmeler için bkz. Saleh M.Nsouli, **The Euro-Mediterranean Partnership Ten Years On: Reassessing Readiness and Prospects**, International Monetary Fund, Crans-Montana Forum, Monaco, June 23, 2006.

¹³³ Commission of the European Communities, **Communication From The Commission To The Council And The European Parliament: Wider Europe-Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours**, Brussels, 11.03.2003, COM (2003) 104 final.

TABLO 12: Akdeniz Ülkelerinin Dünya Yabancı Yatırımlarında Payları (Ortalama 1998-2001)

	%
Cezayir	0.1
Mısır	0.2
İsrail	0.5
Ürdün	0.03
Lübnan	0.04
Fas	0.2
Filistin Yönetimi	0.01
Suriye	0.03
Tunus	0.1

Kaynak: Commission of the European Communities, **Communication From The Commission to the Council and the European Parliament: Wider Europe-Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours**, Brussels, 11.03.2003, COM (2003) 104 final.

Olumlu gelişmelere rağmen Barselona Süreci'nden beklenen sonuçların tam olarak gerçekleşmediği söylenebilir. Ancak, Barselona Süreci değerlendirilirken, sürecin henüz 1995'de başladığı ve hedeflerinin uzun vadeli hedefler olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Diğer taraftan hedefler uzun vadeli de olsa, nihai olarak, Akdeniz ülkelerinin Avrupa ekonomisine entegre

olması, serbest ticarete tarım ürünlerinin dahil edilmemesi ve işçilerin serbest dolaşımının söz konusu dahi olmaması nedeniyle ihtimal dışı görülmektedir.

Barselona Süreci'nin II. sütunu ve II. sütun kapsamında değerlendirilen mali yardımlar, AB'nin Akdeniz politikasında bir gelişim olarak değerlendirilecekse, bu değerlendirme mali yardımların miktarından, fonların kullanımında özen gösterilen programlamadan ve fonların aktarıldığı sektörlerden kaynaklanabilir. Zira, AB'nin Akdeniz ülkelerine mali destek vermesi, Barselona Süreci ile ilk kez karşılaştığımız bir durum değildir. Barselona Süreci öncesi de AET, mali protokoller aracılığıyla Akdeniz ülkelerine kaynak aktarmıştır. Bir başka deyişle, Avrupa entegrasyon hareketinin, AB'nin Akdeniz ülkelerine yönelik politikasına etkisi değerlendirilirken, Barselona Süreci'nin ikinci sütunu, entegrasyon hareketinin geldiği aşamayı yansıtan yeni bir unsur olarak karşımıza çıkmamaktadır.

Bu duruma rağmen, diğer sütunlara kıyasla daha iyi işleyen sütun ikinci sütundur. İkinci sütunun, diğer sütunlara kıyasla daha başarılı olmasının iki nedeni vardır. Birinci neden, Avrupa entegrasyon sürecinin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Entegrasyon hareketinin ilk ekonomik alanda başlamasına bağlı olarak, AB, dış politikada ekonomik bir aktör olarak ağırlığını kabul ettirmeyi başarmıştır. Bu kapsamda, ikinci sütunun diğer sütunların önüne geçmesi, AB'nin dış politikasında ekonomik araçlar kullanmadaki tecrübesini yansıtmaktadır. İkinci sütunu nispeten birinci

sütunun önüne geçiren bir diğer unsur, ODGP'nin gerçek anlamda "ortak" bir politika olmamasından kaynaklanmaktadır. Supranasyonel yapıya kavuşturulmamış bir ODGP'na istinat eden Barselona Süreci'nin birinci sütununun başarısı, AB'nin ODGP bağlamında gerçekleştireceği aşamaya bağımlıdır. İkinci sütunu başarılı kılan ikinci neden, Akdeniz ülkelerinin tavrından kaynaklanmaktadır. Barselona Süreci'nin ikinci sütunu, sağladığı ticari ve mali avantajlar nedeniyle, Akdeniz ülkeleri tarafından, diğer sütunlara kıyasla daha çok benimsenen bir sütun olmuştur.

C- III. Sütun. Sosyal, Kültürel ve Beşeri Konularda Ortaklık

Barselona Süreci'nin üçüncü sütunu kapsamında, sosyal, kültürel ve beşeri konularda ortaklığın sağlanması aracılığıyla, insan kaynaklarının gelişimi, kültürlerarası anlayışın teşviki, sivil toplumlar arasında diyalog kurulması hedeflenmektedir.

Barselona Deklarasyonu'nun üçüncü sütuna ilişkin bölümü incelendiğinde, anılan sütunun içeriğinin, "insan kaynaklarının gelişimi", "belediyeler ve bölgeler", "kültürler ve medeniyetler arasında diyalog", "basın", "gençlik", "sivil toplumlar arasında değişim", "sosyal kalkınma", "sağlık" ve "göç" alt başlıkları altında değerlendirildiği görülmektedir.

"İnsan kaynaklarının gelişimi" kapsamında, bölgede eğitim düzeyinin yükseltilmesi, bu doğrultuda, eğitim politikaları konusunda taraflar arasında

düzenli diyalogun sağlanması amaçlanmaktadır. İnsan kaynaklarının gelişimi konusunda kadının rolüne özel önem verileceği Deklarasyon'da açıkça ifade edilmektedir.

“Belediyeler ve bölgeler” başlığı altında, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın işleyişine belediyelerin ve bölgesel otoritelerin katılımının öneminin altı çizilmekte ve şehir ve bölge temsilcilerinin görüş alışverişinde bulunmak üzere toplanmasının teşvik edileceği belirtilmektedir.

“Kültürler ve medeniyetler arasında diyalog” başlığı altında, kültürler arasında karşılıklı anlayışının, kültürel alışverişin ve dil bilgisinin teşviki ile geliştirilmesinin önemi nedeniyle, yetkililer ve uzmanların, kültürel konularda somut öneriler getirmek amacıyla biraraya geleceği belirtilmekte ve Avrupa-Akdeniz bölgesinde dinler arasında anlayışının, karşılıklı toleransı ve işbirliğini kolaylaştıracağı ifade edilmektedir. Bu amaçla, dinlerin ve dini kurumların temsilcileri, din bilimciler ve akademisyenler arasında düzenli toplantılara destek verileceği belirtilmektedir.

“Basın” başlığı altında, basında yakın etkileşimin, kültürel anlayışı destekleyeceği ve AB'nin böyle bir etkileşimi, özellikle MED-Media programı aracılığıyla aktif bir şekilde teşvik edeceği ifade edilmektedir. Bu kapsamda, basın temsilcileri arasında yıllık toplantılar organize edilmesi planlanmaktadır.

“Gençlik” konusu Avrupa-Akdeniz Ortaklığı’nın geleceği için önemli görüldüğünden, Barselona Deklarasyonu’nda, Avrupa-Akdeniz gençlik değişim programının oluşturulması gerektiği belirtilmektedir.

“Sivil toplumlar arasında değişim” başlığı altında, özellikle memurlar, bilim adamları, akademisyenler, iş adamları, öğrenciler ve sporcuları içeren insan kaynakları değişiminin kolaylaştırılmasına yönelik olarak üst düzey yetkililer arasında düzenli toplantılar düzenleneceği ifade edilmekte, idari işlemlerin basitleştirilmesi gerekliliği vurgulamaktadır.

“Sosyal kalkınma” başlığı altında, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı’nın, yaşam ve çalışma koşullarının gelişimine ve istihdam seviyesinin yükseltilmesine katkıda bulunması gerektiği ifade edilmektedir.

“Sağlık” konusunda işbirliği alanları, bilgilendirme, enformasyon ve önleme konusunda eylem, kamu sağlık hizmetlerin geliştirilmesi, sağlık personelinin eğitimi, doğal felaketlerde tıbbi işbirliği olarak sıralanmıştır.

Barselona Deklarasyonu’nun üçüncü sütunu altında yer alan bir diğer başlık, AB’nin Akdeniz ülkelerine yönelik politikasının oluşumunda ve gelişiminde önemli bir unsur olduğu yadsınamaz olan “göç” konusudur. Yukarıda da belirtildiği üzere, göç hareketlerini yönlendiren “push” ve “pull” faktörlerden “push” faktörlerle mücadele etme doğrultusunda Akdeniz ülkelerinin ekonomik ve sosyal koşullarının iyileştirilmesi amacıyla, göç

konusu üçüncü sütun altında yerini almıştır. Barcelona Deklarasyonu'nda, Avrupa-Akdeniz ilişkilerinde göç konusunun önemi nedeniyle, göç hareketlerine ve göç baskısına ilişkin önerilerde bulunmak üzere toplantıların teşvik edileceği ifade edilmektedir. "Göç" başlığı altında, terörizm ile mücadele ele alınmakta ve polis birimleri, adli ve diğer otoriteler arasında işbirliğini güçlendirmek amacıyla düzenli toplantılar düzenleneceği belirtilmektedir. Uyuşturucu trafiği, organize suçlar, kaçakçılıkla ve yasal olmayan göçle mücadele amacıyla polis birimleri, adli birimler, gümrük idareleri ve diğer otoriteler arasında işbirliğini geliştirmek amacıyla alınacak önlemlerin tartışılması için yetkililer arasında düzenli toplantılar düzenleneceği ifade edilmektedir.

Barcelona Süreci'nin üçüncü sütunu, adı geçen süreci AB'nin Akdeniz politikasında bir dönüm noktası yapan ana unsurlardan biridir. Yukarıda AB'nin Barcelona Süreci öncesi uyguladığı Akdeniz politikaları açıklanırken, MED programları dışında politikaların sosyal ve kültürel yönünden bahsedilmemiştir. Çünkü, sosyal, kültürel ve beşeri konularda işbirliği boyutunu, AB'nin Akdeniz politikasının ana üç sütunundan biri olarak oluşturan Barcelona Deklarasyonu olmuştur. Sosyal, kültürel ve beşeri konularda işbirliğinin amaçlarının sadece, insan kaynaklarının gelişimi, kültürlerarası anlayışın teşviki, sivil toplumlar arasında diyalog kurulması olduğunu düşünmek, yüzeysel bir değerlendirme olacaktır. Aslında üçüncü sütun ile planlanan, siyasi konularda ve güvenlikte ortaklık aracılığıyla barış, istikrar ve güvenlik alanı oluşturulmasını hedefleyen birinci sütunun

desteklenmesidir. Bu kapsamda, üçüncü sütunun ana hedefinin, birinci sütunun hedefi olan barış, istikrar ve güvenlik alanının oluşturulması olduğu, ancak anılan hedefe farklı bir yönden yaklaşım sergilediği söylenebilir. Barselona Deklarasyonu'nun üçüncü sütununa ilişkin bölümü incelediğinde, taraflar arasında düzenli toplantılar düzenlenmesine, gençlerin ve insan kaynaklarının değişim programlarına vurgu yapıldığı dikkat çekmektedir. Anılan ifadeler, taraflar arasında sosyal iletişimin sağlanmasına verilen önemin göstergesidir. Taraflar arasında sosyal iletişimin sağlanması ile karşılıklı güvenin oluşturulması ve karşılıklı güvenin oluşturulması ile de barış, istikrar ve güvenliğin sağlanmasının desteklenmesi öngörülmektedir. Bir başka deyişle, Avrupa-Akdeniz bölgesinde, sorunların barışçıl yollarla çözüldüğü ve şiddet kullanımının imkansız hale getirildiği, ortak değerlere ve karşılıklı anlayışa istinat eden halkların oluşturduğu bir güvenlik toplumu oluşturulması hedeflenmektedir.

Barselona Süreci'nin üçüncü sütunu, özellikle 11 Eylül sonrası koşullarında, "medeniyetler çatışması"¹³⁴ söylemini "medeniyetler yakınlaşması" söylemine dönüştürebilecek bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³⁵ Barselona Süreci'nin birinci ve ikinci sütununa göre

¹³⁴ S. P. Huntington'ın medeniyetler çatışması görüşü için bkz. Samuel P. Huntington, **The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order**, Simon & Schuster Inc, London, 2002.

¹³⁵ 11 Eylül olayının Akdeniz Bölgesine etkisi için bkz. E. Adler and B. Crawford, **Constructing a Mediterranean Region: A Cultural Approach**, <http://ies.berkeley.edu/research/Medi+Adlercrawford.pdf> , erişim tarihi: 02.07.2007 ve Richard

daha az önemli görülen üçüncü sütun, 11 Eylül sonrası beklenmedik şekilde ilgi toplamaya başlamıştır.¹³⁶

Barselona Süreci'nin üçüncü sütunu, 1990'lardan beri uluslararası ilişkilerde yadsınamaz bir yer edinmeye başlayan "constructivist"¹³⁷ yaklaşım çerçevesinde analiz edilebilir.

"Constructivist" görüşü benimseyenler uluslararası politikanın sosyal etkileşimlerin sonuçları olduğunu düşünmektedirler. "Constructivist" görüşe göre; uluslararası ilişkileri de içerecek şekilde insan ilişkileri fikirlerden ve düşüncelerden oluşur, insanların fikirlerini ve çıkarlarını ifade eden ise paylaşılan inançlardır. "Constructivist" görüş, halklar arasındaki farklılıkların yanısıra, sosyal farklılıklara rağmen sosyal, ekonomik ve siyasi ilişkilerin nasıl oluşturulduğuna ve sürdürüldüğüne yoğunlaşır ve güvenlik politikalarında kültür ve kimlik etkisine önem verir.¹³⁸ Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nda da, Avrupa ve Akdenizli komşu ülkelerin halkları arasında farklılıkların mevcudiyeti kabul edilmekte, söz konusu farklılıklara rağmen, ilişkilerin ne şekilde oluşturulup, sürdürülebileceği üzerinde durulmaktadır. Bu aşamada, sosyal ve kültürel farklılıkların, karşılıklı anlayış temelinde taraflar arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilere olumlu yansıması doğrultusunda,

Gillespie, "Reshaping the Agenda? The Internal Politics of the Barcelona Process in the Aftermath of September 11", **Mediterranean Politics**, 2003, 8:2, s. 22-36.

¹³⁶ A. Jünemann, "Security-Building in the Mediterranean After September 11" **Mediterranean Politics**, 8:2, 2003, s.8.

¹³⁷ "Constructivist" yaklaşım, Avrupa Birliği çalışmalarını da, fikirlerin, paylaşılan inançların, egemen söylemlerin ve iletişim sürecinin analizine yönlendirmiştir. Bkz. B. Rosamond, **Theories of European Integration**, Palgrave, New York, 2000, s.173.

¹³⁸ R. Jackson, G. Sorenson, **Introduction to International Relations: Theories and Approaches**, Oxford University Press, New York, 2003, s. 254 ve 257.

bölge halkları arasında sosyal etkileşimin sağlanması önem taşımaktadır. Bölge halkları arasında sosyal etkileşimi sağlayacak ve sürdürecektir yapılanma, Barcelona Süreci'nin üçüncü sütunu ile tesis edilmektedir.

III.AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DIŞ POLİTİKASINDA YENİ AÇILIMLAR VE AKDENİZ POLİTİKASINA MUHTEMEL ETKİLERİ

1. AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI

Avrupa Birliği'nin dış politikasının iç ve dış etkenler tarafından şekillendirildiği öngörüsü ışığında, 2004 yılında başlatılan ve Avrupa Birliği'ne komşu ülkeleri içeren Avrupa Komşuluk Politikası'nın oluşturulmasına sebebiyet veren etken, hem iç hem dış boyutu olan genişleme politikasıdır. Avrupa Birliği'nin ilk genişlemesi 1973 yılında İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın Topluluklara üyelikleri ile gerçekleşmiş ve 1973 yılında başlayan genişleme politikası, birinci aşaması 2004, ikinci aşaması 2007 yılında gerçekleşen beşinci ¹³⁹ genişleme ile devam etmiştir.

Genişleme politikasının iç boyutu, Avrupa Birliği'nin bir Batı Avrupa oluşumu olmaktan çıkıp, hemen hemen tüm Avrupa kıtasını kapsayacak bir transformasyon süreci geçiriyor olmasıdır.

Genişleme politikasının dış boyutu, normatif bir uluslararası ilişkiler aktörü olan Avrupa Birliği'nin, genişleme politikası ile değer ve kurallarını üçüncü ülkelere yaymasıdır. Schimmelfenning ve Sedelmeier'in makalelerindeki tanımlamasıyla, genişleme örgütünün yönetim ve kurallarının

¹³⁹ 2004 yılında AB'ne katılım sağlayan ülkeler, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Estonya, Letonya, Litvanya, Slovenya, Slovakya, Malta ve "Kıbrıs", 2007 yılında AB'ne katılım sağlayan ülkeler, Bulgaristan ve Romanya'dır.

aşamalı ve resmi olarak yatay kurumsallaşması, eylemleri ve ilişkileri örgütün kuralları ile yönetilen aktör grubunun büyümesidir.¹⁴⁰ Bir örgütün genişlemesi, üçüncü devletlerin örgütün değer ve normlarını benimsemesine bağlıdır. ¹⁴¹ Bu kapsamda, Avrupa Birliği'ne aday devletlerin, üye olmaları için karşılamaları gereken Kopenhag Kriterleri,¹⁴² Avrupa Birliği genişlemesinin değerler ve kurallar öncülüğünde gerçekleştirdiğini göstermektedir. Bir örgütün genişlemesi, üçüncü devletlerin örgütün değer ve normlarını benimsemesine bağlı olduğuna göre, Birliğin değer ve kurallarını benimseyen üçüncü devlet Birliğe üye olabilecektir.

Günümüzde Avrupa Birliği'nin "hazmetme kapasitesi" ya da diğer adıyla "entegrasyon kapasitesi" tartışmaları nedeniyle, üyelik müzakereleri başlayan Türkiye ve Hırvatistan ile üyelik perspektifi bulunan Batı Balkan ülkeleri dışında Avrupa Birliği'nin genişleme ihtimali çok düşük görülmektedir. Avrupa Birliği'nin istinat ettiği değerlerin ve kuralların yayılmasında en etkili araç olduğu kabul edilen "genişleme politikası" devam etmeyecekse, Avrupa Birliği'ne üye olma ihtimali bulunmayan komşu ülkelerin AB değerlerini ve kurallarını benimsemesi nasıl sağlanacak sorusu gündeme gelmektedir.

¹⁴⁰ F. Schimmelfennig, U. Sedelmeier, "Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research", **Journal of European Public Policy** 9:4, August 2002, s.503.

¹⁴¹ F. Schimmelfennig, "Liberal community and enlargement: an event history analysis", **Journal of European Public Policy** 9:4, August 2002, s.593.

¹⁴² Kopenhag Kriterleri 1993 yılında Avrupa Konseyi tarafından tespit edilmiştir. Anılan kriterler; demokrasi, hukuk devleti, insan hakları ve azınlıkların korunmasına saygıyı garanti edecek kurumların istikrarı, işleyen bir piyasa ekonomisi ile Birlik içinde rekabet baskısıyla başa çıkacak kapasitenin varlığı, üyelikten kaynaklanan yükümlülükleri üstlenebilme yeteneğidir.

Avrupa Birliği'nin Akdeniz lkeleri ile olan ilişkilerinde üstlendiği normatif role, Barcelona Süreci açıklanırken değinilmiştir. Ancak "havuç- sopa politikası" kapsamında, karşılığında "yelik" dl olmaksızın, bir üçüncü devletin Avrupa Birliği'nin değer ve kurallarını benimsemesi ne ölçüde garanti edilebilir? Anılan sorun çerçevesinde, komşu ülkelere "dl" içeren yeni bir politika geliştirme ihtiyacı doğmuştur.

Yeni bir politika geliştirme ihtiyacını doğuran bir başka unsur, genişleyen bir Avrupa Birliği'nin, genişleme ile Avrupa'da yeni ayırıcı çizgiler yaratmaktan kaçınmak istemesidir.

Avrupa Birliği'nin beşinci genişlemesine bağlı etkilerle şekillenen Avrupa Komşuluk Politikasının oluşumuna yönelik ilk somut adım Mart 2003'de Komisyon'un "Wider Europe-Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours" başlıklı Bildirisi ile atılmış, 12-13 Aralık 2003 tarihinde Avrupa Konseyi, Avrupa Komşuluk Politikası olarak adlandırılan girişimi onaylamıştır. Komisyon Mayıs 2004'de ise "European Neighbourhood Policy: Strategy Paper" yayımlamıştır.

Komisyon'un Mart 2003 tarihli ve "Wider Europe-Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours" başlıklı Bildirisi'ni değerlendirmeye geçmeden önce, Avrupa Komşuluk Politikası'nın AB'ne üyelik perspektifi bulunmayan komşu ülkelere yönelik

olduğunu ifade etmek gerekmektedir.¹⁴³ Bu nedenle, Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında, AB'ne üyelik müzakereleri devam eden Türkiye dışında Barselona Süreci'nde yer alan tüm Akdeniz ülkeleri yer almaktadır.

Komisyon'un Mart 2003 tarihli Bildirisi'nde, AB'nin, sadece üye devletlere değil, mevcut ve muhtemel komşu devletlere karşı, sosyal uyum ve ekonomik dinamizmin sağlanması amacıyla yükümlülüğü bulunduğu ifade edilmekte ve Birliğin, Avrupa'da yeni ayırıcı çizgiler yaratmaktan kaçınmada ve Birliğin içinde ve yeni sınırlarının ötesinde istikrar ve refahı sağlamada kararlılığı vurgulanmaktadır. Bildiri ile, AB'nin, yakın ve barışçı ilişkiler kuracağı "dost ülkeler halkası" yaratılması önerisinde bulunmaktadır.

Bildirinin en dikkat çeken özelliği, tüm komşu ülkelerin AB iç pazarında yer alması ile kişilerin, hizmetlerin, malların ve sermayenin serbest dolaşımının teşvik edilmesi ifadesinin Bildiri'de yer almış olmasıdır. Yukarıda, normatif bir aktör olan AB'nin karşılığında "üyelik" ödülü olmaksızın, bir üçüncü devletin Avrupa Birliği değer ve kurallarını benimsemesini ne ölçüde garanti edeceği sorusunun mevcudiyetine değinilmiştir. "Üyelik" ödülü yerine, yeni bir "ödül" Komisyon'un anılan Bildirisi ile açıklanmıştır: "Üye olmaksızın AB iç pazarında yer almak".

¹⁴³ Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında yer alan ülkeler: Cezayir, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Mısır, Gürcistan, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Moldova, Fas, Filistin Yönetimi, Suriye, Tunus ve Ukrayna'dır. "Wider Europe" adı altında uygulamaya geçilmesi planlanan politikanın, Belarus, Moldova, Ukrayna ve Rusya'ya yönelik olması öngörülmüştür. 2002 yılı sonunda politika kapsamına Akdeniz ülkelerinin, 2004 yılında ise, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın alınmasına karar verilmiştir. Rusya, anılan politika kapsamında yer almak istememiştir.

Bildiride, coğrafi yakınlığın Birlik ve komşu ülkeler için fırsatlar ve sorunlar yarattığı, Akdeniz ülkeleri ile imzalanan Ortaklık Anlaşmaları ve Rusya, Ukrayna ve Moldova ile imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları ile taraflar arasında aşamalı bir yakınlaşma aracılığıyla geçiş süreçlerinin desteklenmesi ve daha geniş işbirliği alanı yaratılmasının amaçlandığı vurgulanmakta, refah ve istikrar alanı yaratılması amacıyla, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, kurumsal sorunlar, çatışma, fakirlik ve sosyal sorunların nedenleri ile birlikte mücadele edilmesinin öneminin altı çizilmektedir. Bildiride, demokrasi, çoğulculuk, insan haklarına saygı, özgürlükler, hukuk devleti ve işgücüne ilişkin standartların, siyasi istikrar, sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınma için gerekli önkoşullar olduğu belirtilmekte, Rusya ile bağımsızlığını yeni kazanan devletlerde demokrasinin ve piyasa kurumlarının oluşturulmasına yönelik adımlar atıldığı, Akdeniz ülkelerinin çoğunda siyasi reformların arzu edildiği hızda gerçekleşmediği ifade edilmektedir. Burada, Barselona Süreci'nin birinci sütunundaki gelişmelerin beklenen hızda gerçekleşmediği eleştirisinde bulunmaktadır.

Bildiride, AB ve komşu ülkeler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi çerçevesinde ele alınan unsurlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.

-İç Pazarın ve Düzenleyici Yapıların Genişletilmesi: Komşu ülkelerin AB iç pazarına girmesi ve iç pazardan yararlanmasında ve ekonomik aktiviteler için istikrarlı bir çevre yaratılmasında ortak kural ve standartların varlığı önemlidir.

-Tercihli Ticari İlişkiler ve Piyasa Açılımı: Piyasa entegrasyonu için daha liberal ticari ilişkiler önem taşımaktadır. Barcelona Süreci kapsamında serbest ticaret hükümleri taşıyan anlaşmalar akdedilmiştir, ancak, piyasaların entegre edilmesi için, Akdenizli ortakların kendi aralarında benzer anlaşmalar akdetmesi gerekmektedir.¹⁴⁴

-Yasal Göç ve Kişilerin Serbest Dolaşımı: AB'nin dış sınırları, ticarete, sosyal ve kültürel değişim ile bölgesel işbirliğine engel değildir. Kişilerin ve işgücünün serbest dolaşımı uzun vadeli bir amaç olsa da, işgücünün gerekli olduğu yerlere hareketini sağlayacak mekanizmalar oluşturulabilir. AB, komşu ülkelerin yasal olmayan göçle mücadelelerine yardım edecektir.

-Ortak Güvenlik Tehditlerinin Önlenmesi ve Mücadelede Yoğunlaştırılmış İşbirliği: Terörizm, sınır ötesi organize suçlar, gümrük ve vergi kaçakçılığı, çevresel ve nükleer tehlikeler ve bulaşıcı hastalıklar gibi güvenlik tehditleri ile mücadelede işbirliği ve ortak çalışmalar önem taşımaktadır.

-Çatışma Önleme ve Kriz Yönetiminde AB'nin Siyasi Katılımı: Paylaşılan değerler, güçlü demokratik kurumlar, insan haklarına saygının kurumsallaştırılması, Birliğin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın gelişimi üzerine daha yakın ve açık diyalog sağlanmasına imkan verecektir. AB bölge ülkelerde, kriz çözümünde

¹⁴⁴ Bildiride yer alan anılan ifade, AB'nin sadece AB-Akdenizli ortak ilişkilerinin değil, ayrıca Akdenizli ortakların kendi aralarındaki ilişkilerinin de geliştirilmesini istediğinin bir

daha fazla sorumluluk üstlenmeye isteklidir.

-İnsan Haklarına Saygı, Kültürel İşbirliği ve Karşılıklı Anlayışın Sağlanması İçin Daha Fazla Çaba Gösterilmesi; Siyasi ilişkiler ile adalet ve güvenlik konularında işbirliğinin güçlendirilmesi için paylaşılan değerler ve karşılıklı anlayış temel sağlamaktadır.

-Ulaştırma, Enerji ve Telekomünikasyon Ağları ile Avrupa Araştırma Alanına Entegrasyon: AB piyasalarına ve toplumuna entegrasyon uyumlaştırılmış düzenlemeler ile uyumlu altyapıları gerektirmektedir.

-Yatırımların Teşviki ve Korunması İçin Yeni Araçlar: AB ve komşuları arasındaki refah açığının azaltılmasında, yerli ve yabancı yatırımcılar için daha istikrarlı ortamın sağlanması gerekmektedir.

-İhtiyaçlara Göre Oluşturulmuş ve Güçlendirilmiş Yardım: Coğrafi yakınlık, yerel ve bölgesel olarak sınır-ötesi ve ulus-ötesi işbirliğini teşvik edilmesini gerekli kılmaktadır.

-Yeni Finansman Kaynağı: AB'nin ve uluslararası finans kuruluşlarının yardımları, reform süreçlerinin desteklenmesi, fakirliğin azaltılması, geçiş süreçlerinin sosyal sonuçlarının hafifletilmesi ile altyapının ve özel sektörün geliştirilmesine yöneliktir.

göstergesidir.

Komisyon, Mart 2003 tarihli Bildirisi'nde, AB'nin komşu ülkelere yönelik uygulamasını önerdiği politikanın ana hatlarını tespit ederken, Komisyon'un tasarladığı yeni politika, 12 Aralık 2003'de açıklanan Avrupa Güvenlik Stratejisi¹⁴⁵ ile desteklenmektedir. Strateji Belgesi'nin "Komşularda Güvenliğin İnşası" başlığı altında, küreselleşme çağında olursa da, coğrafyanın önemini koruduğu, komşu ülkelerin iyi yönetilmesinin AB'nin çıkarına olduğu, genişlemenin AB'ni sorunlu bölgelere yaklaştırdığı ve AB'nin görevinin, Akdeniz'de ve Birliğin doğusunda iyi yönetilen ülkeler halkası oluşturmak olduğu ifade edilmekte ve genişlemenin Avrupa'da yeni ayırıcı çizgiler yaratmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Strateji Belgesi'nin, Komisyon'un daha önce açıkladığı Mart 2003 tarihli Bildirisi ile "Avrupa'da yeni ayırıcı çizgiler", "iyi yönetilen ülkeler halkası" gibi benzer kavramlar kullandığı görülmektedir.

Strateji Belgesi'nde, Arab-İsrail çatışmasının çözümünün Avrupa için stratejik öncelik olduğu, çözüm olmaksızın Ortadoğu'da diğer sorunların çözüm şansının çok az olduğu ve AB'nin genel kabul gören iki devletli çözümü desteklemekte olduğu belirtilmektedir. Strateji Belgesi'nde yer alan anılan ifadeler, Barselona Süreci ile Ortadoğu Barış Süreci'nin birbirlerinin tamamlayıcısı olduğu ve Ortadoğu sorunu çözülmediği müddetçe, Barselona Süreci'nden somut sonuçlar beklenmemesi gerektiği görüşünü destekler nitelik taşımaktadır. Strateji Belgesi'nde ayrıca, Akdeniz bölgesinin ekonomik sorunlar, sosyal huzursuzluklar ve çözülmemiş çatışmalar nedeniyle ciddi

¹⁴⁵ **A Secure Europe in a Better World; European Security Strategy**, Brussels, 12 December 2003, <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, erişim tarihi: 21.05.2007.

problemler yaşadığı ifade edilmekte, Barselona Süreci kapsamında, daha etkili ekonomik, güvenlik ve kültürel işbirliği aracılığıyla AB'nin Akdenizli ortaklarıyla ilişkilerini sürdürmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Anılan ifadede Barselona Süreci'ne atıf yapılması dikkat çeken bir husustur. Dolayısıyla Strateji Belgesi, Akdeniz ülkeleri için Barselona Süreci'ni ikame edecek bir politika oluşturulması niyetinin bulunmadığının göstergesidir.

Avrupa Komşuluk Politikası'nın Barselona Süreci'ni ikame eden bir politika olmadığı, Komisyon'un, 11 Mart 2003 tarihli Bildirisi ve 12 Mayıs 2004 tarihli Bildirisi¹⁴⁶ ile altı çizilen bir husus olmuştur. Bildirilerde, Avrupa Komşuluk Politikası'nın mevcut politikalara istinat edeceği, mevcut işbirliğini güçlendireceği ve Komşuluk Politikası'nın Akdeniz bölgesinde Barselona Süreci ve Ortaklık Anlaşmaları aracılığıyla uygulanacağı belirtilmektedir. Avrupa Komşuluk Politikası'nın uygulanması, Barselona Süreci'nin ve Akdeniz ülkeleri ile akdedilen Ortaklık Anlaşmaları'nın sona erdiği anlamına gelmemektedir. Bir başka deyişle, AB ve Akdeniz ülkeleri arasındaki ilişkilerde Barselona Süreci ve Avrupa Komşuluk Politikası birlikte mevcudiyetini sürdürecektir.

Avrupa Komşuluk Politikası'nın, Akdeniz Bölgesinde Barselona Süreci ve Ortaklık Anlaşmaları aracılığıyla uygulanacağı Bildiri'de ifade edilmiş olsa da, Avrupa Komşuluk Politikası ile yeni bir uygulama aracı oluşturulmuştur.

¹⁴⁶ Commission of the European Communities, **Communication From The Commission: European Neighbourhood Policy Strategy Paper**, 12.05.2004, Brussels, COM (2004) 373.

Anılan araç, Komisyon'un her bir komşu ülkede ekonomik ve siyasi koşulları değerlendiren ülke raporlarına istinat eden ve her bir komşu ülkede kısa ve orta dönemde gerçekleştirilmesi planlanan ekonomik ve siyasi reformları belirleyen Eylem Planları'dır. Cezayir, Belarus, Libya ve Suriye hariç, Avrupa Komşuluk Politikası kapsamındaki ülkelerle Eylem Planları tamamlanmıştır. Eylem Planları'ndaki taahhütlerin uygulanması daha önce komşu ülkelerle akdedilmiş olan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları ile Ortaklık Anlaşmaları kapsamında oluşturulan kurumlar tarafından izlenecektir. Bu husus, Eylem Planları'nın, daha önce komşu ülkelerle akdedilen Antlaşmaları ikame etmeyeceğinin göstergesidir.

Komisyon'un, 12 Mayıs 2004 tarihli Bildirisi'nde, Eylem Planları'nın iki temel unsuru olduğu belirtilmektedir. Birinci unsur; paylaşılan değerlere ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın amaçlarına bağlılığı güçlendirilmesine yönelik eylemlerin taahhüt edilmesi, ikinci unsur; komşu ülkeleri AB'ne daha da yakınlaştıracak eylemlerin taahhüt edilmesidir.

Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında, AB komşu ülkelere aynı olanakları sağlayacak olsa da, komşu ülkeler arasında "farklılaşma"nın komşuluk politikasının temeli olacağı Komisyon'un Bildirileri'nde ifade edilmektedir. Bu durumun nedeni, komşu ülkelerin reformları üstlenme kapasitelerinin farklı olduğunun düşünülmesidir. Bu durumda, AB'nin her komşu ülkeden aynı beklenti içinde bulunmadığı anlaşılmaktadır. Zira, Eylem Planları'nda yer alan kısa ve orta vadeli önceliklerin gerçekleştirilmesinde, AB

ile Ortaklık Anlaşmaları akdetmiş Akdeniz ülkeleri ile AB ile Ortaklık Anlaşması akdetmemiş Libya'dan aynı hızı beklemek doğru bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Ayrıca, Avrupa Komşuluk Politikası'ndan komşu ülkelerin faydalanması, siyasi ve ekonomik reformları gerçekleştirme kapasitelerine göre değişecektir. Bu durum, Avrupa Komşuluk Politikası'nda "koşulluluk" prensibinin mevcudiyetini göstermektedir. Bir başka deyişle, komşu ülke AB'nin değer ve kurallarını ne kadar çok benimserse, AB ile ilişkileri de o kadar artacaktır.¹⁴⁷ Anılan husus, 3 Eylül 2007 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirilen ve Avrupa Komşuluk Politikası kapsamındaki ülkelerin davet edildiği konferansta, Komisyon Başkanı Barroso tarafından da vurgulanmıştır. Konuşmasında komşu ülke temsilcilerine seslenen Barroso, AB'ne ne kadar yakınlaşmak istiyorsanız ve reform sürecine ne kadar çok bağlılık gösterirseniz, size hedeflere ulaşmada daha fazla yardım, ilişkilerimizi genişletmek ve derinleştirmekte o kadar fırsat sunacağız demektedir.¹⁴⁸

Avrupa Komşuluk Politikası'nın uygulama aracı olan Eylem Planları kapsamında yer alan başlıklar,

-Siyasi diyalog ve reform (demokrasi, hukuk devleti, insan hakları ve temel özgürlükler, güvenlik politikasında işbirliği)

¹⁴⁷ Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında uygulanan "koşulluluk" prensibi, "olumlu koşulluluk" prensibidir. Zayıf performansın cezalandırılması değil, iyi performansın ödüllendirilmesi söz konusudur. M. Emerson, **European Neighbourhood Policy: Strategy or Placebo?**, CEPS Working Document, No.215/November 2004, s.15.

¹⁴⁸ Jose Manuel Durao Barroso, **Shared challenges, shared futures: Taking the neighbourhood policy forward**, 3 September 2007, Brussels, SPEECH/07/502, http://ec.europa.eu/world/enp/conferences_2007_en.htm, erişim tarihi:11.09.2007.

-Ekonomik ve sosyal reform (refahın sağlanması, kamu finansmanı, kamu borcu ve büyüme, işleyen piyasa ekonomisi, bölgesel ve kırsal kalkınma, istihdam politikası, sosyal politika, sürdürülebilir kalkınma)

-Ticaret (malların serbest dolaşımı, gümrükler, teknik düzenlemeler, yerleşme hakkı, şirketler hukuku, hizmetler, sermayenin serbest dolaşımı, kişilerin serbest dolaşımı)

-Diğer önemli konular (vergilendirme, rekabet politikası, fikri ve sınai haklar, kamu alımları, istatistik, mali kontrol)

-Adalet ve içişlerinde işbirliği (göç, sınır kontrolleri, organize suçlarla mücadele, uyuşturucu, kara paranın önlenmesi, adli işbirliği)

-Ulaştırma, enerji, telekomünikasyon, çevre, araştırma ve geliştirme

-Halklar arasında diyalog (eğitim, gençlik, kültürel konular, sivil toplum, sınır ötesi işbirliği, kamu sağlığı)

şeklinde sıralanabilir.

Görüldüğü üzere, AB'nin komşu ülkeler ile ilişkileri kapsamında yer alan konular, aday ülkelerin üyelik öncesi müktesebat uyum çalışmalarında yer alan başlıklar ile örtüşmekte, bir başka deyişle, aday ülke ile müzakere fasılları kapsamında yer alan konular, Komşuluk Politikası kapsamında da

yer almaktadır. Komşu ülkelere yönelik politikanın oluşturulması ve uygulanmasında, genişleme stratejisinden esinlenildiği görülmektedir. Bu durum, Komisyon eski başkanı Romano Prodi'nin AB ve komşu ülkeler arasındaki oluşturulması planlanan ilişki için "kurumlar dışında her şeyi paylaşmak" sözünü ve komşu ülkeler ile "üyelikten az ama ortaklıktan öte" ilişki önermesini hatırlatmaktadır.¹⁴⁹ AB, Avrupa Komşuluk Politikası ile üyelik perspektifi bulunmayan komşu ülkelerin, AB'nin değer ve kurallarını benimsemesini, ancak üyelik beklentisi içinde de bulunmamasını istemektedir. Bu durumdan, Avrupa entegrasyon hareketinin iki farklı düzeyde sürdürülmek istendiği anlaşılmaktadır. Avrupa entegrasyon hareketinin sürdürüldüğü birinci boyut, üye devletler ve aday devletlerin içinde bulunduğu entegrasyon boyutudur. İkinci boyut ise, AB ve komşu ülkelerin içinde bulunduğu uygulanması planlanan entegrasyon boyutudur. Bir başka deyişle, AB, Yeni Komşuluk Politikası aracılığıyla, AB dışı entegrasyon sürecini başlatmış bulunmaktadır.

Yukarıda, Barselona Süreci'nin MEDA mali aracı ile desteklediği belirtilmiştir. AB, Doğu komşuları için de TACIS programını uygulamaktaydı. Avrupa Komşuluk Politikası'nın başlaması ile farklı adlar taşıyan mali araçların tek bir isim altında toplanmasına karar verilmiştir. 1 Ocak 2007 tarihinden itibaren, AB'nin çeşitli yardım programlarının yerini Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı (ENPI) almıştır. Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı ile, Eylem Planları'nda yer alan önceliklerin ve sınır-ötesi işbirliğinin

¹⁴⁹ R. Prodi, **A Wider Europe- A Proximity Policy as the key to stability**, 2002, SPEECH/02/619, http://ec.europa.eu/external_relations/news/prodi/sp02_619.htm, erişim

desteklenmesi planlanmaktadır. 2007-2013 mali perspektif döneminde ENPI'ye 12 milyar Avro ayrılmıştır. Söz konusu miktar, komşu ülkelere yönelik yardımlarda %32'lik bir artışı ifade etmektedir. Komşu ülkelerin ENPI'den alacakları pay, ihtiyaçlarına, yardımı hazmetme kapasitelerine ve reformları uygulama yeteneklerine bağlı olarak değişecektir.¹⁵⁰

Avrupa Komşuluk Politikası, AB'nin komşu ülkelere yönelik mali yardım araçlarını da tek bir mali yardım aracına dönüştüren bir politikadır. Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında oluşturulan Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı, daha önce uygulanan mali araçların yerini alsa da, Avrupa Komşuluk Politikası Barselona Süreci'nin ve Eylem Planları da komşu ülkelerle akdedilen anlaşmalarının yerini almamakta, aksine Komşuluk Politikası mevcut ilişkilere istinat eden ve mevcut ilişkileri güçlendirmeye yönelik politika niteliğini taşımaktadır. Avrupa Komşuluk Politikası Barselona Süreci'ni ikame etmediğine göre, Barselona Süreci, Avrupa Komşuluk Politikası'nın Akdeniz ülkelerinde uygulanmasına temel olan ve devam eden bir süreçtir.

Avrupa Komşuluk Politikası genellikle temel özellikleri dikkate alınarak eleştirilmektedir. Ayrıca, politikanın AB –Akdeniz ülkeleri ilişkilerinde Barselona Süreci temel alınarak eleştirilmesi de gerekmektedir.

tarihi: 30.07.2007

¹⁵⁰ AB'nin yardım öncelikleri, "Country Strategy Papers", "National Indicative Programmes" ve "Annual Programmes" ile tespit edilmektedir. "Eylem Planları"nda yer alan öncelikler de, yardımların programlanmasına rehber olmaktadır. "**European Neighbourhood Policy: Funding**", http://ec.europa.eu/world/enp/funding_en.htm, erişim tarihi: 02.04.2007.

Antonio Missiroli,¹⁵¹ Avrupa Komşuluk Politikası'nı genel özellikleri itibariyle eleştirmektedir. Missiroli'ye göre, öncelikle politikanın adı yanlıştır, politika Avrupa'nın değil, Avrupa Birliği'nin politikasıdır. Avrupa ve Avrupa Birliği aynı anlama gelmediğine göre, Ukrayna açısından bakıldığında, Ukrayna Avrupa'dadır, Avrupa'nın komşusu değildir. Bu nedenle, politikanın adı Avrupa Birliği'nin Komşuluk Politikası olmalıdır.¹⁵² Avrupa Komşuluk Politikası, Akdeniz ülkeleri ve Doğu Avrupa ülkeleri gibi birbirlerinden farklı ülkeleri aynı kapsama almaya çalışmaktadır ve Komşuluk Politikası, tek bir politika değil, ikili ilişkilerinin oluşturduğu bir sistemdir.

Avrupa Komşuluk Politikası'nın, komşu ülkelere "AB iç pazarında yer almak" ödülünü sunmaya yönelik olduğu yukarıda belirtilmiştir. "AB iç pazarında yer almak" ödülü, Missiroli tarafından, inandırıcılığı olmayan bir ödül olarak değerlendirilmektedir.¹⁵³ Bu durumun nedeni, AB'nin, tarım piyasasını ve istihdam piyasasını açmakta istekli olmayacağı, komşu ülkelerin de, iç pazar mevzuatını uygulayamayacağı ya da uygulamak istemeyeceğidir.

¹⁵¹ Antonio Missiroli, **The ENP three years on: where from-and where next?**, European Policy Centre, Policy Brief, March 2007.

¹⁵² AB'nin komşu ülkelere yönelik politikası için "Avrupa Komşuluk Politikası (European Neighbourhood Policy)" önerilen ilk isim değildir. Daha önce "Daha Geniş Avrupa (Wider Europe)" ve "Yakınlık Politikası (Proximity Policy)" gibi isimler önerilmiştir. Bkz.K. E. Smith, "The Outsiders:The European Neighbourhood Policy", **International Affairs**, Vol.81,no.4, s.759.

¹⁵³ EFTA ülkelerinden Norveç, İzlanda ve Liechtenstein, AB'ne üye olmaksızın Avrupa ekonomik alanı aracılığıyla 1994'den beri AB iç pazarında yer almaktadır. Anılan ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmışlık düzeyi, AB üyelerine benzer olup, nüfusları da nispeten azdır. M. Dodini, M. Fantini, "The EU Neighbourhood Policy: Implications for Economic Growth and Stability", **Journal of Common Market Studies**, 2006, Volume 44, Number 3, s.511-512. Bu nedenle, EFTA ülkelerinin AB iç pazarında yer alması, mevcut koşullarda Akdeniz ülkelerinin AB iç pazarında yer alabileceğini destekleyen bir örnek olmaktan uzaktır.

AB'nin Akdeniz politikasının gelişiminin değerlendirilmesinde, AB'nde uygulanmakta olan Ortak Tarım Politikası nedeniyle, AB ve Akdeniz ülkeleri arasındaki ticari ilişkiler kapsamında tarım ürünlerinde bir serbest ticaret alanı yaratılmasının hiç bir zaman hedeflenmediği görülmektedir. Ortak Tarım Politikası uygulaması devam ettiği müddetçe, Akdeniz ülkelerinin tarım ürünlerinin AB iç pazarında serbest dolaşımının sağlanması ihtimali bulunmamaktadır. Diğer taraftan, AB'nde işgücünün serbest dolaşımının sorunsuz bir konu olmadığı ve yeni üye ülkelerin¹⁵⁴ işçilerinin AB'nde serbest dolaşımı için geçiş süreleri öngörüldüğü hususları dikkate alınır, komşu ülke işçilerin AB iç pazarında serbest dolaşma hakkından yararlanması çok zor görülmektedir. Anılan hususlar, Missiroli'yi eleştirilerinde haklı kılmaktadır.

“Avrupa iç pazarında yer almak” ödülü mevcut koşullarda inandırıcı olmadığına göre, Avrupa Komşuluk Politikası'nın anılan ödül ile komşu ülkelerin AB değer ve kurallarını benimsemesini sağlayıp sağlayamacağı da tartışılması gereken bir konudur. Nihai ödül inandırıcı olmasa da, Eylem Planları'nda yer alan diğer teşvikler aşağıdaki gibi sıralanabilir;

-AB iç pazarında yer almanın yanısıra, AB politika ve programlarına katılma fırsatı,

-siyasi işbirliğinin geliştirilmesi,

-ekonomilerin açılması ve ticaret engellerinin kaldırılması,

¹⁵⁴ AB'nin beşinci genişlemesinde, Malta ve “Kıbrıs” hariç, diğer yeni üye ülke işçilerinin serbest dolaşımının üyelikle birlikte gerçekleşmesini önlemek amacıyla geçiş süreleri

- artan mali yardım,
- kültür, eğitim, çevre, teknik ve bilimsel konularda Topluluk programlarına iştirak edilmesi,
- AB kural ve standartlarına uyuma yönelik mevzuat uyum çalışmalarının desteklenmesi,
- ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi,¹⁵⁵

Söz konusu teşvik unsurlarının, komşu devletlerde reform süreçlerinin üstlenilmesini ve sürdürülmesini destekleyeceği düşünülmektedir. 2002 yılında Prodi, AB'ne katılım hedefinin, reformların gerçekleştirilmesinde etkili teşvik unsuru olduğunu belirtirken, daha az tutkulu hedefler neden etkili olmasın ki diye sormaktadır.¹⁵⁶

Avrupa Komşuluk Politikası, Barselona Süreci temel alınarak değerlendirilirse, Komşuluk Politikası'nın Barselona Süreci'ne yeni ve önemli bir unsur katmadığı ileri sürülebilir. Akdeniz ülkeleri açısından Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında gerçekleştirilen, Barselona Süreci kapsamında akdedilen Ortaklık Anlaşmaları hedeflerinin, Eylem Planları aracılığıyla tekrar vurgulanmasıdır. Yukarıda da belirtildiği üzere, Akdeniz Bölgesi'nde barış, istikrar ve refah alanı yaratmak amacıyla üç sütuna istinat

uygulanmasına başvurulmuştur.

¹⁵⁵ J. Kelley, "New Wine in Old Wineskins: Promoting Political Reforms through the New European Neighbourhood Policy", **Journal of Common Market Studies**, 2006, Volume 44, Number 1, s. 37.

¹⁵⁶ K.E. Smith, 2005, s.768.

eden Barselona Süreci, Avrupa Komşuluk Politikası tarafından ikame edilmemekte ve her iki politika eş anlı uygulanmaktadır. Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında yer alan ve AB'ne üyelik perspektifleri olabileceğini düşünen Doğu Avrupa ülkeleri tarafından isteksiz karşılanan Avrupa Komşuluk Politikası'nı Akdeniz ülkeleri için çekici kılan, AB iç pazarında yer alma durumudur. Avrupa Komşuluk Politikası'nı, Akdeniz ülkeleri için çekici kılan unsur, inandırıcılıktan yoksun olduğuna ve yukarıda sıralanan diğer teşvik unsurları da Akdeniz ülkeleri için yeni unsur niteliği taşımadığına göre, Barselona Süreci kapsamındaki Akdeniz ülkeleri için Avrupa Komşuluk Politikası yeni ve önemli bir açılım yapmaktan uzaktır. Bu durum, Küresel Akdeniz Politikası uygulanırken, ilişkilere ivme kazandırmak amacıyla Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası'nın uygulanmasını hatırlatmaktadır. Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası, Küresel Akdeniz Politikası'na yeni bir açılım getirmemiştir. AB'nin Akdeniz politikasına getirilen açılım Barselona Süreci'dir ve Avrupa Komşuluk Politikası da, iddialı hedeflerine rağmen Barselona Süreci'ne yeni bir açılım getirmemiştir.

Ancak, Avrupa Komşuluk Politikası'nın yukarıda bahsi geçen "farklılaşma" unsuru, Elisabeth Johansson-Nogues¹⁵⁷ tarafından AB-Akdeniz ülkeleri arasındaki ilişkileri canlandıracak bir unsur olarak değerlendirilmekte ve "farklılaşma" unsuru ile çok vitesli bir

¹⁵⁷ E. Johansson-Nogues, "Profiles: A Ring of Friends?The Implications of the European Neighbourhood Policy for the Mediterranean", **Mediterranean Politics**, 2004, 9:2, s.243-244.

Akdeniz bölgesi yaratılacağı, diğerleri reformları gerçekleştirilmede başarısız olsalar bile, reform sürecinde ilerleyen Akdeniz ülkesinin, Komşuluk Politikasının sağladığı imkanlardan bireysel olarak faydalanabileceği ifade edilmektedir. Ancak, Avrupa Komşuluk Politikası'nın sağlamayı planladığı nihai hedef, "iç pazarda yer alma" durumu olduğuna ve bu hedef de günümüz koşullarında çok gerçekçi görünmediğine göre, hedefe ulaşma açısından yapılan değerlendirmede "farklılaşma" unsurunun, Akdeniz ülkeleri arasında ciddi bir farklılaşma yaratmayacağı ifade edilebilir.

Komisyon, 4 Aralık 2006 tarihinde yayınladığı bildirisinde,¹⁵⁸ Avrupa Komşuluk Politikası'nın güçlendirilmesine yönelik yedi öneride bulunmuştur.

Anılan öneriler,

-Komşu ülkeler ile ekonomik ilişkilerin, malların ve hizmetlerin serbest dolaşımını aşacak şekilde geliştirilmesi,

-Kişilerin serbest dolaşımı kapsamında, komşu ülke vatandaşlarının makul sürede ve makul maliyette kısa süreli vize ediniminde kolaylık sağlanması ve vize prosedürlerinin gözden geçirilmesi,

¹⁵⁸ Commission of the European Communities, **Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Strengthening the European Neighbourhood Policy**, Brussels, 4 December 2006, COM (2006) 726 final.

-AB ve komşu ülke halklarının birbirlerini tanımaları ve birbirlerinin kültürlerini daha iyi anlamaları için fırsatlar yaratılması, değişim programlarının desteklenmesi,

-Komşu ülkelerin siyasi ve ekonomik koşullarının birbirlerinden farklı olması nedeniyle, "farklılaşma" unsurunun politikanın temeli olarak sürdürülmesi, ancak, ortak çıkar ve sorunların çok taraflı düzeyde değerlendirilmesi,

-Siyasi işbirliğinin güçlendirilmesi, AB'nin daha aktif rol oynamasının sağlanması,

-Bölgesel işbirliği ve diyalogun güçlendirilmesi,

-Avrupa Komşuluk Politikasının mali aracı olan Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı kaynaklarında artış sağlanması ve fonların etkisinin maksimize edilmesi,

Komisyonun, Avrupa Komşuluk Politikası'nı güçlendirmeye yönelik önerilerinin başarısı, önerilerin uygulamaya geçirilmesinde gösterilecek iradeye ve Avrupa Komşuluk Politikası'nın hedefini uygulanabilir kılacak şekilde AB politikaları ve müktesebatında yapılacak değişikliklere bağlıdır.

2. ANAYASAL ANTLAŞMA’NIN ONAY KRİZİ SONRASI AVRUPA BİRLİĞİ DIŞ POLİTİKASINA İLİŞKİN TARTIŞMALAR

Avrupa entegrasyon hareketinde, 1990’ların sonu ile 2000’li yılların başı, Avrupa Birliği’nin genişleme perspektifinin de gözönünde bulundurulmasıyla, Birliğin geleceğine ilişkin tartışmaların yoğunluk kazandığı bir dönem olmuştur. Bir başka deyişle, genişleme politikasının derinleşme politikasını arka plana atmasını önleyebilmek amacıyla, anılan dönem, derinleşme tartışmasının gündemde olduğu bir dönemdir. 14-15 Aralık 2001 tarihinde Laeken’de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirvesi’nde, Birliğin geleceğinin tartışılması amacıyla, üye ve aday devlet hükümet ve parlamento temsilcilerinin katılımıyla Konvansiyon toplanmasına karar verilmiştir. Avrupa Birliği dış politikası iç ve dış etkenler tarafından şekillendiğine göre, bir iç etken olarak anılan tartışmaların ve Konvansiyon çalışmalarının dış politikaya yansımaları kaçınılmaz olacaktır.

Zirve Sonuç Bildirgesi’ne ¹⁵⁹ eklenen “Avrupa Birliği’nin Geleceğine İlişkin Laeken Deklarasyonu”nda, Birliğin daha demokratik, daha şeffaf ve daha etkin olması gerektiği vurgulanmış ve Birliğin geleceğine ilişkin ifade edilen sorular arasında, ODGP’nin nasıl geliştirileceği sorusu da yer almıştır.

¹⁵⁹ **Presidency Conclusions**, European Council Meeting in Laeken 14 and 15 December 2001, SN 300/1/01/REV1.

Konvansiyon çalışmalarında hazırlanan taslak Anayasal Antlaşma, 29 Ekim 2004 tarihinde Roma'da üye devlet temsilcileri tarafından imzalanmış, üye devlet ulusal mevzuatına göre onaylanması gereken Anayasal Antlaşma, Fransa ve Hollanda'da 2005 yılında gerçekleştirilen referandumlar ile reddedilince, Anayasal Antlaşma onay krizi başlamıştır. Anayasal Antlaşma tüm üye devletler tarafından onaylanmaması nedeniyle yürürlüğe girmemiş olsa da, Konvansiyon'daki tartışmalar ve Anayasal Antlaşma'nın dış politikayı da etkileyecek kurumsal yapılanmaya ilişkin hükümleri, daha etkili bir dış politika geliştirilmesine ilişkin günümüz tartışmalarına zemin oluşturduğundan önem taşımaktadır.

Konvansiyon çalışmalarında, Avrupa Halkları Partisi ve Avrupa Sosyalistleri, komşu ülkelerle özel komşuluk politikasının geliştirilmesine ilişkin hükümlerin Anayasal Antlaşma'ya dercedilmesini istemişlerdir. Avrupa Sosyalistleri, AB'ne üyeliği söz konusu olmayan komşu ülkeler için yeni bir statü yaratılmasının akıllıca olacağını, bu şekilde komşularla siyasi, ekonomik ve kültürel bağların güçlendirileceğini ifade ederken, Avrupa Halkları Partisi Doğu Avrupa ve Akdeniz ülkeleri ile "Avrupa Ortaklığı" yaratılmasını önermiştir.¹⁶⁰ Anılan görüşler ışığında, Anayasal Antlaşma'ya, bir refah alanı ve komşu ülkelerle iyi komşuluk ilişkileri kurulmasını amaçlayan ve Birliğin değerlerine istinat eden özel ilişkilerin geliştirileceğine ilişkin hüküm konulmuştur.

¹⁶⁰ M. Vahl, November 2006, s.14-15.

Anayasal Antlaşma ile, Dışışleri Konseyi'ne başkanlık edecek, Komisyon'da başkan yardımcılığı görevini üstlenecek ve ODGP'nda Birliği temsil edecek Birlik dışışleri bakanı görevinin ihdas edilmesi ve dışışleri bakanına görevinde yardım edecek "European External Action Service" birimi oluşturulması öngörölmüştür.

Yukarıda belirtildiği gibi, Avrupa Birliği, Maastricht Antlaşması hükümlerine istinaden Ortadoğu'ya özel temsilci atamış, Amsterdam Antlaşması hükümlerine istinaden de ODGP Yüksek Temsilciliği görevi ihdas edilmiştir. Her iki gelişme, AB'ne uluslararası politikada görünürlük kazandırma yönünde önemli adımlardır. Anılan adımlar, bir AB dışışleri bakanının göreve başlaması ile tamamlanabilecektir.

Diğer taraftan Konvansiyon çalışmalarında, Konsey başkanlığının 6 aylık süreler itibariyle rotasyon sistemine göre üye devletler arasında yürütülmesinin, çalışmalarda sürekliliği sağlayamaması yönünde eleştirilmesi nedeniyle, yarı süreli Konsey başkanlığı oluşturulması gündeme gelmiştir. Yarı süreli dönem başkanlığı ODGP'nin uygulanmasında etkinliği sağlama açısından önemli katkı yapacak niteliktedir.

21-22 Haziran 2007 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi toplantısında, Anayasal Antlaşma onay sürecinde yaşanan kriz ele alınmış olup, anılan krizin çözölməsi gerektiği görüşü kapsamında ve bir

Reform Antlaşması¹⁶¹ hazırlanması amacıyla hükümetlerarası konferans toplanmasına karar verilmiştir. 21-22 Haziran 2007 tarihli Avrupa Konseyi toplantısı Sonuç Bildirgesi 1 No.lu ekinde yer alan, Birlik dışişleri bakanının “Dışişler ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi” olarak adlandırılacağına ilişkin ifadeyi, AB dışişleri bakanı görevi ihdas edilmesi yönünde ciddi bir iradenin varlığının göstergesi olarak değerlendirmek mümkündür. Diğer taraftan anılan Ek'te yer alan, bir başkanlık ofisinin oluşturulması ve 6 aylık Konsey başkanlığı sisteminin değiştirilmesi ifadeleri de, AB'nin kurumsal yapılanmasında, Anayasal Antlaşma ile öngörülen kurumsal değişikliklerin Reform Antlaşması ile tekrar gündeme geleceğinin göstergeleridir. Anayasal Antlaşma'da yer alan kurumsal yapılanmaya ilişkin hükümlerin, yapılması planlanan Reform Antlaşması'na yansımaları halinde, anılan kurumsal değişikliklerin bir iç etken olarak AB'nin dış politika oluşturma ve uygulama sürecine ve buna bağlı olarak AB'nin Akdeniz Politikası'na, AB'nin dış politikada görünürlüğü artırma açısından yapacağı katkı nedeniyle olumlu yansıtacağı düşünülebilir.

¹⁶¹ Anayasal Antlaşma'nın Fransa ve Hollanda'da gerçekleştirilen referandumlar sonucu reddedilmesi ile yaşanan kriz ortamında, Kurucu Antlaşmalar'da değişiklik yapacak bir Antlaşma'nın, “Anayasa” ya da “Anayasal Antlaşma” olarak adlandırılması hususunda tereddütler hasıl olmuştur. Haziran 2007 yılında gerçekleştirilen Zirve'de, “Reform Antlaşması” kavramının kullanılması, anılan tereddütlerin göstergesi olması açısından önemlidir.

3.AKDENİZ BİRLİĞİ ÖNERİSİ

Avrupa Birliği'nin Avrupa Komşuluk Politikası kapsamına alınmasına rağmen, asıl olarak Barselona Süreci'ne istinat eden Akdeniz ülkeleri ile olan ilişkileri, Sarkozy'nin Fransa cumhurbaşkanlığı seçim kampanyası sırasında 6 Mayıs 2007 tarihinde açıkladığı Akdeniz Birliği kurulması yönündeki önerisi ile yeniden tartışmaya açılmıştır.

Sarkozy, Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin bir Birlik oluşturmasını ve Barselona Süreci'nden daha etkin olacak anılan Birliğe siyasi, ekonomik ve güvenlik konularında yetki ve görevler verilmesini önermiştir. Sarkozy'nin önerdiği Birlik, siyasi, ekonomik ve kültürel birlik niteliğinde olacaktır. Önerilen Birlik yapısının Barselona Süreci'nin üç boyutunu aynen yansıttığı görülmektedir. Sarkozy, Akdeniz Birliği kapsamındaki çalışmaların özellikle organize suçlar, terorizm ile yasadışı göç ile mücadele, sürekli kakınmanın ve enerji güvenliğinin sağlanması konularında yoğunlaşmasını öngörmektedir.¹⁶²

Anılan öneri Akdeniz'e komşu ülkeler tarafından farklı tepkilerle karşılanmış ve böyle bir Birliğin oluşturulması halinde Barselona Süreci'nin devam edip etmeyeceği, Barselona Süreci'nin devam etmesi durumunda da Akdeniz Birliği kapsamındaki politikalar ile Barselona Süreci arasında herhangi bir rekabetin oluşup oluşmayacağı tereddütler yaratmıştır. Diğer

¹⁶² "Sarkozy sounds out basis for Mediterranean Union", published in Monday 16 July 2007, www.euractiv.com.

önemli bir husus ise Akdeniz'e kıyısı olmayan Avrupa Birliği üyelerinin Akdeniz Birliği içinde rollerinin ne olacağıdır. Bu kapsamda, Akdeniz Birliği önerisine Almanya'nın ilk tepkisi sert olmuştur. 5 Aralık 2007 tarihinde konuya ilişkin görüşlerini açıklayan Merkel, Avrupa Birliği'nin Akdeniz politikasının sadece Akdeniz'e kıyı devletler ile sınırlandırılmasına karşı çıkarak, bu durumun tercih etmeyeceği bir gerilim yaratacağını belirtmiştir.¹⁶³

Diğer taraftan, Sarkozy'nin Akdeniz Birliği oluşturulması önerisinin Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğini engellemeye yönelik bir girişim ve Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine bir alternatif olarak değerlendirilmesi nedeniyle Türkiye'nin anılan öneriye şiddetle karşı çıktığını belirtmekte fayda vardır. M. Emerson ve N. Tocci, önerinin Avrupa Birliği içinde istenmeyen Türkiye'ye, Akdeniz Birliği içinde önemli bir rol verilmesine yönelik bir girişim olarak yorumlandığını ifade etmektedir.¹⁶⁴

Sarkozy'nin Akdeniz Birliği oluşturulması yönündeki önerisinin tartışılmaya başlandığı dönemde gerçekleştirilen 14 Aralık 2007 tarihli Zirve'nin Sonuç Bildirgesi'ne konuya ilişkin açık bir ifade eklenmediği görülmektedir.¹⁶⁵ 13-14 Mart 2008 tarihlerinde gerçekleştirilen Zirve'de ise, Sonuç Bildirgesi'ne "Statement on Barcelona Process: Union for the Mediterranean" başlıklı bir ek eklenmiş ve anılan belgede, Konseyin tüm

¹⁶³ M. Emerson, "Makig Sense of Sarkozy's Union for the Mediterranean", CEPS Policy Brief, No.155, March 2008, www.ceps.be.

¹⁶⁴ M. Emerson, N. Tocci, "A Little Clarification, please, on the Union of the Mediterranean", CEPS Commentary, 8 June 2007 www.ceps.be.

¹⁶⁵, Presidency Conclusions, Brussels European Council 14 December 2007 16616/1/07,REV.1.

Avrupa Birliği üyeleri ile üye olmayan Akdeniz ülkelerini içerecek bir Birlik oluşturulmasını onayladığı belirtilerek, 13 Temmuz 2008 tarihinde Paris’de gerçekleştirilecek Zirve’de Avrupa Komisyonu Akdeniz Birliği’nin içeriğine ilişkin gerekli önerileri sunmaya davet edilmiştir.¹⁶⁶ Burada altı çizilmesi gereken husus, Bildirge’de, Barcelona Sureci ve Akdeniz için bir Birlik kavramlarının birlikte kullanılmasıdır. Anılan durum, AB üye devletlerinin Akdeniz için bir Birlik oluşturulmasına yönelik öneriyi, Barcelona Süreci’ne alternatif olarak görmediklerinin göstergesidir. Dolayısıyla, Sarkozy’nin önerisi AB tarafından Barcelona Süreci’ni güçlendirecek ve sürece ivme kazandıracak bir fırsat olarak görülmektedir.

13-14 Mart 2008 tarihli Zirve ile, Akdeniz Birliği oluşturulmasına yönelik önerinin, Sarkozy’nin önerisi olmaktan çıktığı ve Avrupa Birliği’nin resmen gündemine girdiği görülmektedir.

Sarkozy’nin önerisinin içerik anlamında net olduğunu ve ayrıntılı olarak planlandığını belirtmek çok zordur. Diğer taraftan anılan önerinin yeni bir öneri olduğu ve zamanla içeriğinin netlik kazanacağını beklemek ve öneriyi Avrupa Birliği’nin Akdeniz politikasının tekrar gözden geçirilmesi için bir fırsat olarak görmek gerekir. 13-14 Mart 2008 tarihlerinde gerçekleştirilen Zirve’de Komisyon’un Avrupa Konseyi tarafından konu üzerinde önerilerini sunmaya davet edilmesi, Avrupa Birliği üye devlet ve hükümet başkanları tarafından Akdeniz Birliği oluşturma önerisinin öncelikle fikir düzeyinde somutlaştırılması gerektiğinin göstergesidir.

¹⁶⁶ **Presidency Conclusions, Brussels European Council 13/14 March 2008, 7652/08.**

Bu durumda Komisyon, “nasıl bir Akdeniz Birliği?” sorusuna yanıt arayacaktır. Ancak bu soruya arayacağı yanıt, Barselona Süreci ve Akdeniz ülkeleri açısından Avrupa Komşuluk Politikası nasıl geliştirilebilir sorularına yanıt aramaktan bağımsız olmayacaktır. Oluşturulacak bir Akdeniz Birliği, kapsam açısından Barselona Süreci ve Avrupa Komşuluk Politikası’ndan daha geniş, uygulama açısından da daha etkin olmalıdır, ancak bu şekilde Akdeniz Birliği’nin oluşturulması anlamlı olacak ve bir dublikasyon olarak nitelendirilmeyecektir.

SONUÇ

Avrupa Birliği'nin dış politikası, uluslararası politikada yaşanan olaylar, değişimler ve gelişmelerin oluşturduğu dış etkenler ve Avrupa entegrasyon hareketinin ve Birlik iç dinamiklerinin oluşturduğu iç etkenler tarafından şekillenmektedir. Avrupa Birliği dış politikasına şekil veren iç ve dış etkenler arasında da bir etki-tepki ilişkisi söz konusudur. Avrupa Birliği dış politikasına şekil veren iç etken olarak Avrupa entegrasyon hareketi, uluslararası politikada yaşanan olaylar, gelişmeler ve değişimlerden bağımsız bir süreç olmayıp, uluslararası gelişmelere yanıt niteliği taşımakta ve Avrupa Birliği'ni uluslararası ilişkilerde etkili bir aktör haline getirmeye yönelmektedir. Bizzat II. Dünya Savaşı sonrası sorunlara bir yanıt ve çözüm arayışı niteliğinde başlayan Avrupa entegrasyon hareketi, yine uluslararası gelişmelere tepki ve sorunlara çözüm arayışı olarak devam etmektedir. Devam eden Avrupa entegrasyon süreci, böylelikle dinamik niteliğini de göstermektedir. Dolayısıyla, Avrupa Birliği'nin Akdeniz politikası, hem uluslararası gelişmelerin hem de Avrupa entegrasyon sürecinin şekil verdiği bir politika olarak, Avrupa Birliği'nin dış politikasının dinamik yapısını yansıtır şekilde gelişmektedir. Ayrıca, Birliğin Akdeniz politikası kapsamında, Ortadoğu sorunu taraflarının da yer alması, Avrupa Birliği'nin Akdeniz politikası ile Ortadoğu sorunu arasında kaçınılmaz bir ilişki kurmuştur.

II. Dünya Savaşı'nın oluşturduğu uluslararası ortamda, savaşı Batı Avrupa ülkeleri arasında imkansız kılmak ve Batı Almanya'yı kontrol altında

tutabilmek amacıyla 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulması ile başlayan Avrupa entegrasyon hareketi, ekonomik entegrasyon niteliği taşıdığından, Avrupa Toplulukları da uluslararası politikada ticaret anlaşmaları yapmak ve mali yardımda bulunmak gibi ekonomik araçlar kullanan bir uluslararası ilişkiler aktörü olmuştur. 1972 yılında Topluluk üyelerinin Akdeniz ülkeleri politikalarını tek bir çerçeveye yerleştirmeye yönelik Küresel Akdeniz Politikası'nın kapsamı, Birliğin, ancak üye devletler tarafından kendisine tanınan yetkilere istinaden faaliyetlerini sürdürebildiğini ifade eden "sınırlı yetki prensibi"ni yansıtır şekilde, ticari ve mali yardım konularıyla sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla, AB'nin dış politikasının kapsamının ticari ve mali konuları aşacak şekilde gelişmesi, Avrupa entegrasyon hareketindeki ilerleyişi yansıtan Kurucu Antlaşma değişikliklerine bağlıdır.

1960'lı yılların sonunda, uluslararası politika koşulları ve özellikle de 1967 Arap-İsrail Savaşı, üye devletlerin dış siyasi politikalarının koordinasyonunun sağlanması ihtiyacını gündeme getirmiş ve 1970 Lüksemburg Raporu ile üye devletlerin dış politikalarında koordinasyonun sağlanmasına yönelik Avrupa Siyasi İşbirliği Mekanizması işlerlik kazanmıştır. Supranasyonel bir nitelik taşımayan Avrupa Siyasi İşbirliği Mekanizması, Tek Senet'e kadar yasal temeli olmaksızın sürdürülmüş, Tek Senet Avrupa Siyasi İşbirliği Mekanizması'na ilişkin hükümleri ile mekanizmayı yasal zemine kavuşturmuştur. Ancak, Avrupa Siyasi İşbirliği Mekanizması'na ilişkin hükümler Tek Senet ile Kurucu Antlaşmalar'a

dercedilmiş olsa da, üye devletler arasında siyasi işbirliğinin intergovernmental niteliği korunmuştur.

Intergovernmental nitelik taşıyan Avrupa Siyasi İşbirliği Mekanizması kapsamında, 1980 yılında Avrupa Konseyi tarafından açıklanan Venedik Deklarasyonu, günümüze kadar Avrupa Birliği'nin Ortadoğu sorununa karşı tutumunu yansıtacaktır. Söz konusu durum üye devletlerin Topluluk kurumsal yapısı dışında da olsa, ortak bir tutum takınabileceğini ve anılan tutumu koruyabileceğini göstermektedir.

Küresel Akdeniz Politikası, 1989 yılında uygulamaya geçen Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası ile güçlendirilmek istenmiş ve anılan politika kapsamında, Akdeniz ülkelerinde ekonomik liberalizasyon sürecinin desteklenmesi ve Akdeniz ülkelerinde çeşitli sektörlerde kalkınmanın sağlanması hedeflenmiştir. Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası'nın uygulamaya geçilmesi de, iç ve dış etkenlerdeki gelişimi yansıtmaktadır. Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası'nın oluşumuna sebebiyet veren iç etken, Tek Senet'in imzalanmasını müteakip, entegrasyon sürecine yoğunlaşan dikkatlerin dış politikaya yönelmesi, dış etken ise anılan dönemde Orta ve Doğu Avrupa'da yaşanmakta olan gelişmeler, Doğu Bloğu'nun çözülmesi sürecidir. Orta ve Doğu Avrupa'da yaşanmakta olan gelişmelerin, Avrupa Birliği'nin Akdeniz bölgesine olan ilgisini azaltacağı yönünde Birliğin Akdenizli üyeleri ile Akdeniz ülkelerinde hasıl olan kaygı, Küresel Akdeniz Politikası'nın

güçlendirilmesi ve böylelikle Avrupa Birliği'nin Akdeniz ölkelerine olan ilgisinin azalmayacağı mesajının verilmesine neden olmuştur.

Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası, 1995 yılında Barselona Deklarasyonu'nun ilanıyla yeni bir döneme girmiştir. Barselona Süreci'ni şekillendiren, 1980'li yılların sonu ile 1990'lı yılların uluslararası politikada yaşanan olaylar, değişim ve gelişmeler ile anılan koşullara Avrupa Birliği'nin yanıtı niteliği taşıyan Maastricht Antlaşması'dır. Bu nedenle, üç sütuna dayanan Avrupa Birliği yaratan ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nı (ODGP) Birliğin ikinci sütunu olarak ihdas eden Maastricht Antlaşması'nın Avrupa entegrasyon hareketinde dönüm noktası olması gibi, üç sütuna istinat eden Barselona Süreci de Birliğin Akdeniz politikasında bir dönüm noktasıdır.

Barselona Süreci'nin birinci sütunu ile, Akdeniz bölgesinde barış ve istikrar alanı oluşturulması, ikinci sütunu ile paylaşılan bir refah bölgesi yaratılması, üçüncü sütun ile de, insan kaynaklarının gelişimi, kültürlerarası anlayışın teşviki ile sivil toplumlar arasında diyalog kurulması hedeflenmektedir. İkinci ve üçüncü sütunlar, birinci sütun ile amaçlanan barış, istikrar ve güvenlik alanı oluşturma hedefinin ekonomik ve sosyal araçlarla desteklemeye yöneliktir. Sürecin ikinci sütununun, birinci ve üçüncü sütuna kıyasla daha başarılı olmasının nedeni, AB'nin kuruluşundan itibaren dış politikasını ekonomik araçlarla yürütmedeki tecrübesinde aranmalıdır.

2000'li yılların başında, Avrupa Birliği'nin genişleme politikası hem bir iç etken olarak, hem de aday ülkelerin Birlik değer ve kurallarının benimsemesi anlamında bir dış etken olarak Birliğin dış politikasını etkilemiş ve Avrupa Komşuluk Politikası'nın oluşumuna sebebiyet vermiştir. Avrupa Komşuluk Politikası, Birliğin beşinci genişlemesinin Avrupa'da yeni ayırıcı çizgiler yaratmasının önüne geçilmesine ve üyelik perspektifi bulunmayan komşu ülkelerin Birlik değer ve kurallarını benimsemesine yöneliktir. Avrupa Birliği'ne aday ülkelerle yürütülen müzakere fasılları kapsamında yer alan konuların, Avrupa Komşuluk Politikası kapsamına alınması, Avrupa Komşuluk Politikası'nın, Birliğin genişleme stratejisinden esinlenerek tasarlandığını göstermektedir. Dolayısıyla, Avrupa Komşuluk Politikası, komşu ülkelerin dahil olduğu Birlik dışı entegrasyon hareketi olarak tanımlanabilir.

Avrupa Komşuluk Politikası, Birliğin Akdeniz Politikası açısından, Barselona Süreci'ni ikame eden bir politika olmayıp, Barselona Süreci'nin desteklenmesine yöneliktir. Avrupa Komşuluk Politikası Barselona Süreci'ni ikame etmediğine göre, günümüzde Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası, Barselona Süreci ve Avrupa Komşuluk Politikası olmak üzere iki ayrı isim altında sürdürülmektedir.

Avrupa Komşuluk Politikası ile komşu ülkeler için öngörülen "ödül" Avrupa Birliği'ne komşu ülkelerin Birlik iç pazarında yer almasıdır. Ancak, anılan ödülün gerçekçi kılınması için Ortak Tarım Politikası ile kişilerin

serbest dolaşımı konularında Birlik politika ve müktesebatında yapılacak değişikliğe ve komşu ülkelerin Birlik değer ve kurallarını benimseme kapasitesine bağlıdır. Bir başka deyişle, günümüz koşullarında komşu ülkeler için öngördüğü “ödöl” bakımından inandırıcı bulunmayan Avrupa Komşuluk Politikası’nın inandırıcılık kazanabilmesi iç ve dış etkenlerdeki gelişime bağlıdır.

Küresel Akdeniz Politikası, Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası, Barselona Süreci ve Avrupa Komşuluk Politikası uluslararası gelişmelere ve Avrupa entegrasyon hareketine bağlı olarak şekillendiğine göre, Birliğin Akdeniz politikasında yeni bir açılım, iç ve dış etkenlere bağlı olarak gerçekleşecektir. 2001 yılında Laeken’de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirvesi sonrası Birliğin geleceğini tartışmak üzere oluşturulan Avrupa Konvansiyonu çalışmalarına istinat eden Anayasal Antlaşma’nın 2005 yılında Fransa ve Hollanda’da gerçekleştirilen referandumlar ile reddedilmesi sonrası yaşanan onay krizini takip eden günümüz koşullarında, yapılması planlanan Reform Antlaşması bir iç etken olarak, Avrupa Birliği’nin Akdeniz politikasına yansiyacaktır. Öngörülebilir gelecekte, Avrupa Birliği’nin Akdeniz ülkelerini de içerecek şekilde komşu ülkelere yönelik politikasını güçlendirmek, Avrupa Komşuluk Politikası hedefini uygulanabilir kılmak, dış etkenlerden çok, Avrupa entegrasyon sürecinin seyrine bağlı görölmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

-Bache,I., George, S., **Politics in the European Union**, Oxford University Press, New York, 2006.

-Calingaert Michael, **European Integration Revisited: Progress, Prospects and U.S. Interests**, WestviewPress, Washington, 1996.

-Dinan, Desmond, **Ever Closer Union: An Introduction to European Integration**,Lynne Rienner Publishers, New York, 1994.

-Fawcett, Louise (ed.), **International Relations of The Middle East**, Oxford University Press, New York, 2005.

-Henry, Clement M., and Springborg R., **Globalization and the Politics of Development in the Middle East**, Cambridge University Press, UK, 2002.

-Hoffmann, Stanley, **The European Sisyphus: Essays on Europe, 1964-1994**, Westview Press, Oxford, 1995.

-Huntington, Samuel P., **The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order**, Simon&Schuster Inc., London, 2002.

-Jackson, Robert and Sorenson, Georg, **Introduction to International Relations:Theories and Approaches**, Oxford University Press, New York, 2003.

- Laurent Pierre Henri and Maresceau, Marc (eds.), **The State of the European Union: Deeping and Widening**, Lynne Rienner Publishers, London, 1998.

-Leal Inigo de Prada & Deka Joanna, **Euro-Med Association Agreements Implementation Guide**, Brussels, 30 July 2004.

-McAllister Richard, **From EC to EU:An Historical and Political Survey**, Routledge, New York, 1997.

-Pazarıcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1993.

-Pierros F., Menuier J., and Abrams, S., **Bridges and Barriers The European Union's Mediterranean Policy: 1961-1998**, Ashgate Publishing, Great Britain, 1999.

-Rosamond, Ben, **Theories of European Integration**, Palgrave, New York, 2000.

-Sander, Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi, 4.B., 1993, Ankara.

-Smith, Hazel, **European Union Foreign Policy: What it is and what it does**, Pluto Press, London, 2002.

-Smith, Karen E., **European Union Foreign Policy in a Changing World**, Polity Press, UK, 2003.

-Soysal,İsmail, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları**, Cilt II (1945-1990):Kesim A (Çok Tarafli Bağlılar), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

-Stavridis,S., Couloumbis, T., Veremis,T., Waites, N., (eds.), **The Foreign Policies of the European Union's Mediterranean States and Applicant Countries in the 1990s**, Macmillan Press Ltd., Great Britain, 1999.

- Swann, Dennis, **The Economics of Europe: from Common Market to European Union**, Penguin Books, England, 2000.

-Vachudova, Milada Anna, **Europe Undivided: Democracy, Leverage & Integration After Communism**, Oxford University Press, New York, 2005.

-White, Brian, **Understanding European Policy**, Palgrave, New York, 2001.

-Whitman, R.G., **From Civilian Power to Superpower**, Macmillan Press, Great Britain, 1998.

MAKALELER

- Abdellatif, A. M., "Human Rights in the Arab Mediterranean Countries: Intellectual Discourse, Socio-Economic Background and Legal Instruments", **Mediterranean Politics**, Volume 9, Number 3, Autumn 2004, 319-344.

-Arsava, A. Füsün, "Kurucu Antlaşmaların Avrupa Birliği Anayasasına Dönüşmesi", **ATAUM-BÜLTEN**, Bahar 2002.

-Adler Emanuel and Crawford Beverly, **Constructing a Mediterranean Region: A Cultural Approach**, <http://ies.berkeley.edu/research/Medi+Adlercrawford.pdf>, erişim tarihi: 02.07.2007.

-Artner, Stephen J., "The Middle East: A Chance for Europe" , **International Affairs** (Royal Institute of International Affairs, 1944-) Vol.56, No.3, (Summer,1980), s.420-422.

-Attina, Fulvio, **Theory and the Process: Political Science Interpretations of the Barcelona Process**, EUSA Eighth Biennial International Conference, March 27-29 2003, Nashville.

-Balfour, Rosa, **Rethinking the Euro-Mediterranean Political and Security Dialogue**, Institute for Security Studies, Occasional Paper No.52, May 2004, Paris.

-Behr, Timo, "Enduring Differences? France, Germany and Europe's Middle East Dilemma", **Journal of European Integration**, 2008, 30:1, pp.79-96.

-Bicchi, Federica, **The European Origins of Euro-Mediterranean Practices**, Institute of European Studies, University of California Berkeley, Paper 040612, June 2004.

-Blavoukos, Spyros, Bourantonis, Dimitris, et.al., "A President for the European Union: A New Actor in Town?", **Journal of Common Market Studies**, 2007, Volume 45, Number 2, s.231-252.

-Bouzerger, Aline, **The European Union and Its Ten Mediterranean Partner Countries: Growing Trading Links**, European Communities, 2007.

-Calleya, Stephen C., **Is the Barcelona Process Working? EU Policy in the Mediterranean**, Center for European Integration Studies, Discussion Papers, C 75, 2000, Bonn.

-Calleya, Stephen C., **The Euro-Med Partnership and Sub Regionalism A Case of Region Building?**, http://ies.berkeley.edu/pub/workingpapers/PRI-4-Euro-Med_Partnership.pdf , erişim tarihi: 01.06.2007.

-Collard-Wexler, Simon, "Integration Under Anarchy: Neorealism and the European Union", **European Journal of International Relations**, 2006, Vol.12(3):397-432.

-D'Alancon Francois, "The EC Looks to a New Middle East, **Journal of Palestine Studies**, Vol.23, No.2, (Winter,1994), s.41-51.

- Davidson, Ian and Gordon, Philip H., "Assessing European Foreign Policy", **International Security**, Vol.23, No.2., (Autumn, 1998), s.183-188.

-Dodini, Michaela, Fantini, Marco, "The EU Neighbourhood Policy: Implications for Economic Growth and Stability", **Journal of Common Market Studies**, 2006, Volume 44, Number 3, s.507-532.

-Emerson, Michael, **European Neighbourhood Policy: Strategy or Placebo**, CEPS Working Document, No.215, November 2004.

- Emerson, M., Tocci,N., “**A Little Clarification, please, on the Union of the Mediterranean**”, CEPS Commentary, 8 June 2007, www.ceps.be.

- Emerson, M., “**Makig Sense of Sarkozy’s Union for the Mediterranean**”, CEPS Policy Brief, No.155, March 2008, www.ceps.be.

-Evera, Stephen Van, “Primed for Peace: Europe after the Cold War”, **International Security**, Vol.15, No.3, Winter 1990-1992, s.7-57.

-Everts, Steven, **The EU and the Middle East: a call for action**, Centre for European Reform, January 2003, London.

-Everts, Steven, “The ultimate case. can Europe and America forge a joint strategy for the Wider Middle East?”, **International Affairs**, 2004, Vol.80, No.4, s.672.

-Gillespie, Richard, “Reshaping the Agenda?The Internal Politics of the Barcelona Process in the Aftermath of September 11”, **Mediterranean Politics**, 2003, 8:2, s.22-36.

-Gordon, Philip H., “Europe’s Uncommon Foreign Policy”, **International Security**, Vol.22, No. 3, (Winter 1997-1998), s. 74-100.

-Guzzini, Stefano, “A Reconstruction of Constructivism in International Relations”, **European Journal of International Relations**, 2000, Vol.6(2):147-182.

-Hainsworth, Susan, **Coming of Age:The European Community and The Economic Summit: International Trade**, University of Toronto Library,2006.

-Hainsworth, Susan, **Coming of Age:The European Community and The Economic Summit: 1979 Tokyo, (28-29 June)**, University of Toronto Library,2006.

-Hauswaldt, Christian, “Problems under the EC-Israel Association Agreement: The Export of Goods Produced in the West Bank and the Gaza Strip under the EC-Israel Association Agreement”, **European Journal of the International Law**, 2003, Vol.14, No.3, s.591-611.

-Hill, Christopher, “What is to be done? Foreign policy as a site for political action”, **International Affairs**, 2003, Volume 79, No.2, s.233-255.

- Hollis, Rosemary, “Europe and the Middle East:Power by Stealth?”, **International Affairs**, Vol.73, No.1, (Jan.,1997), s. 15-29.

-Hopf, Ted, "The Promise of Constructivism in International Relations Theory", **International Security**, Vol.23, No.1, (Summer 1998), s.171-200.

-Jacobs, Francis G., "The European Community's Place in World Affairs: Legal Competence and Political Reality", **Michigan Law Review**, (Mar.,1981), Vol.79, No.4, s.1010-1016.

-Johansson-Nogues, Elisabeth, "Profiles: A Ring of Friends? The Implications of the European Neighbourhood Policy for the Mediterranean", **Mediterranean Politics**, 2004, 9:2, s.240-247.

-Jünemann, Annette, "Security-Building in the Mediterranean After September 11", **Mediterranean Politics**, 2003, 8:2, s.1-20.

-Kelley, Judith, "New Wine in Old Wineskin: promoting Political Reforms through the New European Neighbourhood Policy", **Journal of Common Market Studies**, 2006, Volume 44, Number1, s.29-55.

-**La Politica Ue nel Mediterraneo**, Ministero degli Affari Esteri, Italia, www.esteri.it, erişim tarihi: 20.03.2006.

-**La Politica Mediterranea Dell'UE e Le Questioni Del Commercio Agricolo Con i PTM**, Istituto Nazionale di Economia Agraria, www.inea.it, erişim tarihi: 12.11.2006.

-Manners, Ian, "Normative Power Europe:A Contradiction in Terms?" **Journal of Common Market Studies**, 2002, Volume 40, Number 2.

-Maull, Hanns W., "Europe and the new balance of global order", **International Affairs**, 2005, Vol.81, No.4, s. 775-799.

-Mearsheimer, John J., "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War", **International Security**, Vol.15, No.1, (Summer 1990), s.5-56.

-Menon, Anand, "From crisis to catharsis: ESDP after Iraq", **International Affairs**, Vol. 80, No.4, 2004, s. 631-648.

-**Middle East**, Le Monde Diplomatique, <http://mondediplo.com>, erişim tarihi.08.09.2006.

-Minasi, Nicola, **The Euro-Mediterranean Free Trade Area and its Impact on the Economies Involved**, Jean Monnet Working Papers in Comparative and International Politics, JMWP,16:98, October 1998.

-Missiroli, Antonio, **The ENP three years on-where from-and where next?**, European Policy Centre, Policy Brief, March 2007.

-Nsouli, Saleh M., **The Euro-Mediterranean Partnership Ten Years On: Reassessing Readiness and Prospects**, International Monetary Fund, Crans-Montana Forum, Monaco, June 23,2006.

-Nye Jr., Joseph S., "The US and Europe: continental drift?" **International Affairs**, Volume 76, No.1, 2000, s.51-59.

- Perthes,Völker, "America's "Greater Middle East" and Europe: Key issues for Dialogue", **Middle East Policy**, Vol.XI, No.3, Fall 2004, s.85-97.

-Philippart, Eric, **The Euro-Mediterranean Partnership:Unique Features, First Results and Future Challenges**, CEPS Working Paper No.10, April 2003.

-Rogan, Eugene L., "The Emergence of the Middle East into the Modern State System", **International Relations of the Middle East**, Louise Fawcett (ed.), Oxford University Press, New York, 2005, s.17-38.

-Rondot, Philippe, " France and Palestine: From Charles de Gaulle to Francois Mitterand", **Journal of Palestine Studies**, Vol.16, No.3, (Spring 1987), s. 87-100.

-Salmon, Trevor C.,"Testing Times for European Political Cooperation: The Gulf and Yugoslavia, 1990-1992", **International Affairs**, Vol. 68, No.2, April 1992, s. 233-253.

-Sangiovanni, Mette-Eilstrup, Verdier, Daniel, "European Integration as a Solution to War, **European Journal of International Relations**, Vol.11 (1), s. 99-135.

-**Sarkozy sounds out basis for Mediterranean Union**", published in Monday 16 July 2007, www.euractiv.com.

-Schimmelfenning, Frank, Sedelmeir, Ulrich, "Theorizing EU Enlargement:research focus, hypotheses, and the state of research", **Journal of European Public Policy**, 9:4, August 2002, s. 500-528.

-Schimmelfenning, Frank, "Liberal community and enlargement: an event history analysis", **Journal of European Public Policy** 9:4, August 2002, s. 598-626.

-Sivonen, Pekka, "European Security: New, Old and Borrowed" **Journal of Peace Research**, Vol.27, No.4., (Nov.,1990), s.385-397.

-Smith, Charles, "The Arab-Israeli Conflict", **International Relations of the Middle East**, Louise Fawcett (ed.), Oxford University Press, New York, 2005, s.217-235.

-Smith, Karen E., "The Outsiders: The European Neighbourhood Policy", **International Affairs**, Vol.81, No.4, 2005, s.757-773.

-Smith, Michael E, "Institutionalization, Policy Adaption and European Foreign Policy Cooperation", **European Journal of International Relations**, Vol 10 (1), 2004, s.95-136.

-Smith, Pamela Ann, "The European Reaction to Israel's Invasion", **Journal of Palestine Studies**, Vol.11, No.4, Special Issue, The War in Lebanon (Summer-Autumn, 1982), s.48-47.

-Stephens, Robert, "The Great Powers and the Middle East", **Journal of Palestine Studies**, Vol.2, No.4, (Summer 1973), s.3-12.

-Sus, İbrahim, "Western Europe and October War", **Journal of Palestine Studies**, Vol.3, No.2, (Winter 1974), s.65-83.

-Van de Meer, Esther, Peters Marjolein, et.al., **Mid-term evaluation of the MEDA II programme**, European Commission, Europe Aid Co-operation Office, 18 July 2005, Rotterdam.

-Volpi, Frédéric, "Regional Community Building and the Transformation of International Relations: The Case of the Euro-Mediterranean Partnership", **Mediterranean Politics**, 2004, 9:2, s.145-164.

-The Barcelona Process and Other Mediterranean Initiatives, www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR957.ch2.pdf, erişim tarihi:01.06.2007.

-"The European Initiative" **Journal of Palestine Studies**, Vol.9, No.4, (Summer 1980), s. 165-171.

-The Road Map, **Journal of Palestine Studies**, Vol.32, No:4 (Summer 2003), s. 83-89.

-Tomksy, Roger, "European Political Cooperation and the Middle East: A Personal Perspective", **International Affairs**, Vol. 63, No.3, (Summer 1987), s. 425-437.

-Tsoukalis, Loukas, "The EEC and the Mediterranean: Is "Global" Policy a Misnomer?", **International Affairs**, Vol.53, No.3 (Jul., 1977), s.422-438.

-Vahl, Marius, **International agreements in EU neighbourhood policy**, Report No:10, Swedish Institute for European Policy Studies, Stockholm, November 2006.

-Wallace, William, "As Viewed from Europe: Transatlantic Sympathies, Transatlantic Fears", **International Relations**, Vol.16(2), s.281-286.

BELGELER

-**A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy**, Brussels, 12

December 2003, <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, erişim tarihi:21.05.2007.

-Barroso, Jose Manuel Durao, **Shared challenges, shared futures: Taking the neighbourhood policy forward**, 3 September 2007, Brussels, SPEECH/07/502, http://ec.europa.eu/world/enp/conferences_2007_en.htm, erişim tarihi:11.09.2007.

-**Cannes European Council 26 and 27 June 1995 Presidency Conclusions**, www.europarl.europa.eu/summits, erişim tarihi: 21.05.2007.

- Commission Memorandum on a Community Policy for a development co-operation, **Bulletin of the European Communities**, Supplement No.5/71-Annex to Bulletin 9/10-1971, Brussels.

-Commission of the European Communities, **Treaty on European Union**, Luxembourg, 1992.

- Commission of the European Communities, **Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Strengthening the Mediterranean Policy of the European Union:Establishing a Euro-Mediterranean Partnership**, Brussels. 19.10.1994, COM(94)427 final.

-Commission of the European Communities, **Report From The Commission to the Council and the European Parliament:Annual Report of the Meda Programme 2000**, Brussels, COM (2001).

-Commission of the European Communities, **Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Wider Europe-Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours**, Brussels, 11.03.2003, COM (2003) 104 final.

-Commission of the European Communities, **Communication from the Commission: European Neighbourhood Policy Strategy Paper**, 12.05.2004, Brussels, COM (2004)373.

-Commission of the European Communities, **Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Strengthening the European Neighbourhood Policy**, Brussels, 4 December 2006, COM (2006)726 final.

-**Constitutional Treaty**, Official Journal of the European Union, C 310/3, 16.12.2004.

-Court of Auditors, **Special Report No.5/2006 Concerning the MEDA Programme together with the Commission's replies**, (2006/C 200/01).

-European Commission, **Euro-Mediterranean Partnership**, March 1997.

-European Commission, **The MED Programmes Handbook Your Guide to Euro-Mediterranean Partnership**, 1995.

-European Commission, **Euro-Mediterranean Statistics**, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2006.

-European Communities, **The Barcelona Process, five years on 1995-2000**, Office for Official Publications of the European Communities, 2000.

-**European Council at Corfu, 24-25 June 1994 Presidency Conclusions**, www.europarl.europa.eu/summits, erişim tarihi: 21.05.2007.

-**European Council Meeting on 9 and 10 December 1994 in Essen Presidency Conclusions**, www.europarl.europa.eu/summits, erişim tarihi:21.05.2007.

-European Investment Bank, **Europe and the Mediterranean Region: An enhanced financial partnership**, 2004.

-**European Neighbourhood Policy:Funding**, http://ec.europa.eu/world/enp/funding_en.htm, erişim tarihi: 02.04.2007.

-**Extraordinary European Council, Brussels, 29 October 1993**, www.europarl.europa.eu/summits, erişim tarihi:05.05.2007.

-**Financial Cooperation/ MEDA Programme**, http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/meda.htm, erişim tarihi.27.06.2006.

-**History of WEU**, <http://www.weu.int>, erişim tarihi: 07.06.2006.

-**History, assistance before Oslo and beyond**, http://www.delwbq.cec.eu.int/en/cooperatio_development/history.htm, erişim tarihi:26.06.2007.

-“Meeting of the Heads of State or Government”, Paris, 19-21 October 1972, **Bulletin of the European Communities**, No.8, 1972.

-**Paesi Partner Del Bacino Mediterraneo: Nuovo Impulso per il processo di Barcellona**, <http://europa.eu/scadplus/leg/it/lvb/r15003.htm>, erişim tarihi: 05.04.2007.

-**Presidency Conclusions Santa-Maria Da Feira European Council,19-20 June 2000**, <http://ue.eu.int/uedocs>, erişim tarihi:04.05.2007.

-**Presidency Conclusions, European Council Meeting in Laeken 14 and 15 December 2001**, SN 30C/1/01/REV 1.

-**Presidency Conclusions, Brussels European Council, 21/22 June 2007**, 11177/1/07 REV 1.

-**Presidency Conclusions, Brussels European Council 14 December 2007**,16616/1/07,REV.

- **Presidency Conclusions, Brussels European Council 13/14 March 2008**, 7652/08.

-Prodi, Romano, **A Wider Europe- A Proximity Policy as the key to stability**, 2002 SPEECH/02/619, http://ec.europa.eu/external_relations/news/prodi/sp02_619.htm, erişim tarihi: 30.07.2007.

-**Security Council Resolution 242 (1967) of 22 November 1967**, <http://daccessdds.un.org/doc>, erişim tarihi:22.09.2006.

-**Security Council Resolution 338 (1973) of 22 October 1973**, <http://daccessdds.un.org/doc>, erişim tarihi:22.09.2006.

-**Security Council Resolution 425 (1978) of 19 March 1978**, <http://daccessdds.un.org/doc>, erişim tarihi:22.09.2006.

-**Security Council Resolution 426 (1978) of 19 March 1978**, <http://daccessdds.un.org/doc>, erişim tarihi: 22.09.2006.

-“Single European Act”, **Official Journal of the European Communities**, No L 169/1.

-**The Euro-Mediterranean Partnership: Association Agreements**, http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/med_ass_agreemnts.htm, erişim tarihi:05.06.2007.

-**The Euro-Mediterranean Partnership-Barcelona Declaration**, http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/bd.htm, erişim tarihi: 07.01.2004.

**-Third Euro-Mediterranean Conference of Foreign Ministers, Stuttgart
15-16 April 1999,**
http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/conf/stutg/conc_en.htm,
erişim tarihi:08.06.2007.

ÖZET

Avrupa Birliği'nin dış politikası, i ve dış faktörler tarafından şekillenmektedir. Avrupa entegrasyon süreci ile Avrupa içi dinamikleri ifade eden iç faktörler, uluslararası gelişmelerden bağımsız değildir. Avrupa entegrasyon süreci, uluslararası gelişmelere bir yanıt ve uluslararası sorunlara bir çözüm arayışı niteliği taşımaktadır. Tezde, uluslararası gelişmeler ile anılan gelişmelerin etkilediği Avrupa entegrasyon sürecinin Avrupa Birliği'nin Akdeniz politikasına etkisi değerlendirilmekte, Küresel Akdeniz Politikası, Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası, Barselona Süreci, Avrupa Komşuluk Politikası ve Akdeniz Birliği önerisi incelenerek, Avrupa Birliği'nin Akdeniz politikasının dinamik yapısı sergilenmektedir.

ABSTRACT

The European Union's foreign policy is shaped by internal and external factors. Internal factors which are the European integration process and the European internal dynamics can not be separated from the developments in international relations. The process of European integration is a reaction to certain developments in international relations and can be regarded as a search for solutions to international problems. The thesis analyses influences of the internal and external factors on the European Union's Mediterranean Policy. It explores the Global Mediterranean Policy, the Renewed Mediterranean Policy, the Barcelona Process, the European Neighbourhood Policy, and the proposal on a Union for Mediterranean and suggests that the European Union's Mediterranean Policy is dynamic and subject to change due to internal and external factors.

